

ANTIKVARISK FÖRUNDERSÖKNING

TRÄNGKÅREN 7, DN-HUSET

20180414

rev 20180614, 20180713

Objekt		Beställare	Omslagsbild	Ansvarig	Handläggare	Granskare
Objekt:	Trängkåren 7, DN-huset	Faberge genom Brita Lindqvist.	Bilden är av DN-huset, strax efter invigningen ca 1965. Källa: ArkDes	Maria Ros <i>Bebyggelseantikvarie</i> White Arkitekter AB Östgötagatan 100, Stockholm Tel. +46 8 402 26 73 maria.ros@white.se	Evelina Regenius Jouper <i>Byggnadsantikvarie</i> Tel. +46 8 518 32 810 evelina.regenius.jouper@white.se	Annika Andersson <i>Bebyggelseantikvarie</i> Tel. +46 8 402 26 33 annika.andersson@white.se
Adress:	Gjörwellsgatan 30, 112 60, Stockholm					
Kommun:	Stockholm kommun		<u>Bilder</u>		<u>Medverkande</u>	
Län:	Stockholms län		Samtliga nutida fotografier är tagna av White Arkitekter AB om inte annat anges. Bilder från White arkitekter är upphovsrättsskyddade och får endast användas efter tillstånd från det aktuella uppdragets uppdragsledare.		Freya Bolton <i>Praktikant</i> Tel. +46 8 402 25 54 freya.bolton@white.se	

INNEHÅLL

INLEDNING	3
HISTORIK	7
SAMMANFATTNING	8
ÖVERSIKTLIG VÄGGDATERING	9
DAGENS NYHETER	10
MARIEBERG I STADEN	12
KUNGSHOLMENS UTVECKLING	14
TRÄNGKÅRENS UTVECKLING	15
PROJEKTERING	16
NYBYGGNAD	18
UTBYGGNAD 1967-87	20
PÅBYGGNAD 1987-96	22
DET MODERNA KONTORET 1990-IDAG	23
FÖRÄNDRINGAR I ÅRTAL	25
EXTERIÖR	26
EXTERIÖR OCH INTERIÖR	28
NU OCH DÅ HÖGHUSET	30
NU OCH DÅ TIDNINGSHUSET OCH GARAGET	32
NU OCH DÅ EXTERIÖR	34
KULTURHISTORISK KARAKTÄRISERING	37
STADEN	39
STADENS SILUETT	40
SIKTLINJER	42
SIKTLINJER NU OCH DÅ	44
SIKTLINJER, INVERKAN PÅ STADEN	45
MARIEBERG	47
TRÄNGKÅREN 7	51
HÖGHUSET EXTERIÖR	52
HÖGHUSET INTERIÖR	54
TIDNINGSHUSET EXTERIÖR	56
TIDNINGSHUSET INTERIÖR	58
GARAGET EXTERIÖR	60
GARAGET INTERIÖR	61
KULTURHISTORISK VÄRDERING	63
KÄLLOR	67

INLEDNING

BAKGRUND OCH OMFATTNING

White har givits i uppdrag av Fabege att utföra en antikvarisk förundersökning för fastigheten Trängkåren 7, en byggnad även känd som DN-huset. Byggnaderna på fastigheten benäms i dagligt tal som Höghuset, Tidningshuset och Garaget. Samtliga delar är sammankopplade via källarplan.

Förundersökningen omfattar en byggnads- och områdeshistorik, lista över förändringar i årtal för byggnaden, karaktärisering av området och byggnaderna, siktlinjesanalys samt en kulturhistorisk värdering. Uppdraget omfattar även översiktlig väggdatering samt karaktäriseringskartor, kartor som redovisar utpekade delar. Av pedagogiska skäl redovisas karaktäriseringskartor i en separat bilaga för att lätt kunna brytas ut och användas som underlag vid t.ex. förvaltningsåtgärder.

Förundersökningen har föregåtts av flertalet platsbesök under september-november 2017. Insatsen har varit möjlig tack vare Joakim Brunbäck, fastighetsförvaltare på Fabege som med tålamod och intresse möjliggjort inventering av majoriteten av fastighetens ca 20 000 kvm yta. Stort engagemang och information om byggnadens förändringar och historik har även mottagits från hantverkare och anställda på Fabege som under decennierna arbetat under "DN-husets" tak.

VAD ÄR EN ANTIKVARISK FÖRUNDERSÖKNING?

Dokumentet *Antikvarisk förundersökning* är ett verktyg att använda under förprojekterings- och projekteringsfasen när en byggnad ska genomgå förändringar.

Dokumentet syftar till att beskriva en byggnads eller områdes historia, karaktärsdrag och kulturvärden. Analysen baseras på vilka värden och kulturhistoriska karaktärsdrag som området besitter i dagsläget.

VAD ÄR KULTURHISTORISK KARAKTÄRISERING?

Bebyggelseområdets karaktärsdrag är en hänvisning till Plan- och bygglagen, PBL, 2 kap 6 §. Genom att hänsyn tas till karaktärsdragen värnas bebyggelseområdets historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden. Därmed undviks även förvanskning i enlighet med PBL 8 kap 13 §.

Hänsyn ska även tas till enskilda byggnaders karaktärsdrag enligt PBL 8 kap 17 §. Genom att beakta byggnadens karaktärsdrag värnas byggnadens historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden. Därmed undviks även förvanskning i enlighet med PBL 8 kap 13 §.

En kulturhistorisk karaktärisering syftar därför till att ange vilka karaktärsdrag en byggnad och dess omgivning har, så att dessa kan värnas särskilt. För beskrivning av bebyggelseområdes och byggnaders karaktärsdrag används Boverkets Checklista karaktärsdrag som utgångspunkt. Checklistan finns att tillgå via Boverkets hemsida.

VAD ÄR KULTURHISTORISKT VÄRDE?

Kulturhistoriskt värde avser olika slags värden associerade med ett område, en plats eller en byggnad. Sådana värden kan röra såväl upplevelser som historisk fakta eller berättelser förknippade med objektet. En byggnads och bebyggelseområdes kulturhistoriska värde hänvisar till flera delar i PBL, bl.a. PBL 2 kap 6 § samt PBL 8 kap 9 och 13 §§. Det är dock inte fastställt vare sig i lagtext eller rättspraxis vad kulturhistoriskt värde är.

Boverkets byggregler har under 2016 infört allmänna råd till vilka miljöer och objekt som kan antas besitta kulturhistoriska värden. De allmänna råden är dock inte juridiskt bindande utan endast exempel på objekt och miljöer och ska fungera som stöd för bl.a. kommunerna i deras handläggning.

Värderingen i denna rapport utgår från en modell framtagen av Riksantikvarieämbetet. Modellen beskrivs i boken *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse* av Axel Unnerbäck. Modellen bygger på att det kulturhistoriska värdet är uppbyggt av dokumentvärden, upplevelsevärden och förstärkande värden. Dessa kan sinsemellan ha olika dignitet vilket innebär att ett värde kan ses som viktigare än ett annat.

FÖRFATTNINGSSKYDD

Gällande detaljplan
Fastigheten Trängkåren 7 omfattas av Dp 8520, Detaljplan för del av Kv Trängkåren mm, som vann laga kraft 1990-06-07. Enligt detaljplanen får Höghuset och Tidningshuset användas för industri och kontor med butiker. Garaget får användas som parkeringshus. Närliggande markyta får underbebyggas med körbart/planterbart bjälklag. Marken norr om garagebyggnaden är angiven som parkyta vilket innebär att den skall vara tillgänglig för allmänheten. Fastigheten har ett antal olika utformningsbestämmelser, bl.a. höjd över nollplan som dessa omfattar höjdskillnader mellan de olika byggnadsdelarna och även skilda höjder för tidningshuset liksom skilda höjder för höghusets hög- och lågdel. Byggnaden är inte försedd med några särskilda skydds- eller varsamhetsbestämmelser i plan.

Riksintresse

Fastigheten ingår i ett område av riksintresse för kulturmiljövärden i Stockholms län enligt Miljöbalkens 3 kap. 6 §, AB115 Stockholms innerstad med Djurgården. Riksintressen beskrivs genom uttryck och motivering. Aktuell värdetext antogs 1997 av Riksantikvarieämbetet efter omarbetning. Förändringarna berörde framför allt det utpekade området "Stockholms innerstad med Djurgården", där nya aspekter angavs för riksintressets innehåll. Förändringarna i värdetexterna uppmärksammades 2008 av Stockholms stad och Länsstyrelsen.

Uttrycket för riksintresset är funktionen som huvudstad och förvaltningsstad alltsedan medeltiden men särskilt från 1600-talet och framåt. Kungliga miljöer, byggnader för rikets och länets förvaltning, kulturinstitutioner och annan bebyggelse som sammanhänger med funktionen som huvudstad och länsstad.

I riksintressebeskrivningen nämner man bland annat 1900-talets stadsbyggande och bebyggelseutveckling som en betydande faktor, det vill säga miljöer som återspeglar utvecklingen i stadsplaneringen. En annan faktor är kontor och andra handels- och näringslivsbyggnader som speglar Stockholms betydelse som industristad. Uttrycket för riksintresset är även vyerna, med stockholmska särdrag som anpassning till naturen och fronten mot vattenrummet och Stockholms

inlopp både från Saltsjön och Mälaren. Utsiktspunkter, blickfång och kontakten med vattnet. De tydligt avläsbara årsringarna i stadsväxten och stadssiluetten med den begränsade hushöjden.

Flera av de faktorerna som nämns i riksintressebeskrivningen kan appliceras på fastigheten genom dess historia, placering, funktion och byggnadshöjd.

Fornlämning

Inga fornlämningar finns registrerade på fastigheten och den ligger inte i anslutning större fornlämningsområde.

ÖVRIGA STÄLLNINGSTAGANDEN

Översiktsplan

För Stockholm gäller översiktsplan Promenadstaden, antagen i november 2010. Aktuell fastighet ligger inom område som i översiktsplanen är utpekad som innerstadsbebyggelse. Marieberg hör till Västra Kungsholmen som är ett av Stockholms stadsutvecklingsområden som under en längre period byggts ut. Programmet för stadsutvecklingsområdet Västra Kungsholmen godkändes av stadsbyggnadsnämnden 2002. Här nämns Marieberg som ett område som bör uppmärksammas ytterligare vad gäller möjligheter att koppla samman stadsutvecklingsområdet med andra delar av Kungsholmen. (ÖP s.56,31)

Kulturhistoriska värden

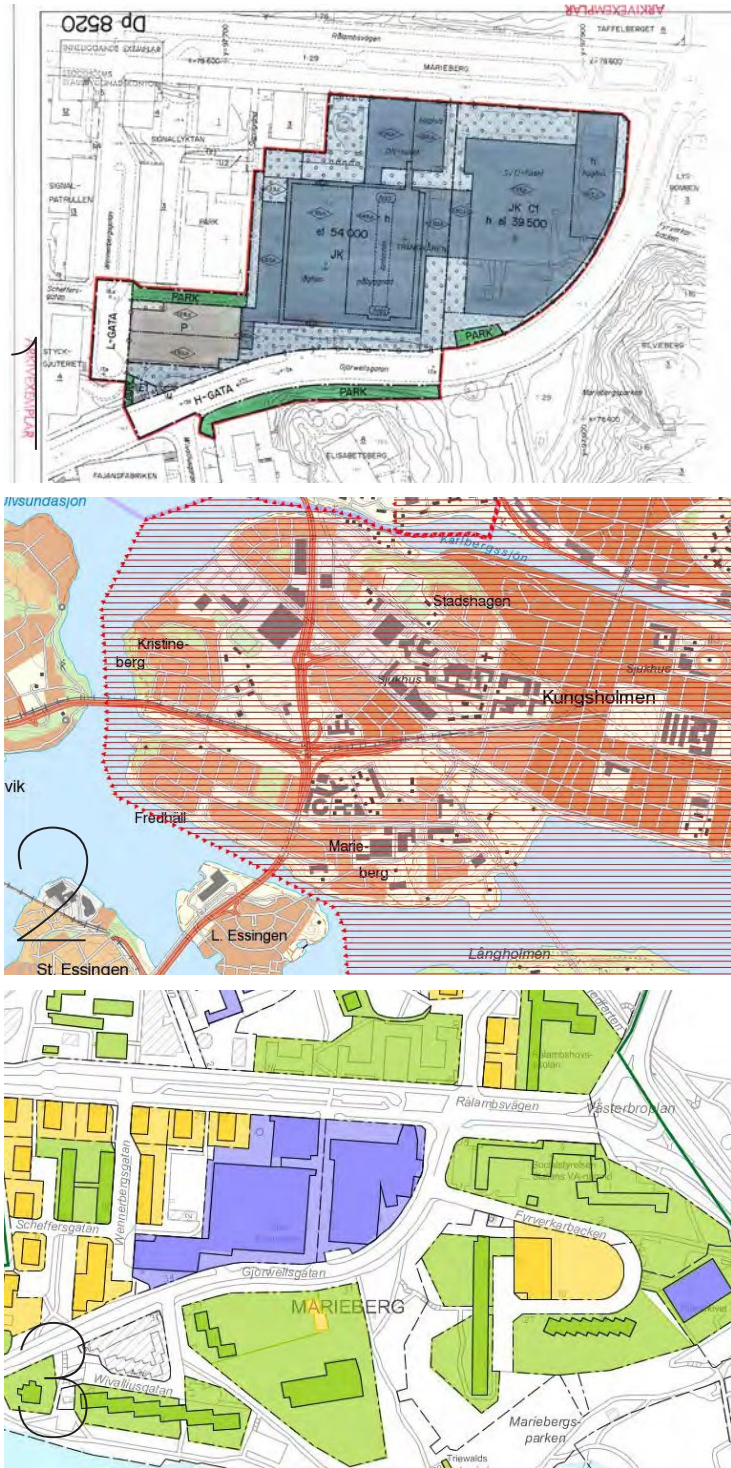
Avseende kulturhistoriska värden beskriver översiktsplanen Stockholms som en stad rik på upplevelser och kulturhistoriska värden där de särpräglade kulturmiljöerna och många märkesbyggnader är kvaliteter som uppskattas av stockholmarna och besökare från hela världen. Att förvalta Stockholms kulturhistoriska värden är en central del i planering för stadens utveckling och de kulturhistoriska värdena är alltid utgångspunkt när staden växer. Stockholms karaktärsdrag och historiska värden ska bevaras och utvecklas i huvudsak inom ramen för den befintliga strukturen, dvs. staden ska förtätas inåt. Erfarenheter från staden beskriver att det är möjligt att göra moderna tillägg både i samspel med och i medveten kontrast till omgivande bebyggelse, utan att de grundläggande karaktärsdragen går förlorade. Det handlar emellertid alltid om att göra noggranna avvägningar mellan olika intressen. Stadsutveckling och förtätning skapar även förutsättningar att bygga vidare på tidigare visioner för Stockholm.

Utgångspunkten för bevarande och utveckling är den beskrivning av stadens karaktärer som görs i Stockholms Byggnadsordning. Byggnadsordningen ingår i Översiktsplan 1999 och innefattar beskrivningar och förhållningssätt till stadslandskapet och till de stadsbyggnadskaraktärer som finns i Stockholm. Fastigheten Trängkåren 7 ingår i ett område som beskrivs ha stadsbyggnadskaraktär som stenstadens krans från 1930 och 40-tal.

Stockholms stadsmuseums klassificering

Den aktuella fastigheten och kvarteret är markerade som *blå* i Stockholms stadsmuseums klassificeringskarta, vilket innebär att museet tillsammans med Kulturnämnden har bedömt att fastigheten med bebyggelse är av synnerligen högt kulturhistoriskt värde.

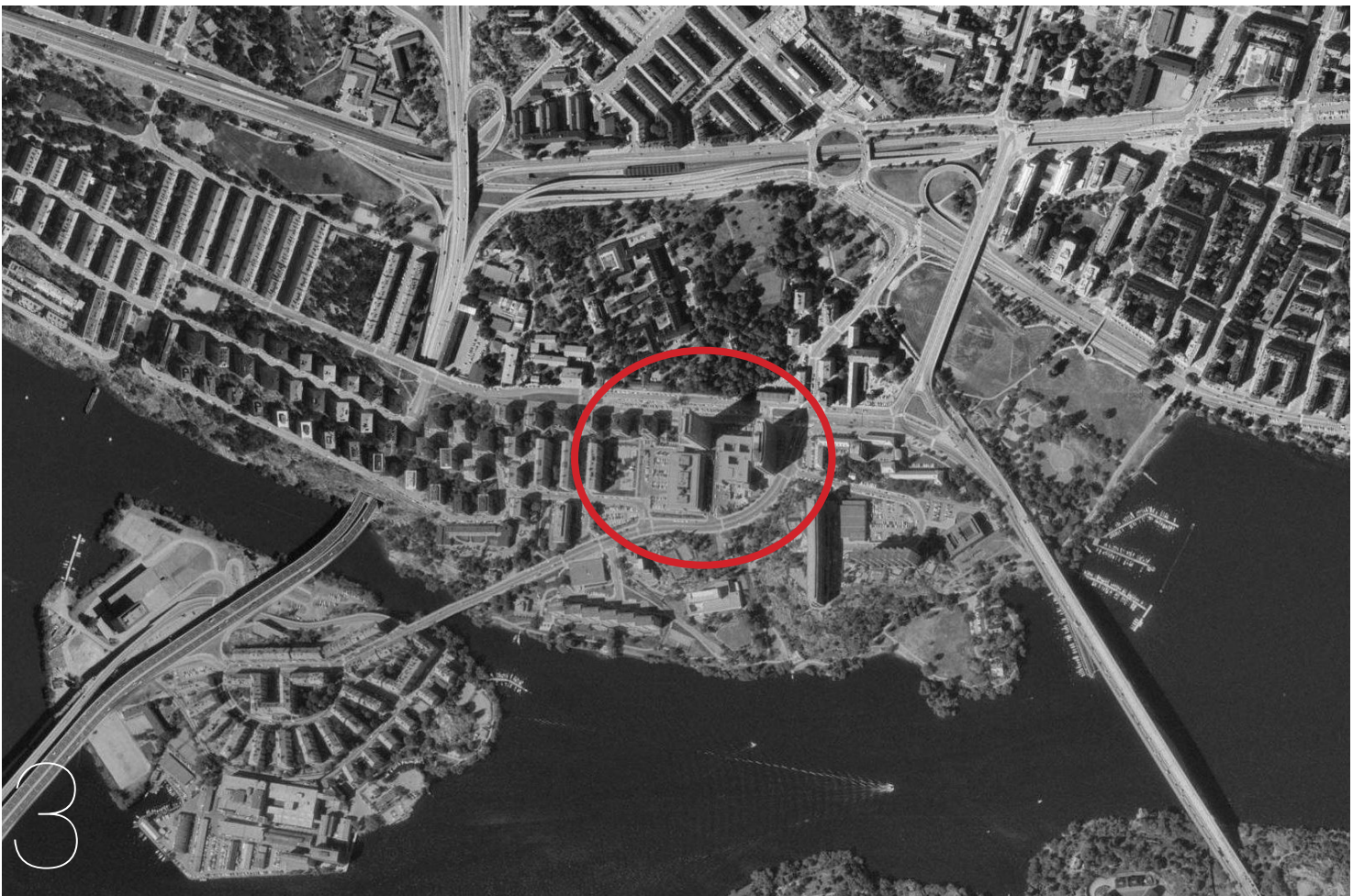
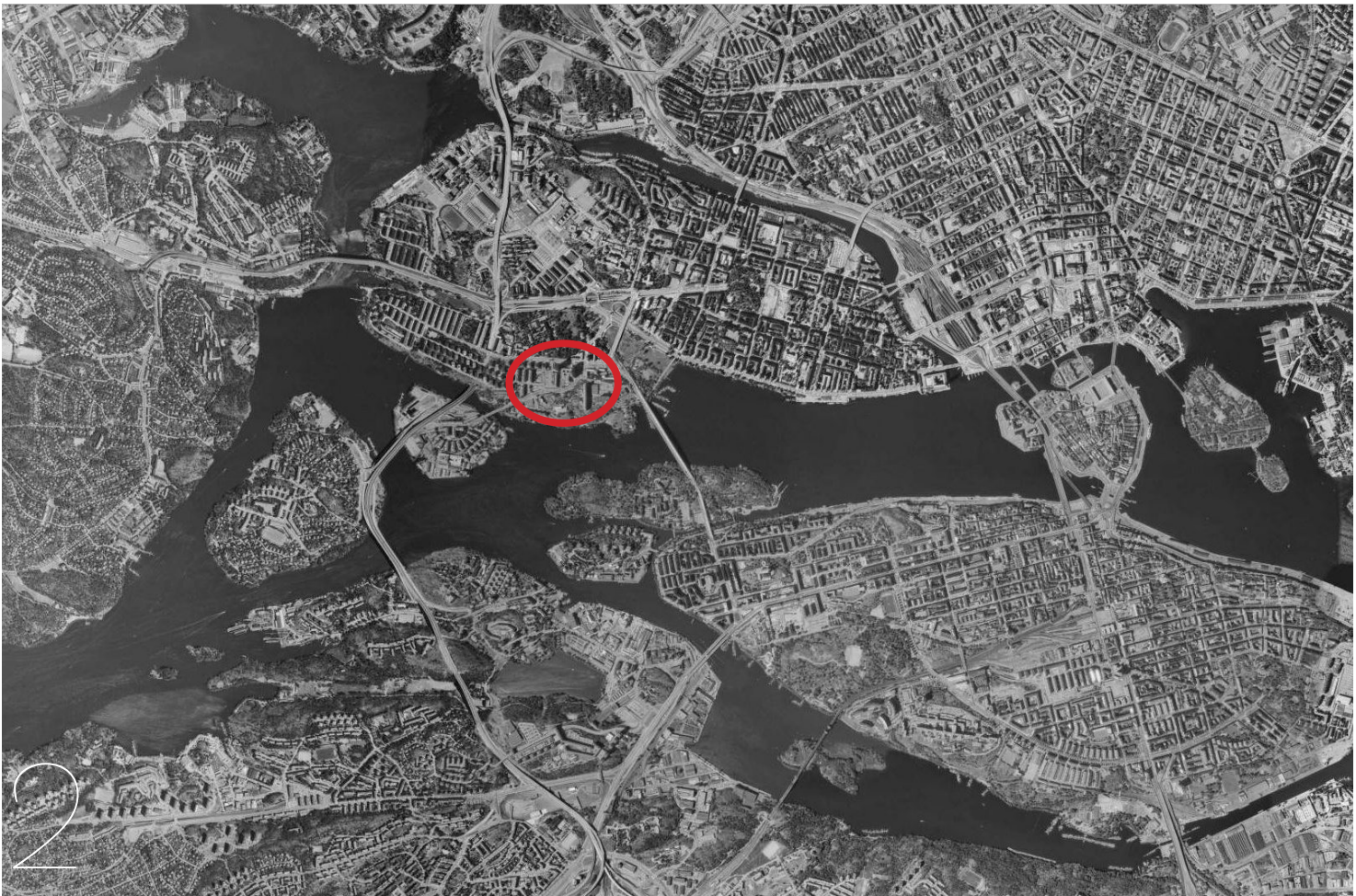
I motiveringen från till klassningen från 2011 anger de: *Lokaliseringen till Marieberg av de största dagstidningarna i landet, de kanske viktigaste aktören i den s.k. tredje stadsmakten, är genom flytten från Klarakvarteren både ett stycke tidnings-, samhälls-, och stadsbyggnadshistoria.*

1. Dp 8520, Detaljplan för del av Kv Trängkåren mm, som vann laga kraft 1990-06-07. Källa: SBK
2. Den röda markeringen anger gränsen för Riksintresseområdet AB115 Stockholms innerstad med Djurgården. Källa: Länsstyrelsen
3. Stockholm stadsmuseums klassificeringskarta med Trängkåren 7 grönmarkerad,

Nästa sida:

1. Flygfoto över Stockholm stad och inzoomat till Marieberg, taget sent 1950-tal, innan uppförandet av DN-huset. Källa: Eniro
- 2 och 3. Historiskt ortofoto från 1975, Marieberg i två nivåer, DN-huset har uppförts. Källa: Lantmäteriet

HISTORIK

Historikdelen omfattar:

- Sammanfattning
- Dagens Nyheters historia
- Marieberg i staden
- Kungsholmens utveckling i kartor
- Trängkårens utveckling i kartor
- Projektering
- Nybyggnad
- Utbyggnad 1967-87
- Påbyggnad 1987-96
- Det moderna kontoret 1990-2017

HISTORIK

SAMMANFATTNING

TIDNINGENS HISTORIA

Den allra första numret av Dagens Nyheter, DN, gavs ut 23 december 1864. Mycket har hänt sedan dess och likheterna mellan tidningen då och idag är inte många. Grundaren till tidningen var Rudolf Wall som var tidningens redaktör och huvudägare fram till 1888. Uppstarten försvårades i början av ekonomiska bekymmer, men så snart tidningen var igång slog den igenom snabbt och stort. Walls nya koncept med morgonleverans av snabba nyheter i korta lättlästa texter till lägre pris och bättre distribution blev snabbt populärt.

Lokalisering och flytt

Efter att ha flyttat ett antal gånger hamnade DN 1901 på Klara Västra Kyrkogatan 6 i Klarakvarteren. Genom flytten till Klara blev postens huvudkontor tidningens närmaste granne. Verksamheten låg mitt i dåtidens moderna presskvarter där Stockholm Dagblad, Stockholms-Tidningen, Aftonbladet och Svenska Dagbladet var nära belägna grannar. Tidningens fortsatta tillväxt gjorde att den breddade ut sig allt mer i Klarakvarteren. Tankarna om sanering i Generalplanen 1944, stadens och DN:s fortsatta önskan att växa, ledde till flytten till Marieberg. Syftet med flytten var att ersätta de utvuxna lokalerna i Klarakvarteren och möjliggöra expansion och ny teknik. DN var inte ensamma om att flytta och ett nytt tidningscenter med logistiska fördelar skapades.

MARIEBERG

Marieberg är en del av Kungsholmens stadsdelsområde. Området gränsar till Essingeleden/E20 i väst, Drottningholmsvägen och Rålambshovsparken i norr och öst och Mariebergsfjärden i söder. Från öst angör Västerbron som övergår till Rålambsvägen som delar området i två.

Länge var Marieberg landet utanför Stockholm. Marken ägdes under en lång period av staten och stora delar har använts av militären. Bl.a. har högre artilleriläroverket och Kungl. Fälttelegrafkåren har varit förlagda i området. Mellan 1876-1950 fanns även en ammunitionsfabrik i området. Spår från områdets militära historia finns kvar bl.a. genom kvartersnamn som Trängkåren. Under 1930-talet växte ett behov av att utvidga Stockholm allt kraftigare fram och staten började exploatera bl.a. på sin mark på Fredhäll. I samhället pågick modernismens tankar om sanering och en Generalplan beslutades 1944 som sedan omarbetades grundligt 1958. Genom detta möjliggjordes uppförandet av de två stora tidningshusen.

Exploateringen av Marieberg innebar att den silhuettmässigt och karaktärsrädd genomgick stora förändringar. Från stora delar av obebyggd mark och mycket grönska till ett snart fullt utbyggt kvartersområde, även om de grönskande inslagen delvis fanns kvar. De storskaliga byggnaderna med fabriker och kasernbyggnader ersattes av ännu mer storskaliga huskroppar och skorstenarna slutade vara högst i silhuettbilden.

NYBYGGNAD

Professor Paul Hedqvists arkitektkontor fick 1956 i uppdrag att göra de första skisserna för ett tidningshus placerat i Mariebergområdet. Våren 1959 fattades beslut om flytt och 25 mars 1959 togs första spadtaget i Marieberg. Bakom spaden stod Tor Bonnier. Utformningen landade efter ett antal diskussioner i ett 23 våningar högt hus med en lägre del om 4 våningar. Under jord är byggnaderna sammanbundna via stora källarvåningar som sprängts in i berget. Den högre delen kallades ursprungligen för Kontorshuset och den lägre för Industrihuset, baserat på deras funktioner. Idag benämns dessa delar som Höghuset och Tidningshuset.

Strax efter sitt hundraårsjubileum 1964 flyttade Dagens Nyheter in i det nya höghuset i Marieberg på Kungsholmen. Huset har bland annat kallats för "stormarnas hus", både för att vindarna från Mälaren viner kring byggnaden men också för att det varit stormigt innanför väggarna.

Konstruktion och fasad

Kontorshusets stomme är av betong och grundlagd på berg. Höghusdelen bärs av en kärna som innehåller hissar och trapphus samt de yttre fasadpelarna. Låghusedelens bärning sker i ytterfasadens pelare, mellanpelare samt fasadpelare intill ljusgården och så de yttre fasadpelarna. Bjälklagsplattorna i de båda byggnadskropparna är 24 cm tjocka med ingjutna ventilationsrör i. Tidningshuset har också en stomme av armerad betong och bjälklagen är utformade med pelardäck och balkbjälklag.

Fasadernas beklädnad gjordes av tegelformade plattor av Ifö-charmotte med glaserad yta. På kontorshuset monterades de i stora element och på industribyggnaden styckvis med bruk. Enligt Hedqvist är de exteriöra rörliga skyltarna en önskan från byggherrens sida och likaså den kraftigt marmorade marmorbeklädnaden i bottenvåningen.

FÖRSTA UTBYGGNADSFASEN 1967-87

Den stora ombyggnationen under denna period berodde delvis på tidningen expansion men främst pga. teknikens utveckling. De stora tryckpressarna som monterades vid byggnadens uppförande nyttjades knappt tio år innan tryckeriet flyttade ut till ett nytt tryckeri i Akalla.

1967 Till- och påbyggnad av Tidningshuset

Vid uppförandet lämnades det möjligheter för ytterligare expanderings av byggnaden både utåt och uppåt. Det tog inte lång tid innan dessa togs vid 1967 byggdes Tidningshuset på genom utvidgning av plan 4 samt tillförandet av plan 5 som fläktvåning.

1972-87 Utbyggnad Tidningshuset. Teknisk förbättring, p-hus 1972 påbörjades en utbyggnad av Tidningshuset som skulle komma att fortsätta in på nästa årtionde och närmast fördubblade Tidningshusets yta. Utbyggnaden skedde i flera steg för att arbetet på tidningen skulle kunna fortsätta utan avbrott. Detta gjorde att byggnadstiden pågick länge. Byggnaden går även tekniskt sätt igenom en förändring från det att ombyggnationerna startar 1972 tills det att nästa steg, påbyggnaden av den så kallade Månlandaren, avstannar.

Garaget

Runt 1972 påbörjas byggnationen av parkeringshuset som byggs ihop med den nya utbyggnaden på Tidningshuset. Garaget utformades i 9 st våningar i tidsenligt 1970-tal brutalistisk stil med vertikalt upprepande formspråk och råa, obehandlade material. Fasadmaterialet var betong med synlig ballast med inslag av galler som fallskydden mellan partierna.

PÅBYGGNAD 1987-96

1987 Påbyggnad av Tidningshuset och presshall byggs om

Efter att utbyggnationen stod färdig, med de industriella och tekniska förändringarna, hade diskussioner kring en omflyttning av Expressen och Dagens Nyheter tagit fart. Expressen behövde utöka sin arbetsyta och en tävling utlystes för en påbyggnad av Tidningshuset som vanns av Tengbom arkitekter.

Ny planlösning och presshallen byggs om

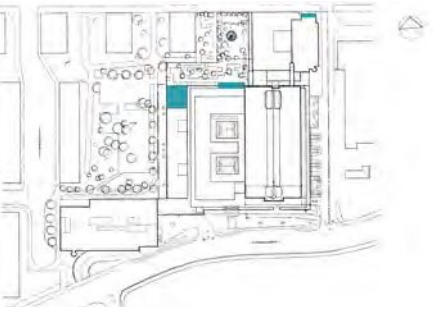
De största ändringarna för på-och ombyggnaden var att flera våningar även byggdes invändigt. Den tomma presshallen i Tidningshuset byggdes om med fler bjälklag. Vissa partier fick behålla sin takhöjd och garage inrymdes istället här. De befintliga ljusgårdarna byggdes in och blev en del av en samlad allmän yta som skapade en genomfart genom byggnaden.

Det gjordes även omfattande ändringar i planlösningen som innefattar en ljusgård i två plan med framträdande mosaikklädda pelare och cellkontor i björk.

Konstruktionsförstärkning och månlandaren

Pelarkonstruktionen i den ursprungliga industridelen förstärktes för påbyggnad. Pga. behovet av plan 5 fläktvåning valde man att låta denna vara kvar och istället bygga på ovan den. Tengbom arkitekter, genom Erik Thelaus, ritade en för den tiden tidstypisk byggnad som står på avlastande tvärpelare som lyfter hela påbyggnaden över fläkttrummet.

DET MODERNA KONTORET 1990-2017

Perioden som har benämnts det moderna kontoret omfattar de kontinuerliga moderniseringar som gjorts för att möta hyresgästernas behov. Ändringarna kan spåras till interiöra ytskikt och att innerväggar flyttats för att anpassas till den befintliga verksamheten. Det har huvudsakligen varit interiöra förändringar bl.a. baserat på att allt mindre och mindre yta tillhör pressen och fler hyresgäster tagits in. En satsning har även gjorts för att förbättra flödena genom huset och öppna upp det mer för allmänheten. Genom detta har flera stora entréer gjorts om och caféer och restaurang gjort tillgängliga för allmänheten att besöka.

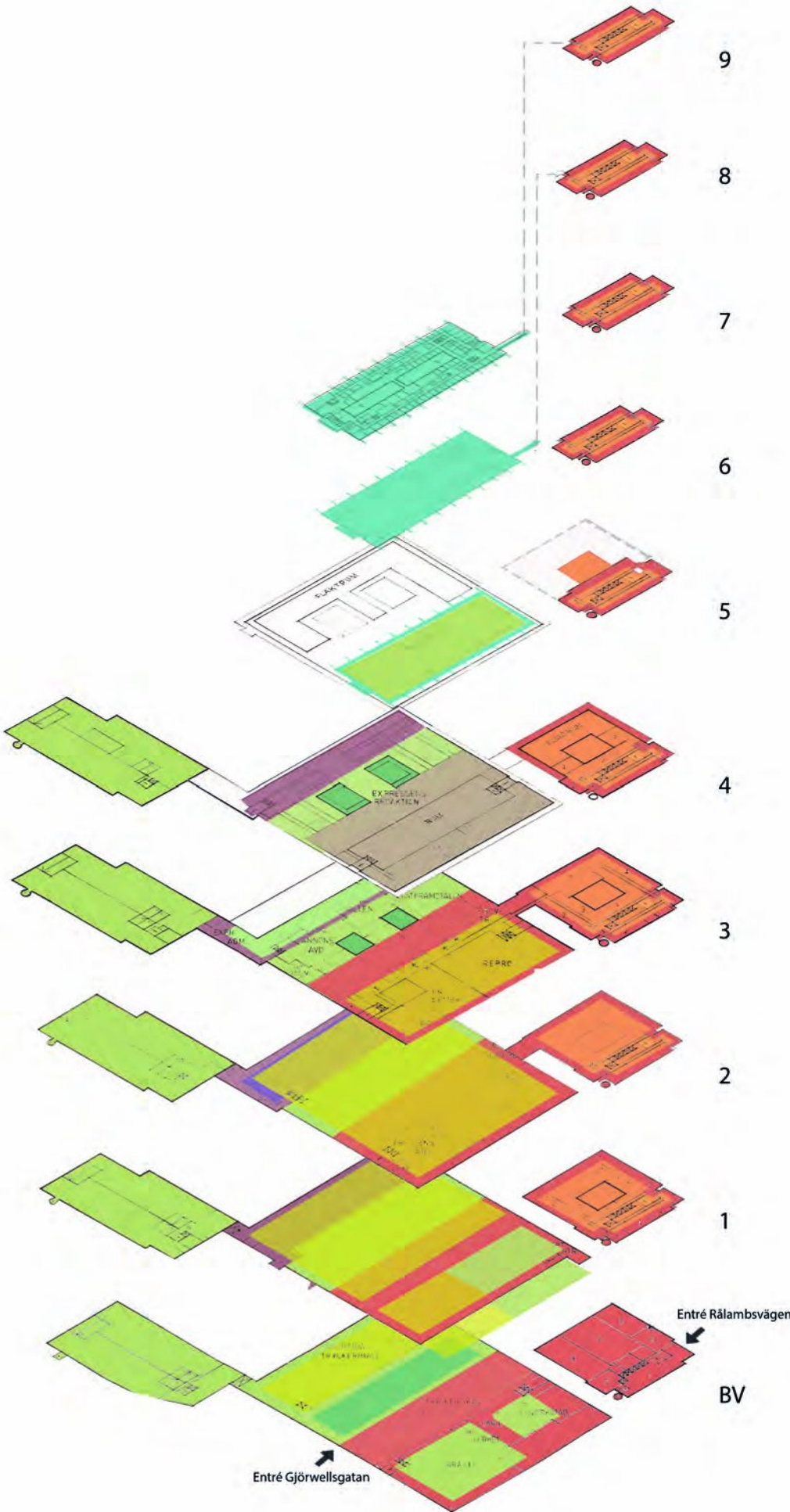
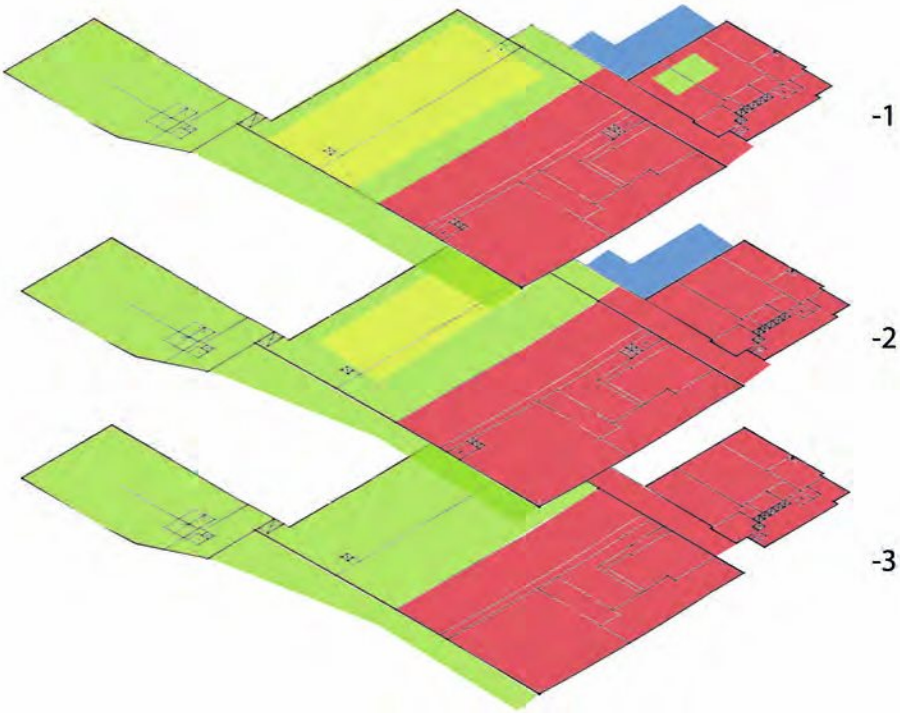
Under tidigt 2000-tal såldes fastigheten till Faberge från Mariefast som är ett underbolag till Bonnierkoncernen. Vid försäljningen ska enligt uppgifter hela fastigheten förutom skyltarna sålts, vars drift endast ska omfattas av avtalet. Genom detta ska Bonnier såsom uppfattat fortfarande kunna säkerställa fortlevnaden för sin tydliga och ikoniska reklamskylt.

ÖVERSIKTLIG VÄGGDATERING

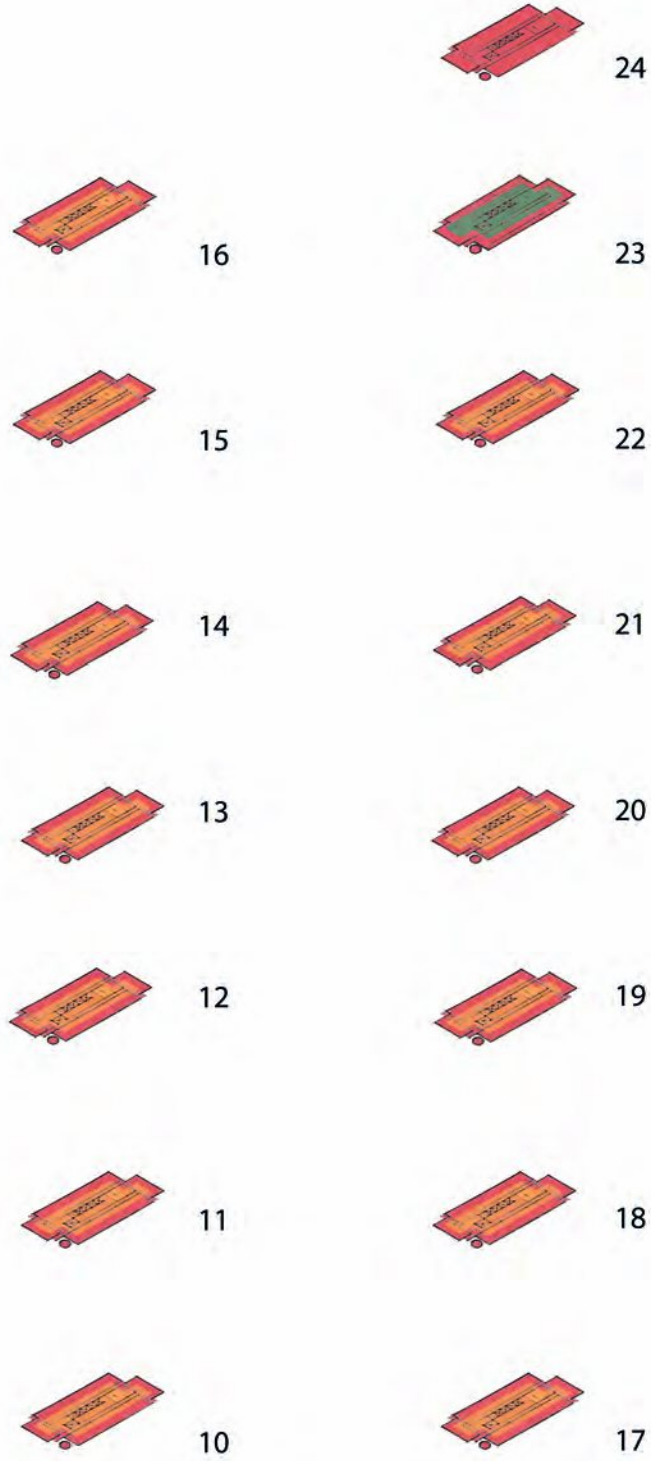
Denna sida redovisar en sammanfattning av de större strukturella förändringar som byggnaden genomgått. Redovisade förändringar är baserade på ritningsmaterial från bygglov- och anmälanärenden från Stockholms stadsbyggnadskontors arkiv.

Illustrationen visar samtliga våningsplan i byggnaderna på fastigheten Trängkåren 7. Siffrorna är våningsnumreringar. Ritningarna visar hur byggnadskropparna som syns ovan jord är förbundna via källarvåningar och nedersta planen.

- 1961
- 1967
- 1972
- 1973
- 1975
- 1980
- 1984
- 1987
- 1988-1989
- 1994
- 1996

Observera att årtalen anger datering på ritningsunderlag och inte färdigställande av byggnadsdel. Ex: ursprungliga byggnaden stod klar 1964 men ritningarna är från 1961.

HISTORIK

DAGENS NYHETER

Dagens Nyheters grundande, konceptet

Den allra första tidningen av Dagens Nyheter gavs ut den 23 december 1864. Mycket har hänt sedan dess och likheterna mellan tidningen då och idag är inte många. Grundaren till tidningen Rudolf Wall var tidningens redaktör och huvudägare fram till 1888. Att Wall hade få resurser vid uppstarten av tidningen var inget hinder för att tidningen fick snabb spridning både i Stockholm och ute i landet. Anledningen var att han introducerade en ny typ av tidning som lockade läsarna genom snabbare nyheter, lägre pris, bättre distribution och kortare mer lättlästa texter. I sin programförklaring från första numret skrev han:

”Jemte det att redaktionen söker göra tidningen lättläst, såväl i yttre som inre afseende, ämnar den ingalunda låta tidens modstulenhet afhålla sig från att emellanåt låta skämtetspela. Men såväl under som bredvid skämtet är det redaktionens afsigt att med allvar behandla tidens och landets stora frågor, om än i allmänhet i kortare uppsatser.”

En annan framgångsfaktor var att tidningen skulle distribueras på morgonen. Idén till tidningen och distributionen av den grundade sig i invigningen av stambanan 1862 mellan Stockholm och Göteborg. Tåget kunde på effektivare sätt leverera post och därmed nyheter från östra till västra sidan av Sverige. Bortsett från Stockholms Dagblad, som mer eller mindre var ett annonsblad, utkom samtliga tidningar på eftermiddagen. En morgontidning skulle därmed få försprång med nyheterna. Därav namnet Dagens Nyheter. Som ett trumpfkort för att öka antalet prenumerationer gjorde Wall det möjligt för de som prenumererade på tidningen, från tidningens två huvudutdelningsställen, att få tidningen hemburen utan extra kostnad. Detta var något helt nytt som ingen annan tidning gjort tidigare.

Genom sitt koncept med morgonleverans och slående samt lättfattliga nyheter var Rudolf Wall den moderna journalistikens föregångsman. På morgonen bars Dagens Nyheter ut av flickor och gummor som transporterade tidningar i gamla barnvagnar. Detta roade de andra tidningarna vilket gjorde att de kallade tidningen för ”madam Andersson” och beskyldes för att vara en publikation för pigor. Dagens Nyheter återtog kallelsen ”madam Andersson” och vände begreppet och från ett skällsord till något positivt. Helt i Walls anda då han ansåg att en ”publikation för pigor” var en hedersbeteckning. I januari 1865, knappt en månad efter första utgåvan, hade Dagens nyheter fått en upplaga på 3000 exemplar och vid slutet av samma år hade den siffran fördubblats.

Finansiering och lokaler

Redan vid uppstart var Wall i kontakt med bröderna Felix och Albert Bonnier för finansiering av tidningen. Trots en fördelaktig bytesaffär drog sig bröderna ur då Wall inte var tillräckligt framstående i affärsvärlden. De största i tidningsbranschen, kallade honom länge för ”Lille Rulle” pga. då han var mest känd för att i tio år ha gett ut den satiriska veckotidningen Friskytten. Friskytten lönade sig aldrig varför Wall därefter försökt sig på affärer i brännvin och spannmål, men vars misslyckanden hade satt en stämpel på honom. Trots detta gjorde Wall och Albert Bonnier ett avtal om tryckning av tidningen på det Bonnierägda Högbergska tryckeriet i Geijerska huset mellan

Riddarholmskyrkan och kanalen. Där hade Wall tillsammans med sina två anställda ett rum där redaktionen arbetade.

Då Geijerska huset revs i slutet av 1865 hyrde DN lokaler i huset på Stora Nygatan 16. Den nya lokalen hade två rum samt en egen tryckpress. Huset var strategiskt med bästa tänkbara läge ned Posttidningen, Nya Dagligt Allehanda och Aftonbladet som grannar och samt nära till posthuset på Lilla Nygatan.

1875 flyttade DN till Regeringsgatan 28 där de var förlagda fram tills det att de 1901 flyttade till Klara Västra Kyrkogatan 6 i Klarakvarteren. Genom flytten till Klara blev tidningens närmaste granne huvudpostkontoret som låg mitt i dåtidens moderna presskvarter med Stockholm Dagblad, Stockholms-Tidningen, Aftonbladet och Svenska Dagbladet som nära grannar.

Ägare och publicister

I slutet av 1880-talet blev konkurrensen hårdare mellan de nystartade Svenska Dagbladet, Social-Demokraten och Stockholms-Tidningen. För att tackla DN:s kris bildade Vult von Steijerns en ägarkoncern, Tryckeriaktiebolaget, som av elaka tungor kallades ”Polypen”. Ägarkoncernen växte genom att bland annat lägga under sig både Stockholms-Tidningen och Göteborgs-Posten. Upplägget med koncernen misslyckades och medan de mest framgångsrika konkurrenterna ST och SvD börjat nå massupplagor hade DN:s upplaga tvärtom minskat. Rudolf Wall ägde tidningen i 24 år innan han sålde till sin musikrecensent, tryckeridisponenten Fredrik Vult von Steijern. Wall stannade kvar som direktör fram tills det att han avled 1893.

År 1896 anställdes tidningens första store publicist, den liberale debattören och skribenten Otto von Zweigbergk. Otto stred för tidningens oberoende och 1901 lyckades han med hjälp av likasinnade liberaler köpa loss DN ur koncernen. Bland dem var Karl Otto Bonnier som till en början ägde 10 procent av tidningen. Alltså var det här som nuvarande ägarfamiljen första gången klev in i finansieringen av tidningen.

1901 hade den småskaliga redaktionen av journalistiska hantverket ökat till en mindre industri med 40 anställda. 1920 blev Otto von Zweibergk sjuk och två år senare tog Sten Dehlgren, tidigare ekonomi och verkställande direktör, över som chefredaktör vilket var en post han behöll de kommande 30 åren. Efter von Zweigbergk avgång blev ägarna oroliga vart tidningen skulle rikta sig rent politiskt. Detta ledde till att Åke och Tor Bonnier, sönerna till Karl Otto Bonnier, köpte en stor aktiepost 1923. Detta gjorde att Bonnier familjen tog över majoriteten av ägandet vilket de behållt sedan dess.

1. Dagens Nyheters förstautgåva, 23 december 1864. Källa: Dagens Nyheters historia
2. DNs huvudentré i Klarakvarteren Källa:Stadsmuseet
3. Rudolf Wall 1852. Källa: Dagens nyheters historia
4. Tidningen distuberades från början av gummor och flickor, detta gjorde att tidnignen kallades för Madame Andersson. Källa: Huset som aldrig sover

Teknikens utveckling och ökat tryck innan flytten
Dagens nyheter hade strax innan förra sekelskiftet haft en långvarig stagnation som dåvarande huvudredaktör och verkställande direktör Otto v. Zweigbergk sökt vägar att häva. Från december 1898 började DN delas ut 7 dagar i veckan. 1899 köpte DN sina första litypmaskiner, och 1900, till inflyttningen i Klara, köptes en ny dubbelrotationspress. Dubbelrotationspressen var dock omodern då den tryckte endast fyrsidiga tidningar. Detta visar på att Dagens Nyheter i början inte hade så stor framsynthet vad gäller tekniken, vilket påverkade utgivningen och kontinuiteten i utformningen.

Redan två år senare började inflationen att ändra riktning och planer på ett nytt enhetligt tidningsformat gjorde att en Frankentalpress med en kapacitet på 16 sidor dubbel produktion införskaffades 1909. 4 juli samma år kom tidningen ut med sitt första nummer med en framsida utan annonser, helt utformad med bilder och text. Genom införskaffandet av den nya pressen och den nya utformningen ökade åter igen försäljningen av tidningen. 1907 trycktes totalt 28 000 ex och 1909 hade det ökat till 36 000 ex. Tidningen fortsatte snabbt att växa och 1917 nådde Dagens nyheter en upplagetopp på 100 000 t.ex. var tidningen 1917 den första i Sverige att anställa en fotograf.

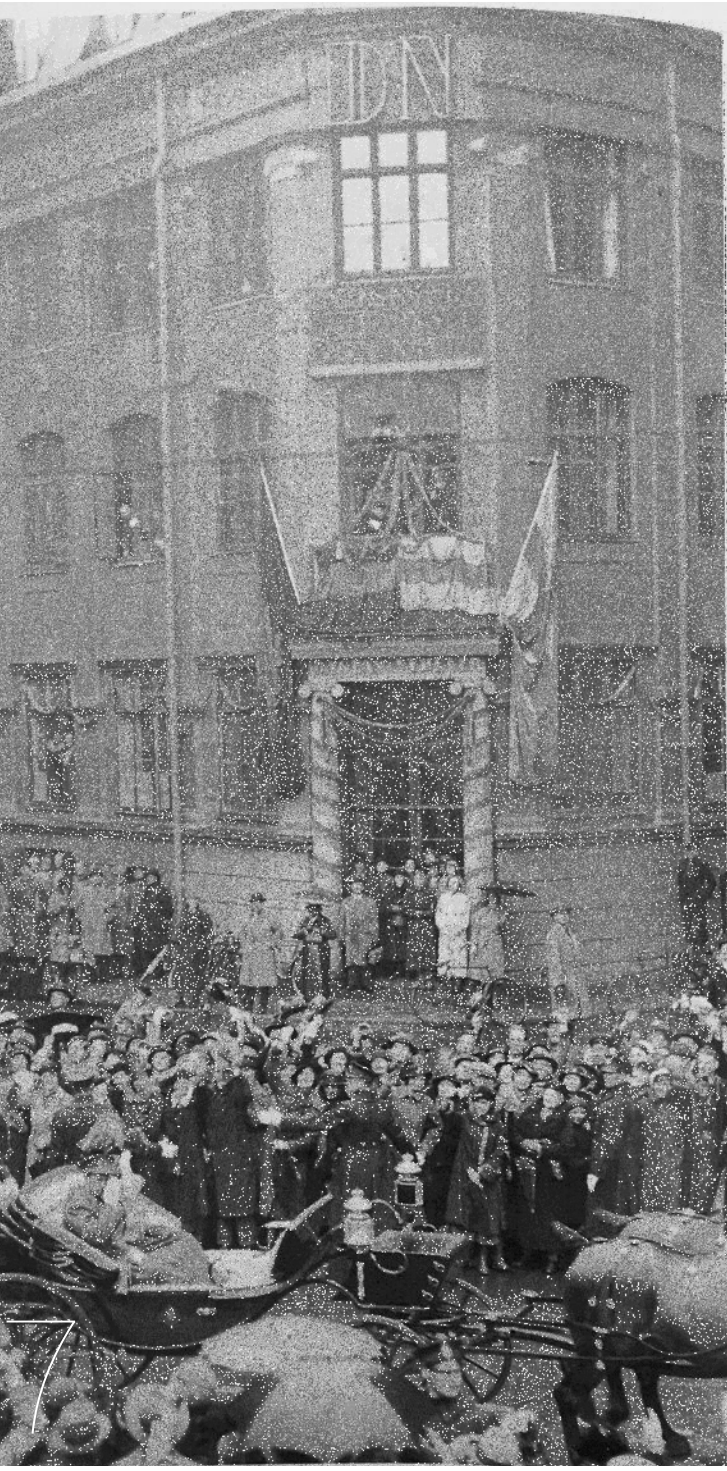
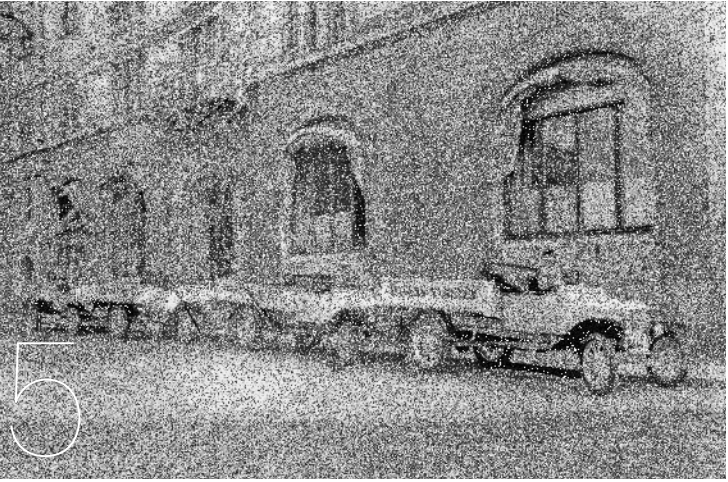
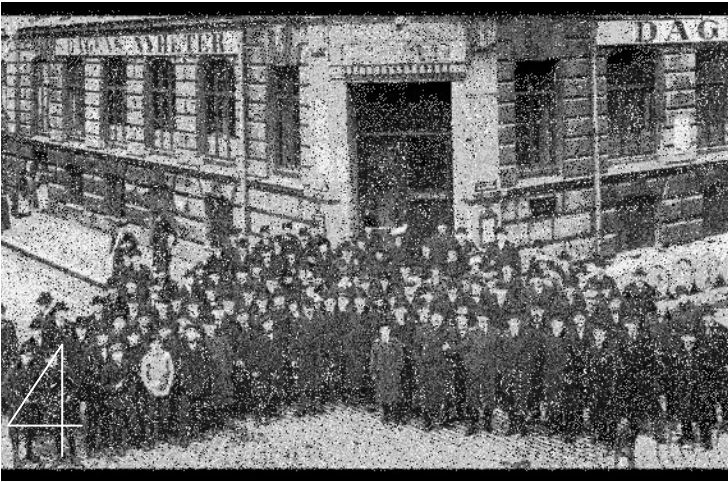
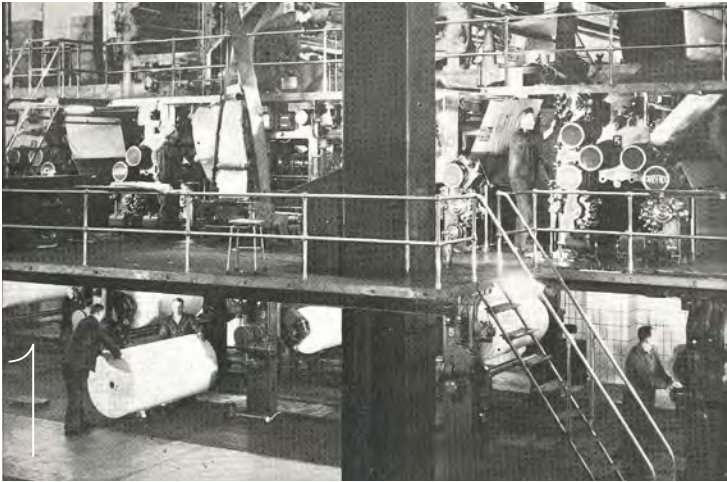
Under det tidiga 1920-talet kom radion med dess reguljära sändningar och telegrambyrå TT startades, vilket innebar en stor förändring inom media och tillgången till nyheter. Pga. detta moderniserades DN till den form som den kom att fortsätta behålla till slutet av 1900-talet. Moderniseringen innebar att förstasidan gjordes mer varierad, flera segment såsom ekonomi och familj, fick för första gången fasta sidor.

Utvecklingen av tidningen och tryckerikonsten krävde flera om- och tillbyggnader. DN tog anspråk på fler och fler av delar av kvarteret i Klara. Sista utbyggnaden skedde 1936 då uppfördes ett hus i hörnet Klara Västra – Herkulesgatan, där sätter och tryckeri med en kontorsavdelning förlades. DN passerade 1941 Stockholms-Tidningen i försäljningssiffror och blev Sveriges största morgontidning.

I början av 1960-talet hade DN fem stycken tryckpressar. Tre stycken var förlagda vid Tegelbacken och två stycken var förlagda i filialtryckeriet i Hornsberg. Varje press var ca 20 meter långa och 7 meter höga. De hade en kapacitet att framställa 50 000 st 40 sidiga tidningar i timmen. Till varje maskin transporterades de 620 kg tunga pappersrullarna. Vardera maskin hade 5 stycken rullar plus lika många i reserv för rullbytet. I Klarakvarteren konsumerade bara DN och Expressen ca 100-150 ton papper per dygn.

Efterkrigstiden var DN:s mest framgångsrika år både opinionsmässigt, journalistiskt och ekonomiskt. Tidningen var samtidigt uppskattad, omstridd och växte kontinuerligt med över 10 000 exemplar per år. Den lästes av både makthavare och vanliga människor helt i Walls vision och anda. 1947 såldes DN i 219 600 exemplar.

Efter flytten till Marieberg fortsatt tidningsupplagan att stiga, dock inte endast genom egen kraft. Den stora tidningsdöden var ett faktum och ju fler konkurrenter som slogs ut desto större blev DN.

1-2. En sektion av de fem pressarna byggda i tre våningar, DN:s tryckeri i Klarakvarteren. Tidningen distuberas från början av gummor och flickor, detta gjorde att tidningen kallades för Madame Andersson. Källa: Huset som aldrig sover
3. DN:s framsida före och efter modernisering. T.v. innan förändring utgåva 3 juli 1909 fylld med annonser. T.h. efter förändring utgåva 4 juli 1909 utan annonser. Källa: Huset som aldrig sover
4. Dagens Nyheters personalstyrka framför entrén i Klarakvarteren, 1914. Källa: Artikel DN 150 år
5. Dagens Nyheters budbilar från tidigt 1900-tal. Källa: Artikel DN 150 år

7. DN:s hus i Klarakvarteren med kungarna Leopold och Gustafs kortege inför Prinsessan Ingrid's giftemål med danske prinsen Fredrik framför, 18 maj 1935. Källa: Dagens nyheters historia

HISTORIK

MARIEBERG I STADEN

Marieberg är en del av Kungsholmens stadsdelsområde. Området gränsar till Essingeleden/E20 i väst, Drottningholmsvägen och Rålambshovsparken i norr och öst och Mariebergsfjärden i söder. Från öst angör Västerbron som övergår till Rålambsvägen som delar området i två.

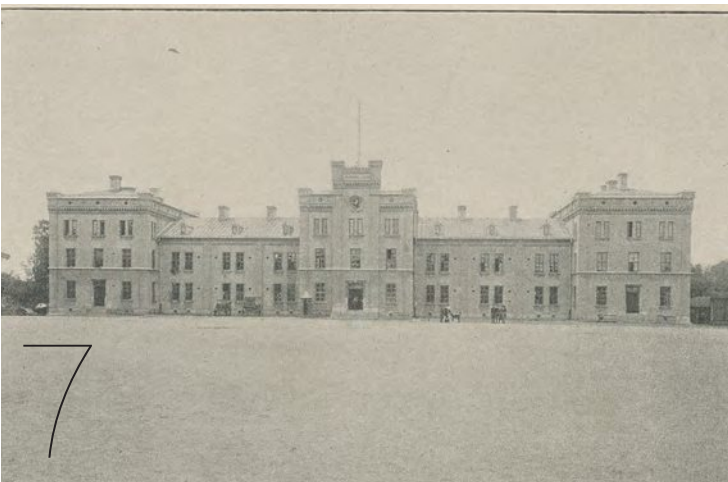
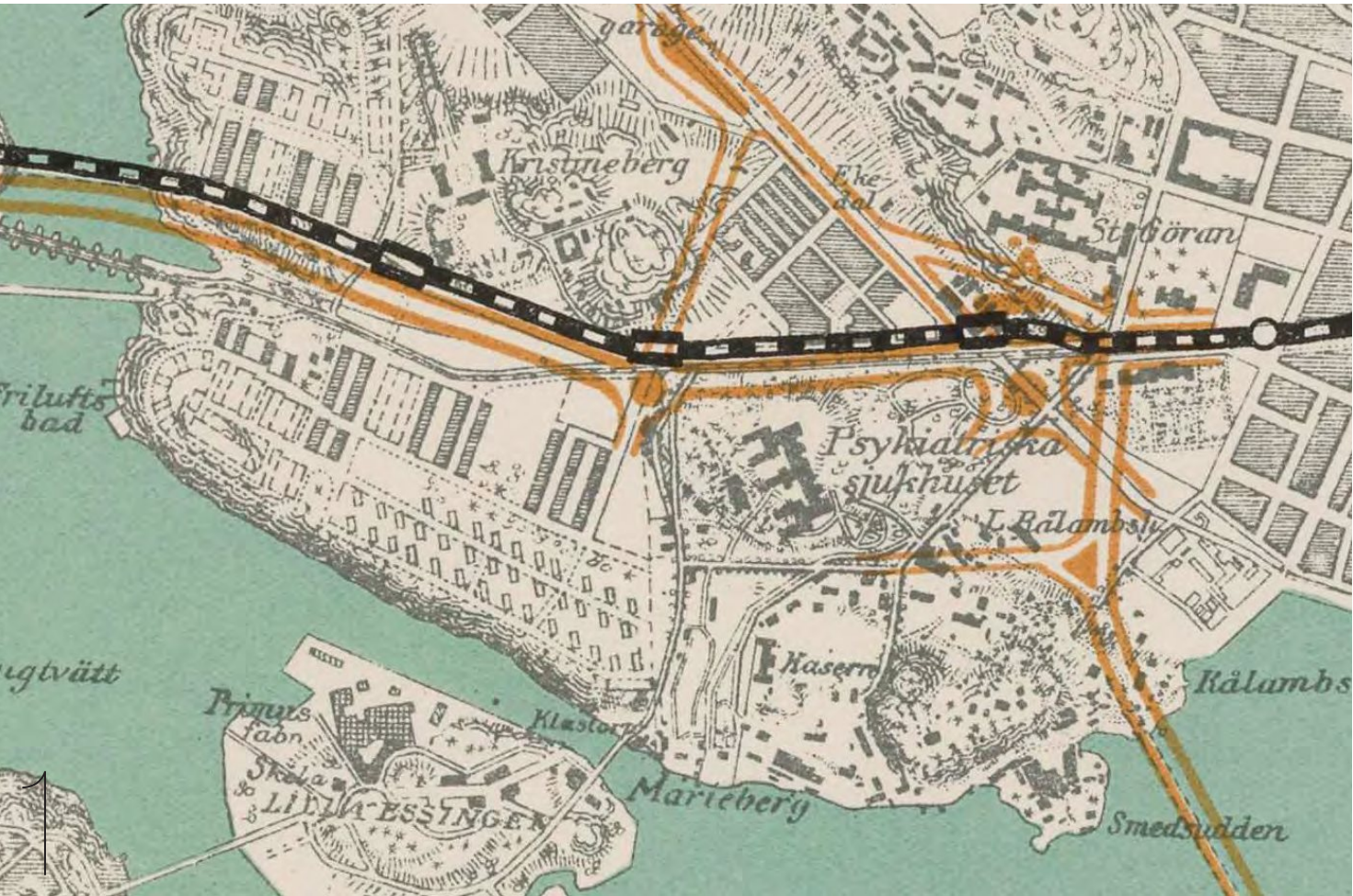
Militär och industri
Länge var Marieberg landet utanför Stockholm. Marken ägdes länge av staten och stora delar har sedan långt tillbaka använts för militära ändamål. Högre artilleriläroverket och Kungl. Fälttelegrafkåren har bl.a. varit förlagda här. Mellan 1876-1950 fanns även en ammunitionsfabrik i området. Spår från områdets militära historia finns kvar bl.a. genom kvartersnamn som Trängkåren.

På Marieberg har även sedan länge funnits industrier, anläggningar och institutioner man av olika anledningar inte önskade ha centralt placerade. Av dessa finns en del kvar idag. Norr om Rålambsvägen finns bland annat anläggningen som tillhörde mentalsjukhuset Konradsberg 1861-1960-talet. Söder om Rålambsvägen låg Mariebergs Porslinsfabrik 1758-1788 som idag är borta.

Fredhäll och bostäder
Under 1930-talet växte ett behov av att utvidga Stockholm fram allt kraftigare, framför allt gällande bostäder. Staten började bl.a. exploatera sin mark på Fredhäll. Planerna innebar en mycket hård exploatering. Byggnadsstyrelsen ansåg att man utnyttjat marken för bebyggelse på ett hänsynslöst sätt. Det nya förslaget ansågs strida mot den moderna uppfattningen av stadsplanens betydelse för samhället ur social och estetiska synpunkter. Synpunkterna ledde till att stadsplanen reviderades av arkitekten J. Albin Stark och förste ingenjören Harald Frölén. Det nya förslaget till stadsplan U 86/1937 var färdigt 1937. Trots en fortsatt hård exploatering fastställdes och godkändes planen av fullmäktige samma år. Dock byggdes endast ett par av de planerade husen, de längs med Gjörwellsgatan och Wennerbergsgatan. Exploateringen började med de bostadsbyggnader som låg nere vid vattnet på Wivalliusgatan, där porslinsfabriken en gång legat.

Generalplan och sanering
1944 beslöt staden att göra en generalplan för Stockholm stad, som skulle starta upp byggandet vilket under krigstiden haft så få resurser. Viljan var att kunna utnyttja marken effektivt och ta med Stockholm in i framtiden med trafikleder. Saneringsfrågan gavs stort utrymme där Klarakvarteren tillhörde de givna objekten för rensningsaktioner. Gatorna var trånga och den tunga trafiken ökade. DN och Expressen hade under 1950-talet börjat bre ut sig i Klarakvarteren och verksamheten blev mer och mer olämplig med sina utspridda delar i fler olika hus längs med Klara Västra Kyrkogata, Karduansmakargatan, Klara Södra Kyrkogata och Herkulesgatan.

Marieberg förändras allt snabbare
Utöver Fredhäll kunde inte marken frigöras från sin tidigare användning under vare sig 1930- eller 1940-talet. Stadsplanen för Konradsberg och Marieberg reviderades flera gånger och först 1958 gjordes en grundlig omarbetning som möjliggjorde uppförandet av de två stora tidningshusen som ligger där idag. I samband med

1. Del av karta. Stockholmsförorternas Regionplanekontor, översiktskarta över Stockhom med närmaste Ormgivningar. Trafikleder på spår och huvudvägnät. 1935. Källa: Kungliga Bibliotekets digitala kartsamling
2. Erlanderhuset uppförs, med västerbron i bakgrunden. Källa: SSM
3. Stadsplanen för Konradsberg och Marieberg, fastställd 1937. Av exploateringsplanen har endast ett fåtal kvarter söder om Rålambsvägen uppförts. Källa: Planerng för Stockholm 1923-1958.
4. Flygbild över Marieberg 1973, Källa: Kulturmiljö i bilder
5. Stockholms svenska turistkarta från 1916. Källa: Kungliga Bibliotekets digitala kartsamling
6. Vykort med Marieberg i bakgrunden, från 1900.
7. Militärens kasernbyggnad som stod på tomten där DN-huset står idag som revs för att ge plats för DN-huset.

att planeringen för de två tidningshusen började uppfördes 1961-1962 Erlandshuset som ligger på Mariebergs sydöstra höjder i Kv Lysbomben. Det 16 våningar höga bostadshuset med sina ljusputsade fasader och veckade fasad kallades för "Dragspelshuset" och är den yttersta byggnaden på Mariebergs östra del och en tydlig karaktär sedd från Stockholms innerstad. Även Svenska Dagbladet byggde en imposant byggnad, utformad att konkurrera med Dagen Nyheter såsom tidningarna konkurrerade med varandra. Idag huserar Sweco i byggnaden.

Exploateringen av Marieberg innebar att stadsdelen silhuettmässigt och karaktärs­mässigt genomgick stora förändringar. Från att i stora delar bestå av obebyggd mark och mycket grönska till ett snart fullt utbyggt kvartersområde, även om de grönskande inslagen delvis fanns kvar. De storskaliga byggnaderna av fabriker och kasernbyggnader ersattes av ännu mer storskaliga huskroppar och skorstenarna var inte längre höst i silhuettbilden.

1. 1927. Maribergs strand med den då nyuppförda ammunitionsfabriken i strandkanten. Det stora vitputsade huset står där Ryska Ambassaden finns idag. Källa: SSM
2. 1962, Maribergs strand, nybyggnationerna har börjat, Erlanderhuset, Svd/Swecohuset är uppfört och bostadshuset håller på och uppföras. Källa:SSM
3. 1964, DN-huset håller på och uppföras. Källa: SSM
4. Fotografi 2017-12-17, Evelina Regenius Jouper, White Arkitekter.

HISTORIK
KUNGSHOLMENS UTVECKLING

1652

1701

1846

1870

1885

1909

1930

1940

1956

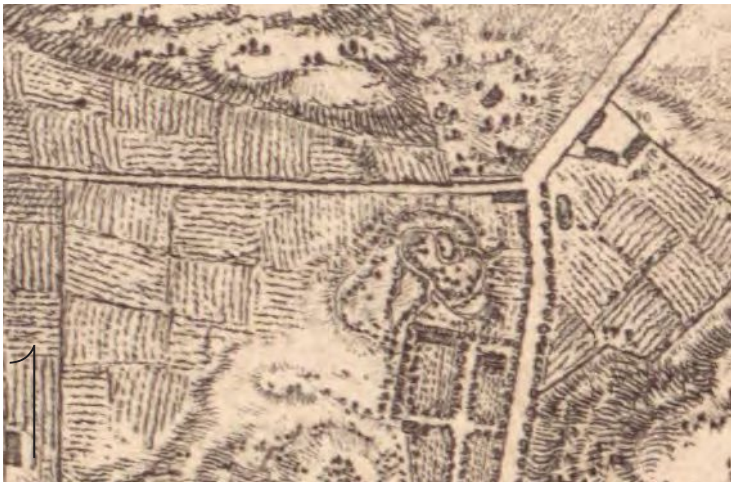
1976

2017

- 1. 1652, Lantmäteristyrelsens arkiv
- 2. 1701 Lantmäteristyrelsens arkiv
- 3. 1846 Lantmäteristyrelsens arkiv
- 4. 1870 Lantmäteristyrelsens arkiv
- 5. 1885, Stockholmskällan
- 6. 1909, Stockholmskällan
- 7. 1930, Stockholmskällan
- 8. 1940, Stockholmskällan
- 9. 1956, Stockholmskällan
- 10. 1976, Stockholmskällan
- 11. 2017, Stockholmskällan

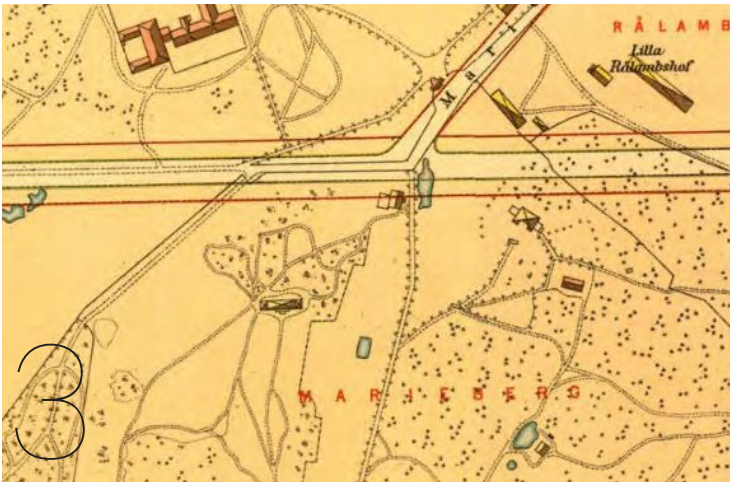
HISTORIK
TRÄNGKÅRENS UTVECKLING

1805

1863

1885

1909

1913

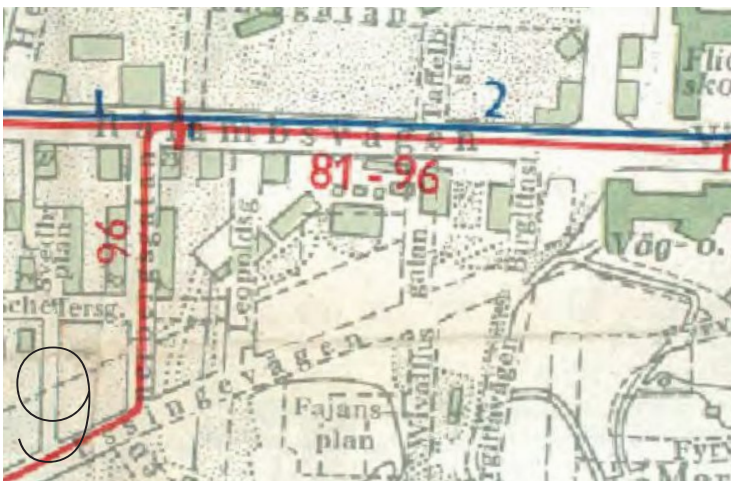
1930

1934

1940

1956

1976

2017

- 1. 1805, Stockholmskällan
- 2. 1863, Stockholmskällan
- 3. 1885, Stockholmskällan
- 4. 1909, Stockholmskällan
- 5. 1913, Stockholmskällan
- 6. 1930, Stockholmskällan
- 7. 1934, Stockholmskällan
- 8. 1940, Stockholmskällan
- 9. 1956, Stockholmskällan
- 10. 1976, Stockholmskällan
- 11. 2017, Stockholmskällan

HISTORIK PROJEKTERING

Flytten från Klara
1954 passerade Dagens nyheter 300 000 ex och därmed ökade behovet av större ytor. De stora ombyggnationer av Klarakvarteren som planerades i och med Generalplanen från 1944, tillsammans med stadens önskan att förtäta Marieberg, gjorde det lägligt att förflytta sig. En tomt inköptes på Mariebergsområdet från staten för en billig peng.

Redan tidigt var Marieberg ett av de mest attraktiva alternativen för ett nytt läge, både för Dagens nyheters AB och Svenska Dagbladet. Klarakvarteren hade varit idealiskt med tanke på distributionsmöjligheterna med närhet till både post och järnväg. Samma faktorer påverkade valet att flytta till Marieberg där den nya motorkringleden och närheten till järnvägen möjliggjorde tidningens ökade distribution.

Professor Paul Hedqvists arkitektkontor fick 1956 i uppdrag att göra de första skisserna för ett tidningshus placerat i Mariebergsområdet. Ägarna var dock oense om flytten från början. Ett av de största argumenten emot en flytt var kostnaden av bygget. I en beräkning från 1957 fann de dock att skillnaderna mellan att flytta och att utvidga i Klara inte skulle bli betydande och det avgjorde saken. Dessutom fick inte Hedqvist eller DN den tomt som de önskat, den som är på motsatt sida av Gjörwellsvägen. Sedan 1960-talet ha Ryska ambassaden varit belägen där.

I boken "Huset som aldrig sover", som gavs ut 1963 strax innan flytten, skriver Sven Jansson om den stundande flytten.

"I bilens tidevarv betyder den goda framkomligheten mera än det korta avståndet. Klara har blivit för trångt och obekvämt för stora pappers- och tidningstransporter – och blir det i än högre grad genom den kommande trafikmaskinens viadukter och rampgator. Mariebergsområdet är numera distributionstekniskt sett ändamålsenligare beläget än Klara. Alla riktningars viktiga tillfarts- och utfartsleder för biltrafik möts där. Bilfarten till järnvägens lastkajer inger inga bekymmer. Och till flyget på Bromma blir avståndet förkortat med en tredjedel. En flyttning till Marieberg när är alltså betingad av samma skäl som gällande för flyttning från Gamla stan till Regeringsgatan till Klara i en äldre tid: tidningens möjlighet till snabb spridning måste tillgodoses. Vår tidning är ett storindustriellt företag."

SvD och kostnaden påverkade höjden
Våren 1959 fattades beslut om flytt till Marieberg, då var tanken att bygga ett hus på 5 våningsplan. Dock ansåg en av styrelsemedlemmarna, Yngve Larsson, att detta var ett problem då Svenska Dagbladet alldeles intill skulle uppföra ett hus om 13 våningar. Larsson ansåg att det var mindre tilltalande om DN och Expressen "med sin dominerande ställning inom landets press skulle nöja sig med en anläggning som i varje fall utåt gör ett vida anspråkslöst intryck".

25 mars 1959 togs första spadtaget i Marieberg, bakom spaden stod Tor Bonnier. Husets höjd sattes inte förrän i oktober till 23 våningar efter en del diskussioner. Avgörande för höjden var att kostnadsförslaget om 25,8 inte skilde sig särskilt från tidigare förslag

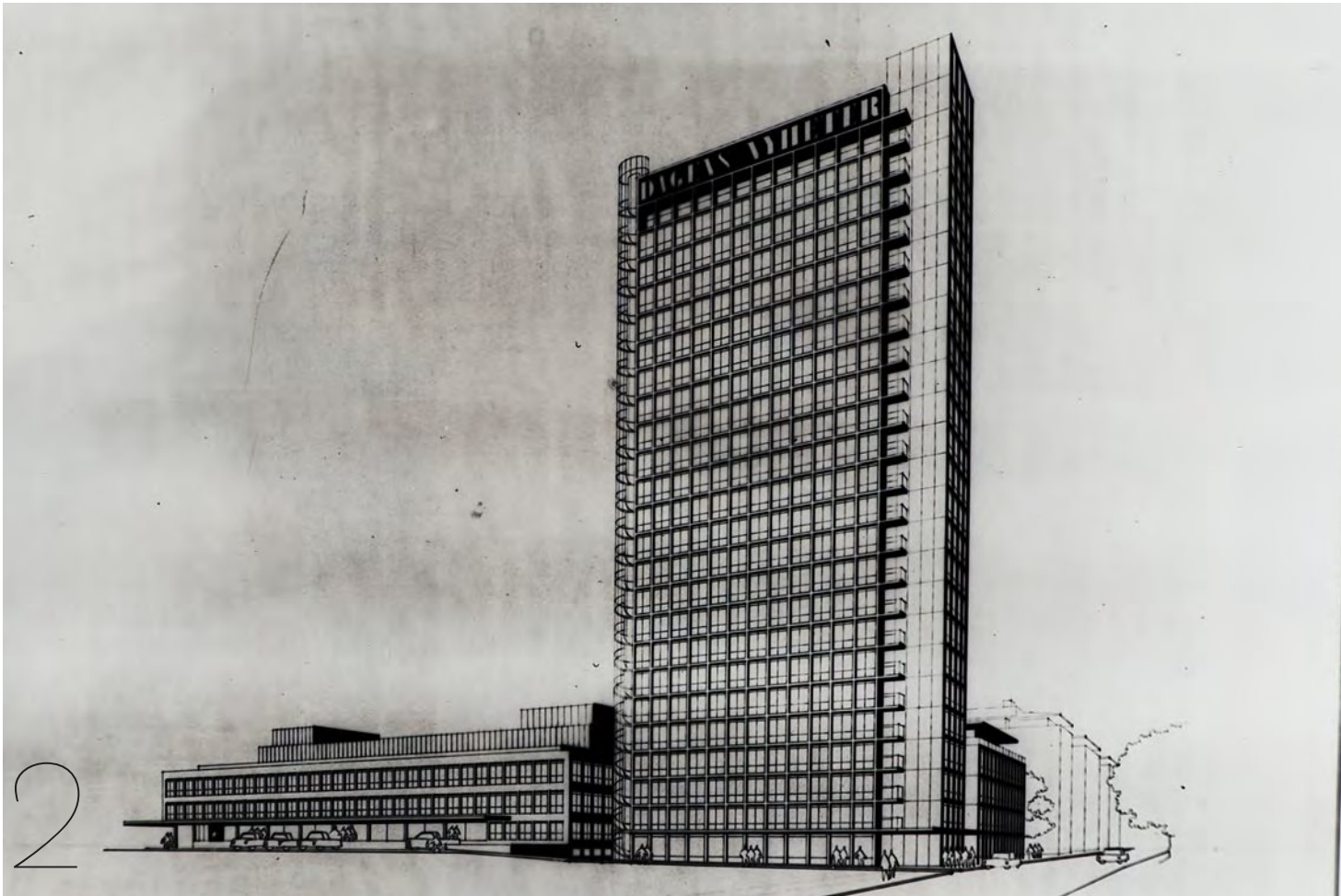
om 8 våningar som skulle kostat 19,8. Slutnotan blev dock betydligt högre. Under byggtiden förekom också stora motsättningar mellan arkitekten och byggherrarna. Paul Hedqvist var tydligen inte speciellt mottaglig för önskemål från tidningen och gjorde själv flera ändringar som förlängde byggnadstiden.

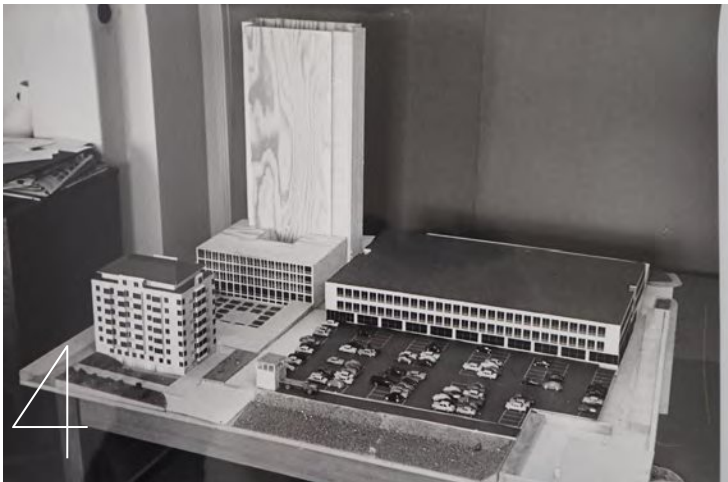
Projekteringen
Redan 1955 hade Hedqvist börjat rita på en byggnad åt DN, dock i mindre skala, förlagd i Klarakvarteren. När nu byggnaden skulle bli större och placeras på ny plats påbörjades nyprojekteringen 1957. De första skisserna från våren 1959 visar en korsformad diagonalställd fristående byggnad om 23 våningar intill Rålambsvägen. Bakom denna hade en fyra våningar hög byggnad förlagts som skulle inhysa de tekniska avdelningarna. Byggnadens utformning påminde om Skatteskrapan som stod klar 1959 på Götgatan, även den är ritad av Paul Hedqvist.

I Tidningen Arkitektur från 1966 skriver Hedqvist att det område som kunde reserveras för de två tidningarna blev knappt tilltagen. För en tidning hade det varit tillräckligt men för två var området i minsta laget. Han ansåg det vara en intrikat uppgift att få in två tidningar med tillhörande lika tekniskt komplicerade anläggningar.

Vid första spadtaget i Marieberg fanns det ett krav på att skapa möjligheter till vidare expansion på fastigheten och då togs ett förslag fram med ett högt kontorshus som skulle inhysa redaktion och administration. Med tillhörande lägre byggnad för de industriella verksamheten. I flera av de nyare förslagen var likheterna bland annat en dominerande skylt på taket med Dagens Nyheter.

1. Byggests fortskridande 1963. Källa: Dagens Nyheters Arkiv
2. Ritning av DN-huset inför uppförandet, Källa: ArkDes
3. Byggskylden som satt vid vägen under uppförandetiden. Källa: Dagens Nyheters Arkiv

HISTORIK NYBYGGNAD

Strax efter sitt hundraårsjubileum 1964 flyttade Dagens Nyheter in i det nya höghuset i Marieberg på Kungsholmen. Huset har bland annat kallats för stormarnas hus, både för att vindarna från Mälaren viner kring byggnaden men också för att det varit stormigt innanför väggarna.

Byggnaden vid uppförandet
Kontorsbyggnaden är en 25 våningar hög lamellbyggnad. Fotavtrycket är 18x36 m placerad med kortsidorna i norr och söder. På bottenvåningen fanns ursprunglig, idag välbevarad, en vestibul, entré- och hisshall samt personalrestaurang. De övre planen hyste Dagens Nyheters redaktion och administration.

Tidningshuset som ligger söder om kontorshuset hade från början ett fotavtryck med måtten 50x81 m. Huset omfattade alla industriella och tekniska lokaler. I bottenvåningen återfanns den stora presshallen om 19x80 m i plan och 12 m i höjd samt den tillhörande distributionshallen. Tidningspressarna tog upp hela hallen med en höjd på 10,5 m och en tyngd på 16 ton styck var rummet dimensioner och bjälklag i stora dimensioner. De tidningstekniska avdelningarna låg på övervåningarna. Ytan dominerades av sätteriet som tillhandahöll 2000m2 samt Expressens redaktion som var placerad på den översta våningen.

Källarvåningarna om 3 plan var nedsprängda i berget och löpte över både under höghuset och Tidningshuset. De rymde bland annat VVS- och elektriska centraler, garage för ca 180 bilar och presshallens stora tidningspressar som fyllde hallens hela höjd. Pappersintaget var placerat i tomtens nordvästra hörn och låg ovan ett papperslager i tre våningar som inhystes under mark. Papperslagret var i direkt kontakt med pressarnas nedre plan.

De första tryckpressarna levererades i början av våren 1962, 3 år efter att kontrakt skrivits med leverantören. De nya tryckpressarna vägde 16 ton och fördes in med ett stort traverssystem innan hela byggnaden slöts. Tryckpressarna var i en röd kulör, likt de som fanns i Klarakvarteren. Varje fals hade en kapacitet att trycka 72-sidiga tidningar i en hastighet på 70 000 exemplar mer timme.

Konstruktion
Kontorshusets stomme är av betong och grundlagd på berg. Höghusdelen bärs av en kärna som innehåller hissar och trapphus samt de yttre fasadpelarna. Låghusedelens bärning är ett perlarsystem med laster på ytterfasadens pelare, mellanpelare samt fasadpelare intill ljusgården samt de yttre fasadpelarna. Bjälklagsplattorna i de båda byggnadskropparna är 24 cm tjocka med ingjutna ventilationsrör i. Tidningshuset har också en stomme av armerad betong och bjälklagen är utformade med pelardäck och balkbjälklag.

Beklädnad exteriör
Fasadernas beklädnad gjordes av tegelformade plattor av lfö-charmotte med glaserad yta. På kontorshuset monterades de i stora element medan de på industribyggnaden monterades styckvis med bruk. Enligt Hedqvist var de exteriöra rörliga skyltarna ett önskemål från byggherrens sida och likaså den kraftigt marmorerade marmorbeklädnaden i bottenvåningen.

Reaktioner
Vid färdigställande var de nyinflyttade arbetarna nöjda över utseendet på byggnadens yttre. Dock hade de invändningar mot planlösningen i höghuset. Rummen var små och särskilt redaktionen ansåg att arbetsmiljön var otillfredsställande. Planlösningen med den stora hisshallen i mitten gjorde att planen kändes avskärmande. Samtidigt medförde storleken på planen att många förflyttningar krävdes vertikalt då redaktionen var utspridd på de olika våningsplanen.

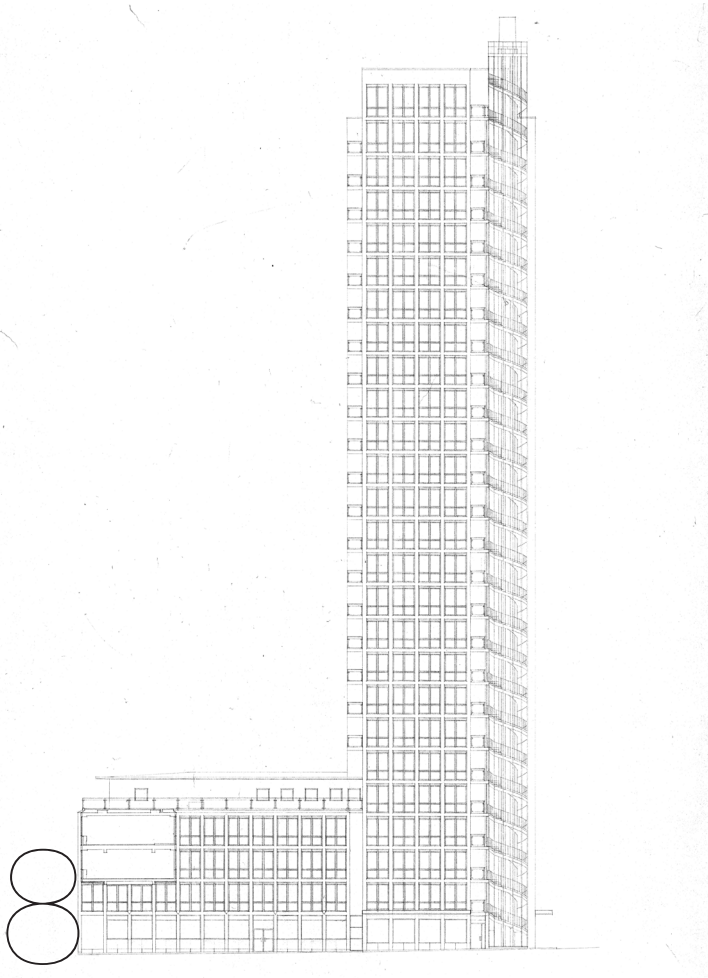
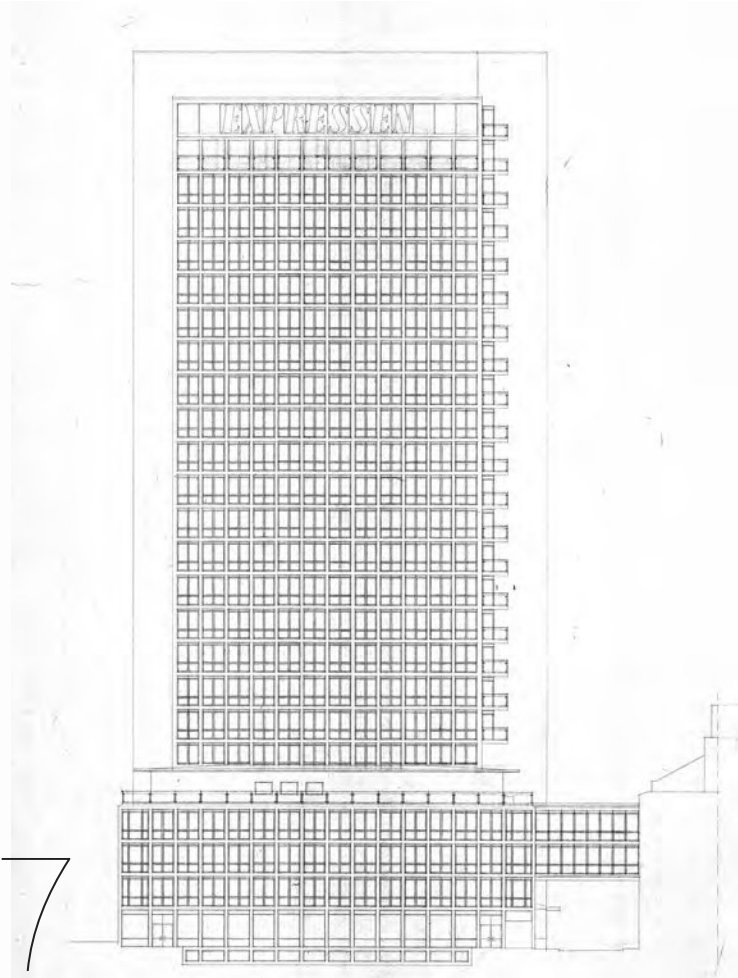
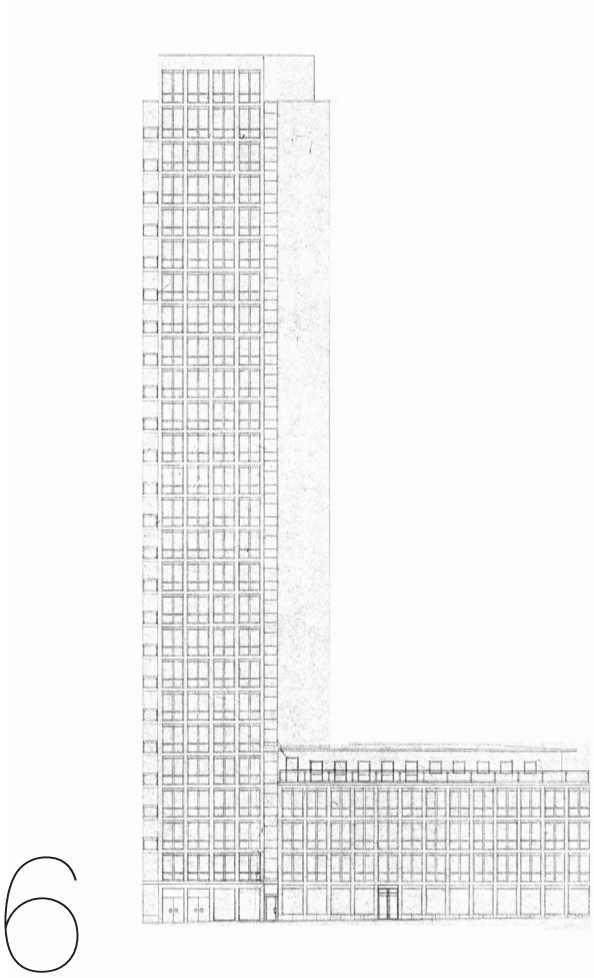
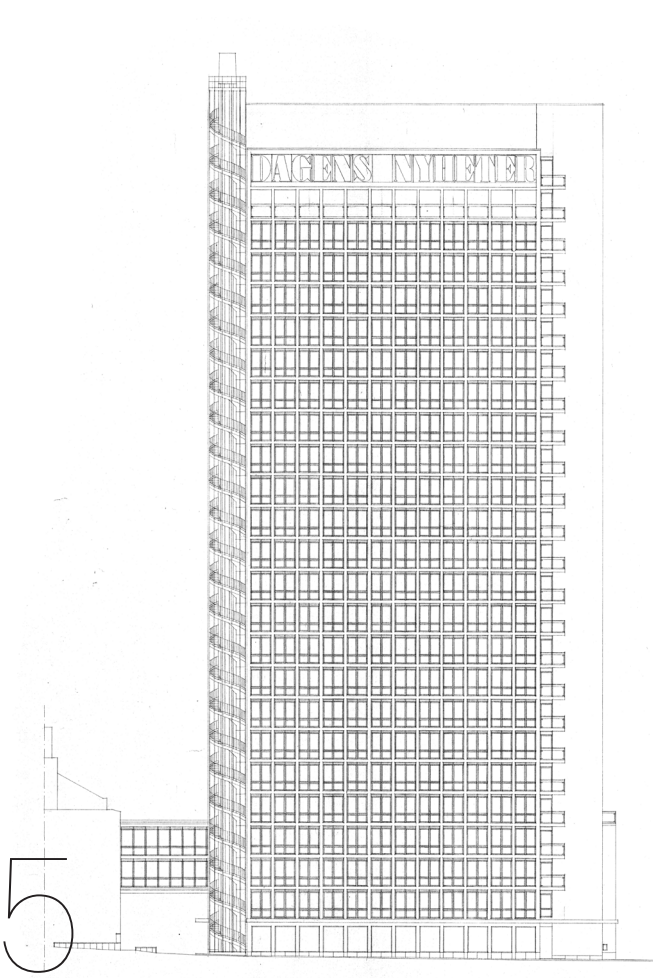
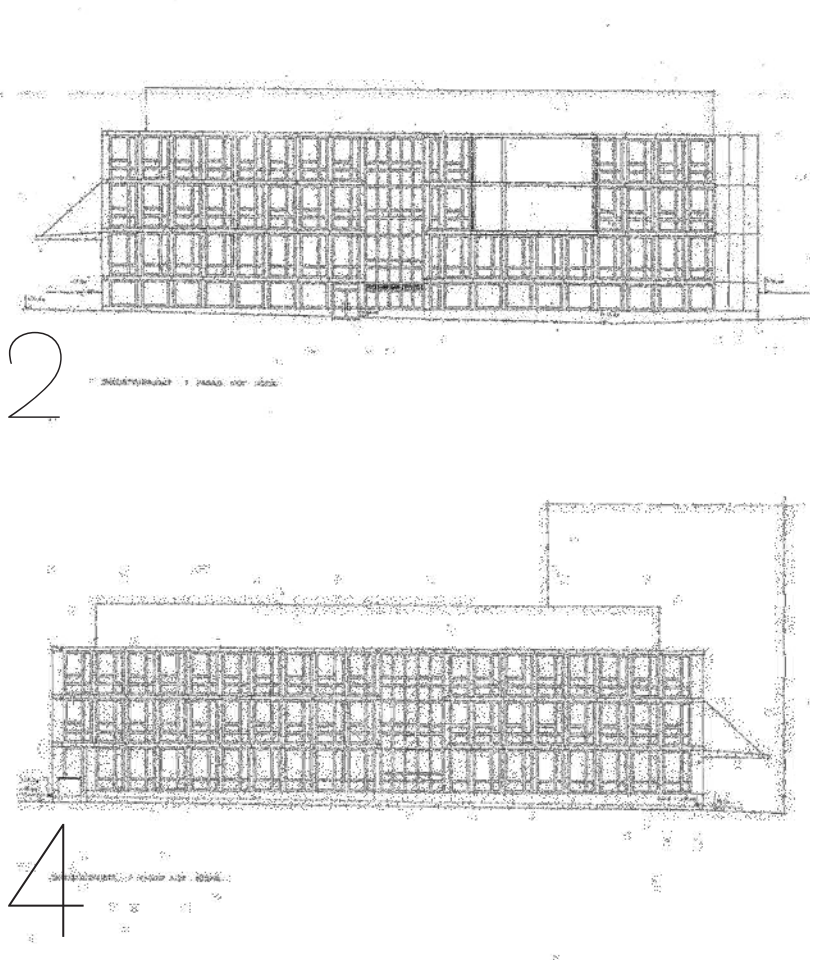
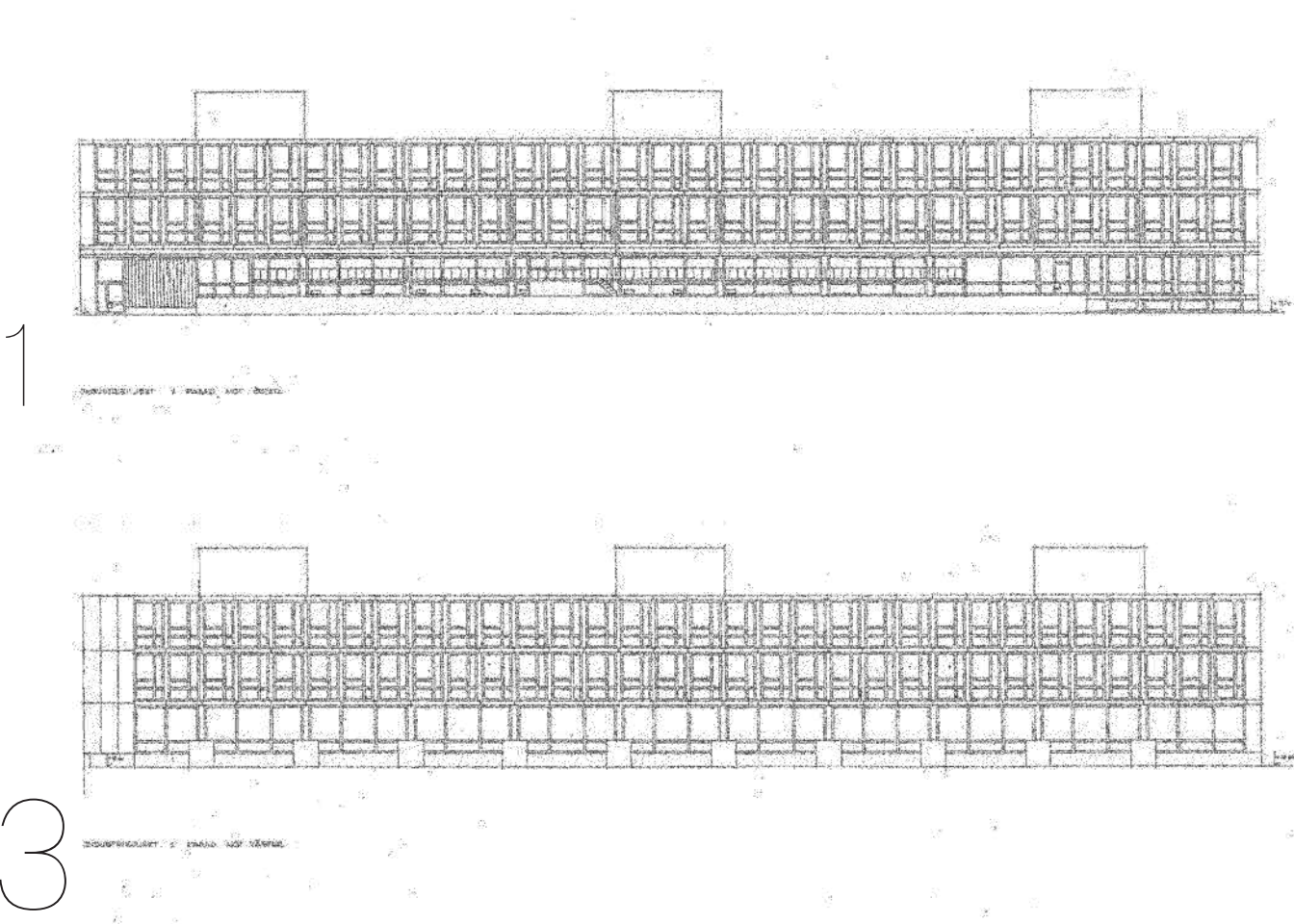
- Involverade:*
Från Paul Hedqvist Arkitekturkontor:
- Paul Hedqvist
 - Lars Rothstein
 - Sam Granström
 - Ingemar Rauch
 - Christian-Otto Wishmann
 - Arne Linder
 - Per Erik Nilsson
 - Tom Inglis
 - Brian Snashall
 - Elmar Konnist
 - Rodrich Proksch
 - Lars Sandberg
 - Olle Thunström
 - Lars Granström
 - Ingrid Nilsson
- Möbler och inredning:
- Eyjolfur Agustsson och Anders Jansson, *Bottenvåningens stora hall och personalmatsal samt kursrum i Våning 1 trapp.*
 - Sven Kai-Larsen och Odd Werner, *Kontorsmöblering och direktionsrummen*
 - Pelle Åkerlund, Didrik Hansson, Curt Isaksson mfl. *Ritat möblerna i industriavdelninganra och handhaft Representationsvåningen i Höghusets översta våning.*
 - Olle Pira, *Kontorsmöbler. Telefonmottagningar m.m.*
- Omgivning:
- Walter Bauser i samarbete med arkitekt. *Projekterat trädgårdanläggningen.*
- Konstnärer:
- Lennart Rodhes, *Kermaisk vägg i huvudentrén, höghuset.*
 - Sivert Lindblom, *Gallerverket placerat omedebart utanför huvudentrén ovan ett friluftsintag.*
 - Arne Jones *Skulpturen "Nova" i svarteloxerad aluminium placerad i trädgården utanför pesonalmatsalen.*
 - Per Olof Utvedt. *Relief av vitbetongstavar i Expressens entré*
 - Stig Blomberg, *Skulpturen "Tidningspojken" som förflyttats från Tegelbacken, på vägg mot Rålambsvägen.*

1. Byggnaden sedd från sydöst med Industrihuset i förgrunden.
 2. Byggnaden sett från sydväst med Svenska Dagbladets hus i bakgrunden.
 3. Entréhallen i höghuset med dess marmorbeklädand, ett önskemål från DN.
 4. Dagens Nyheter skylten prydd höghusets tak från uppförandet.
 5. En av höghusets våningsplan, en typplan togs fram och detta är ett exempel på ett reception och mottagninsrum som fanns på ett flertalet av planen.
- Källa: ArkDes

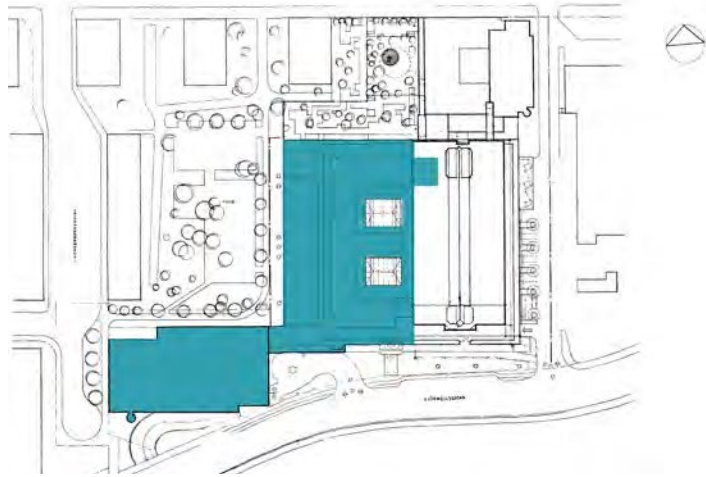

1. Ursprungliga ritningar av Tidningshusets östra fasad. Samtliga ritningar för Tidningshuset är de som lämnats in för bygglov. Dock skiljer sig gestaltningen i fönsterutförandet från hur det faktiskt uppfördes. I de arkiv som besökt för denna undersökning har relationshandlingar för Tidningshuset ej kunnat lokaliseras.
2. Tidningshusets norra fasad.
3. Tidningshusets västra fasad.
4. Tidningshusets södra fasad.
5. Ursprungsritningar Kontorshuset/ Höghusets östra fasad.
6. Kontorshuset/ Höghusets norra fasad.
7. Kontorshuset/ Höghusets västra fasad.
8. Kontorshuset/ Höghusets östra fasad.
- Källa: Fabeges husarkiv.

HISTORIK

UTBYGGNAD 1967-87

1967: Till- och påbyggnad av Tidningshuset.

1972-87: Utbyggnad Tidningshuset. Teknisk förbättring.
Nybyggnad servicebyggnad (garage och simhall).

En lång utbyggnadsfas

Vid uppförandet lämnades det möjligheter för ytterligare expanderings av byggnaden både utåt och uppåt. Det tog inte lång tid innan dessa togs vid. 1967 byggdes Tidningshuset på genom utvidgning av plan 4 samt tillförandet av plan 5 som fläktvåning.

1972 påbörjades en utbyggnad av Tidningshuset som skulle komma att fortsätta in på nästa årtionde och närmast fördubblade Tidningshusets yta. Projekteringen av utbyggnaden och inredningen utfördes av Erik Thelaus Arkitekter AB. Bygglovets från 1973 omfattar en servicebyggnad innehållande garage, sim- och motionshall och förråd samt tillbyggnad åt väster av Tidningshuset. Servicehusets sim- och motionshall uppfördes enbart för de anställda i huset. De nya huskropparna sammanbyggdes både ovan och under jord.

Utbyggnaden skedde i flera steg för att arbetet på tidningen skulle kunna fortsätta utan avbrott. Detta gjorde att byggnadstiden pågick länge. Byggnaden gick även tekniskt sett igenom en förändring från det att ombyggnationerna startar tills det att nästa steg, påbyggnad av den så kallade Månlandaren, avstannar.

Expansion och teknisk utveckling

Den stora ombyggnationen berodde bland annat på tidningens expansion men främst p.g.a. teknikens utveckling. De stora tryckpressarna som monterades vid byggnadens uppförande nyttjades knappt tio år innan tryckeriet flyttade ut till ett nytt tryckeri i Akalla.

Tryckeritekniken ändrades och avdelningarna i Tidningshuset som tillverkade tryckplåtarna kunde minskas i yta. När projekteringen av utbyggnaden påbörjades var fortfarande trycket delvis igång och produktionen hade ökat kraftigt. Detta gjorde att nedre planet på Tidningshuset byggdes med en genomfartsgata. Den så kallade lastgatan gick rakt igenom den idag befintliga matsalen med infart vid trädgården och utfart på Gjörwellsgratan. Tidningarna lastades

från lastkajerna efter att de skickats ner från packsalen som låg på våning 2tr.

Grafikerna ansåg att de nya arbetsmetoderna utgjorde ett hot mot dem som yrkesgrupp. De fick efter långa förhandlingar till stånd två "nya-teknikavtal" som reglerade gränserna mot de HTF-anställda och mot journalisterna. Därmed garanterades också deras arbetstillfällen. DN-avtalet har sedan stått modell också för andra tidningsgrafiker.

Ett ökat behov av parkering

Tidningshuset innehöll vid nybyggnation garage i källarvåningarna för 180 bilar. I det ursprungliga förslaget fanns även planering med parkeringen bakom Tidningshuset och (se bild 4 sid 17). Fram till 1970-talet användes även marken där parkeringshuset idag är beläget som parkering (se bild 4 sid 12).

Tidningshusets ökade volym medförde ett ökat behov av parkering. Stora delar av källarvåningarna upptogs av tryckeriverksamheten. Tillbyggnaden som inleddes 1972 innebar också att den mark som då användes för parkering blev bebyggd och att dessa ca parkeringsplatser försvann.

Det ökade behovet av parkering i och med en expansion hade förutsetts redan vid påbyggnaden i slutet av 1960-talet. I stadsbyggnadskontorets arkiv finns ritningar från 1968 på ett fristående parkeringshus i tre våningar ovan mark, ritat av Mårten J. Larsson arkitekt SAR, som aldrig blev utfört.

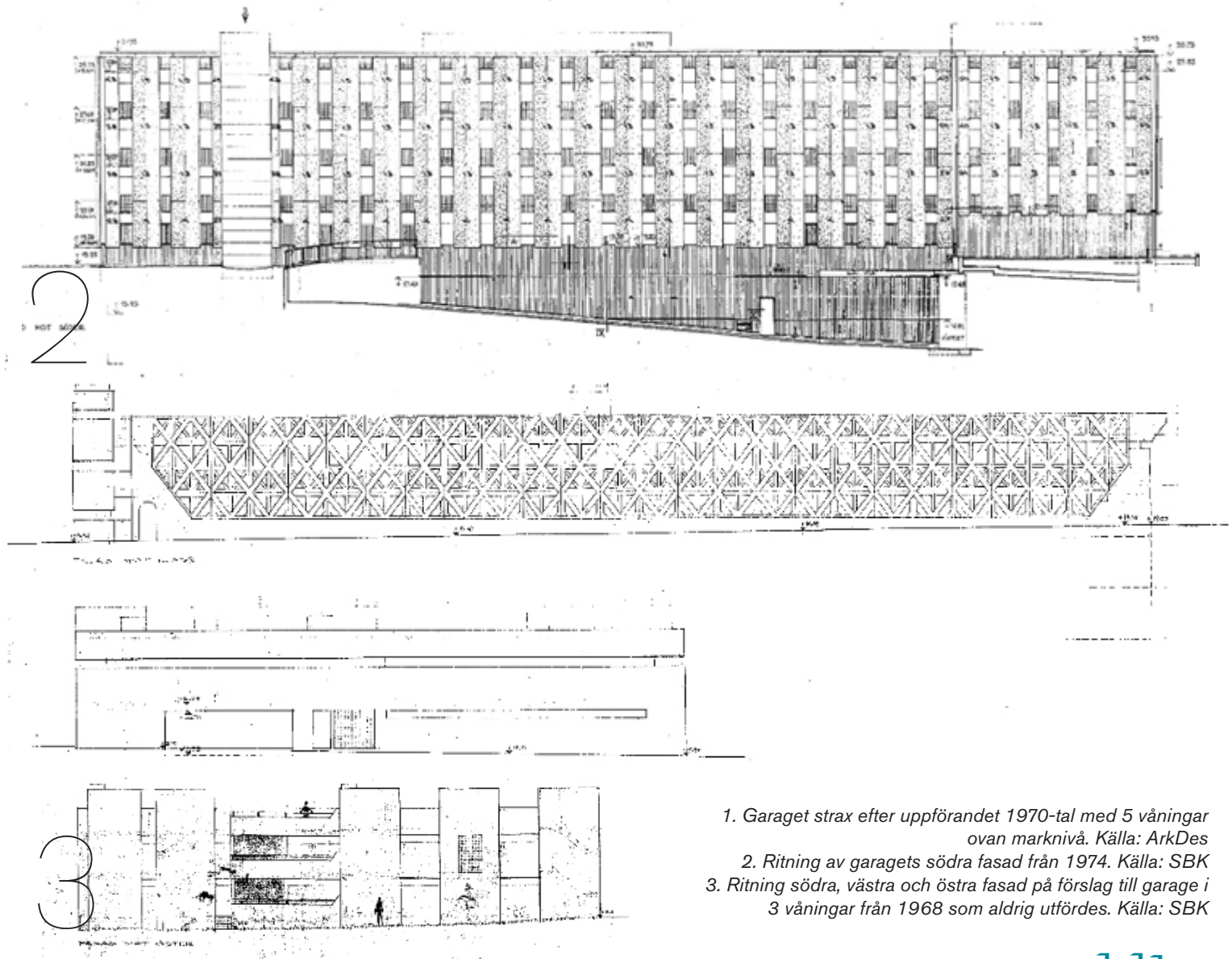
Garagebyggnaden

Byggnaden av servicehuset, som bestod av garage och sim- och motionshall i 9 våningar inkluderat källarplan, beskrivs som påbörjat 1974. Konstruktionsritningar från stadsbyggnadskontoret i ärendet är stämplade både inkomna och granskade 1974 och sen likadant under 1981. Detta antyder att det var först under 1981 som man anmälde att byggnaden färdigställdes.

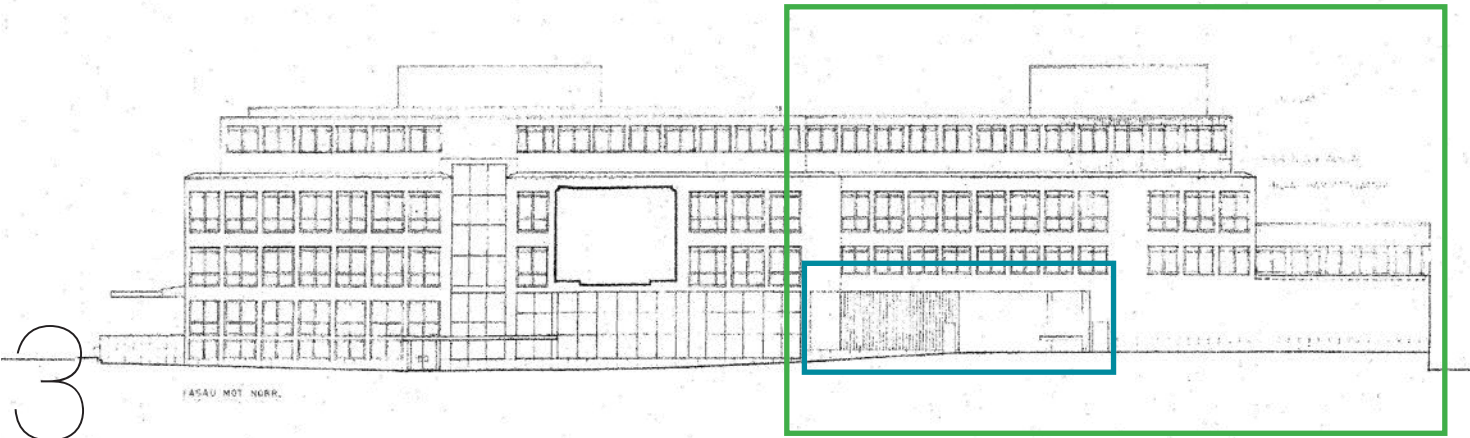
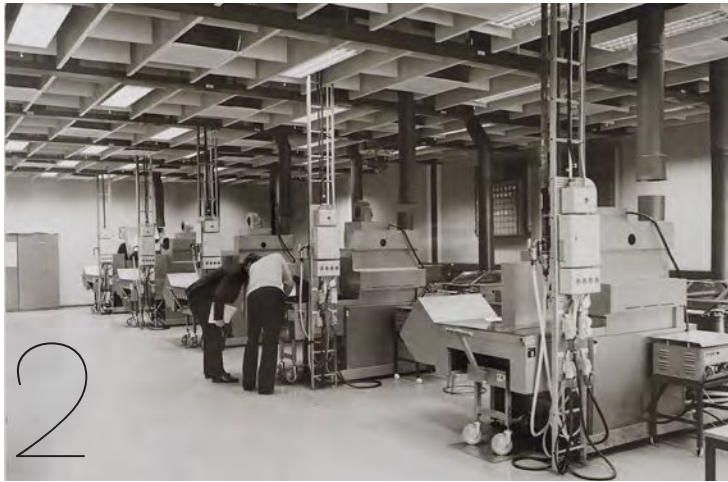
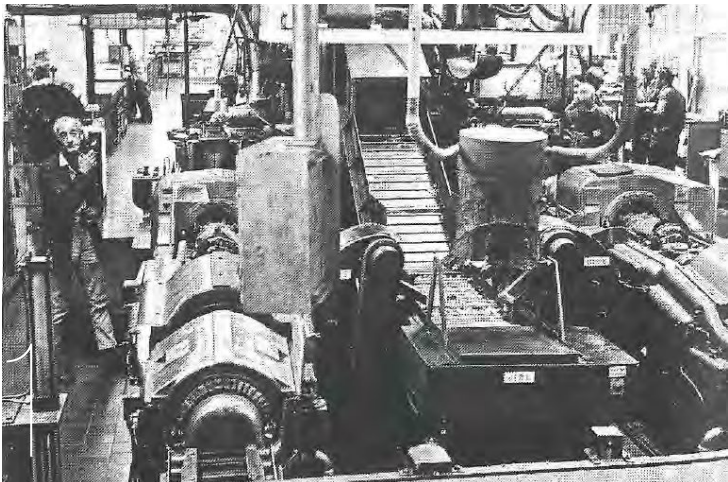
För garagebyggnaden ovan marknivå återfinns endast signerade planritningar av Erik Thelaus. Fasadritningarna som finns är namngivna "fasadlittering" från TRÄULLIT AB, ett företag i Arboga, och daterade 1974. TRÄULLIT är ett företag som tillverkar träullsskivor och träullsplattor av cementbunden träull sedan 1946 och finns än idag. Sannolikt är att Thelaus ritat även fasaden på garaget och att ritningen benämnd "littering" anger företaget som producerat byggnadens fasadelement.

Garaget utformades i tidsenligt 1970-tal brutalistisk stil med vertikalt upprepande formspråk och råa, obehandlade material. Fasadmaterialet var cement med synlig ballast med inslag av galler som fallskydden mellan partierna.

Parkeringshuset utfördes i enlighet med bygglovets förutom en höjning med 30-40 cm, vilket överskred tillåten takhöjd och därför fick ansökas om särskilt. Ansökan bifölls 1975. Bakgrunden var att man ville avskärma utfallande stråljastarljus från översta parkeringsdäcket.

1. Garaget strax efter uppförandet 1970-tal med 5 våningar ovan marknivå. Källa: ArkDes
2. Ritning av garagets södra fasad från 1974. Källa: SBK
3. Ritning södra, västra och östra fasad på förslag till garage i 3 våningar från 1968 som aldrig utfördes. Källa: SBK

1. 1978, maskin som sköter gjutningen av det böjda 20kg tunga tryckplattorna i plåt. Den mest industriella miljön i byggnaden.
2. 1981 den så kallade reproavdelningen, belägen på våning 3tr, maskinerna i bild utför samma arbete som de maskinerna som syns i bild 1. De färdigställda plåtarna från dessa maskiner vägde inte mer än 2 hg.
3. Ritning av industrihusets norra fasad med den nya infarten till lastgatan, se blå ram. Grön ram visar tillbyggnadens storlek.
4. Lastgatan, gick igenom byggnaden norr till söder. Tidningarna trycktes i de ursprungliga tryckhallarna & gick igenom packhallarna för att på ett smidigt sätt transporteras ner till lastkajarna & lastbilarna.
5. Expressens centralredaktion efter ombyggnationen belägen i de nya västra delarna på våning 4tr.
6. Cafeterian på våning 4 tr i Tidningshusets nordvästra hörn.
7. Lastkajerna är fler och distributionen gick på löpande band.
8. 1978 byttes tekniken ut, så här såg sätteriet på DN och Expressen ut innan den byttes.
9. 1981, samma arbetsplats och samma arbete som i bild 8. Datorn har fått en mer central roll i arbetet med tidningen. Sätteriet är beläget i två plan på våning 3tr och 4tr i Tidningshusets sydvästra hörn.
10. Expressens nya entré belägen i anslutning till det nya garaget. Tidigare var entrén belägen i byggnadens sydöstra hörn.
11. Maskinerna fortfarande igång, dessa flyttades ut under utbyggnationen.
12. Den stora packsalen var belägen på våning 3 tr ovanför lastgatan. Här packades tidningarna och forslades ner på löpande band ner till transporterna som väntade.
13. Det nya papperslagret som tillkom vid utbyggnationen. De stora pappersrullarna forslades med truckar till tryckhallens nedre delar.

Källa bild 1, 8-9: Tidningen arkitektur, bild 2, 4-7, 10-13: ArkDes, bild 2: SBK

HISTORIK PÅBYGGNAD 1987-96

1987: Påbyggnad av Tidningshuset och presshall byggs om.

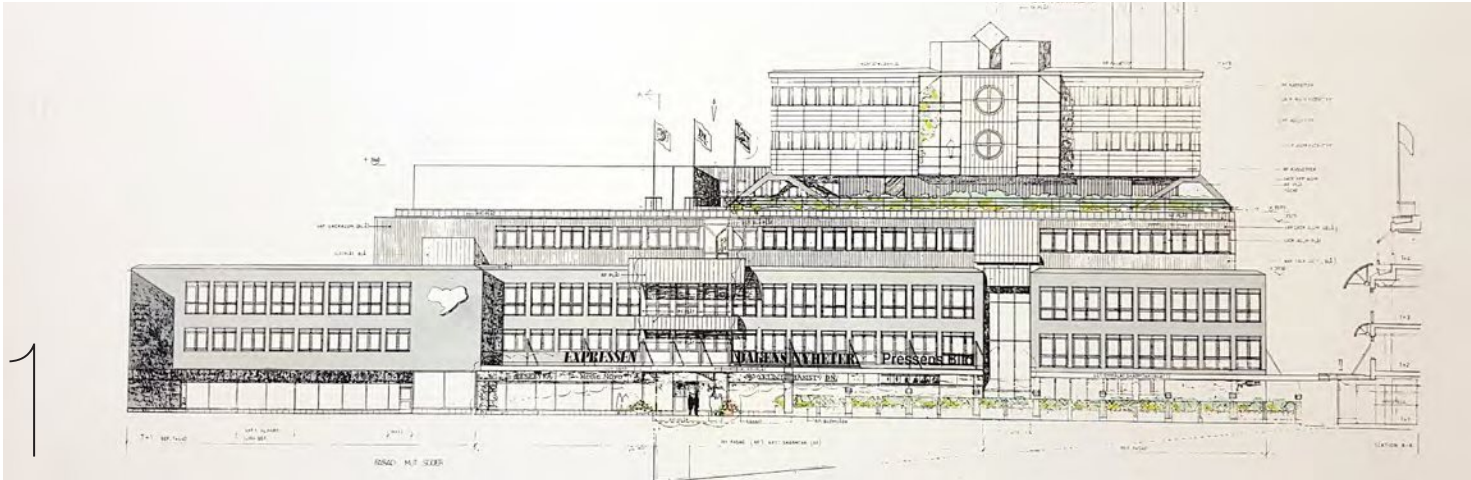
Ytterligare expansion genom tävling

Efter att utbyggnationen stod färdig, med de industriella och tekniska förändringarna, hade diskussioner kring en omflyttning av Expressen och Dagens Nyheter tagit fart. Expressen behövde utöka sin arbetsyta och en tävling utlystes för en påbyggnad av Tidningshuset. Påbyggnaden skulle även innebära en ytterligare ombyggnation av Tidningshuset, dess lastgata och ljusgångar.

Flera arkitekturföretag lämnade förslag på utförandet men det förslag som vann var Tengboms, det vill säga det företag som arbetat med utbyggnationen under de senaste 15 åren då Thelaus Arkitekter AB nu hade blivit en del av det större kontoret.

Presshallen blir kontor och garage

De största ändringarna i på- och ombyggnaden var att flera våningar även byggdes invändigt. Detta skedde genom att det tillkom bjälklag i de gamla presshallarna som stått tomma efter att pressarna flyttat ut. De nya bjälklagen delade av de stora presshallarna men inte helt och hållet. Vissa partier fick behålla sin takhöjd och garage inrymdes istället där. De befintliga ljusgårdarna byggdes in och blev en del av en samlad allmän yta som skapade en genomfart genom byggnaden.

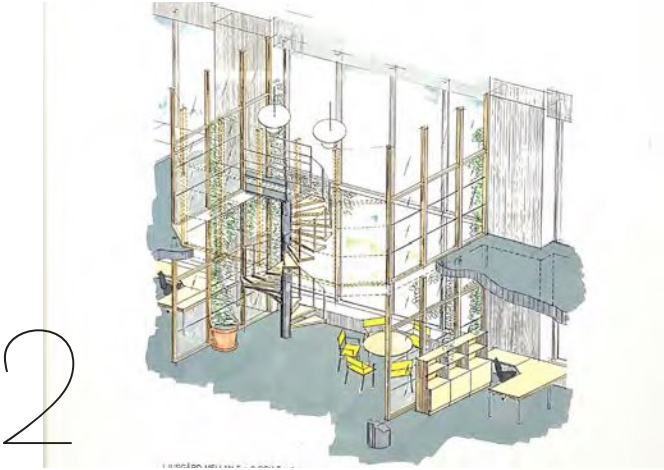
Förstärkning av konstruktion

År 1987 förstärktes pelarkonstruktionen i den ursprungliga industridelen, planen var att bygga på ytterligare två våningar. Då plan 5tr bestod av en fläktvåning som fortfarande var en viktig del av byggnadens installationer valde man att låta denna vara kvar och istället bygga på ovan. Tengbom arkitekter, genom Erik Thelaus, ritade en för den tiden tidstypisk byggnad som står på avlastande tvärpelare vilka lyfter hela påbyggnaden över fläkttrummet.

Ny planlösning

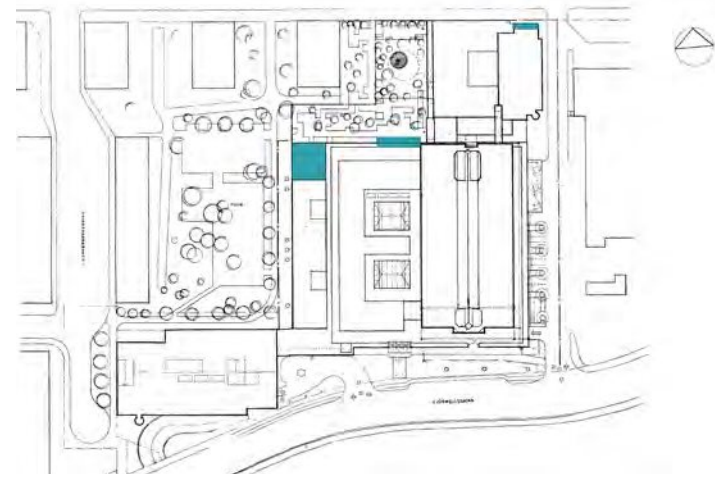
Byggnaden fick en planlösning inspirerad av de två befintliga byggnaderna med en ljusgård i två plan och omkringliggande cellkontor som avdelades med glaspartier av björk. Ett material typiskt för tidseran. Dominerande i den stora ljusgården är de fyra pelarna som flankerar vardera ände. Pelarna är ventilationsschakt nödvändiga för fläktvåningen under. Schakten kläddes med en mosaikkonst som kopplas till Expressens skrifter och tryck.

1. Illustration från tävlingsbidraget för påbyggnaden av Månlandaren.
 2. Illustration från tävlingsbidraget för ombyggnation av outnyttjad tryckhall i byggnadens västra del.
 3. Strax efter uppförandet av Månlandaren.
 4. Ombyggnationen av de bef. ljusgårdarna med tillägg av lanterniner.
 5. Samma vy som i bild 4, idag. Visionen stämmer ganska bra med utseendet idag trots renoveringar.
- Källa: Samtliga från Fabeges Husarkiv

HISTORIK

DET MODERNA KONTORET 1990–2017

1990-2017

- Kontinuerliga moderniseringar, främst interiört.
- Byggnaden blir mer offentligt tillgänglig.
- Entréer renoveras, genomgående stråk stärks.

Perioden det moderna kontoret omfattar åren 1990-till idag och de ändringar som skett efter att de större utbyggnaderna och påbyggnaderna gjorts. DN-huset ändrade sitt innehåll genom att mindre och mindre yta tillhörde pressen samt att fler hyresgäster hamnar under samma tak. För att följa med i utvecklingen med in- och utflytt av hyresgäster har byggnaden genomgått flera interiöra och exteriöra ombyggnationer för att möta det moderna kontorets behov. Flera av förändringarna har även syftat till att öppna upp huset mer mot allmänheten och förbättra flödet genom byggnaden.

Ändringarna kan spåras till interiöra ytskikt och att innerväggar flyttats för att anpassas till den befintliga verksamheten. Höghuset var i behov av ett stambyte som genomförs under 1995. I dagsläget arbetar man med en bergvärmeanläggning. Senaste i raden av moderniseringar av kontoret är att en takaltan på Tidningshusets nordvästra hörn glasas in för att ge en egen cafeteria till verksamheten.

En mer tillgänglig byggnad

Stora delar av förändringarna har syftat till att öppna upp huset mot allmänheten. Gymmet med simhall lokaliserad under garaget blev först under 2000-talet öppnat för andra än anställda att teckna medlemskap hos. Både höghuset och Tidningshuset har exteriört sett fått nya entréer. Tidningshuset har fått moderniserade centerpartier både i norr mot parken och i söder mot Gjörwellsgatan och restaurangen har öppnat även för allmänheten att besöka.

Södra entrén moderniseras

Den södra entrén vid Gjörwellsgatan har över åren genomgått flera förändringar. Platsen som tidigare varit utfart från lastgatan genomgår under denna period ytterligare en förändring då entréhallen blir café. Bonniers mottagningsreception innanför fick nya glaspartier som delade av mot foajén. Även nya slussar placeras i entréhallens västra del efter att Dagens Nyheters redaktion flyttat från höghuset till Tidningshuset vilket gör att byggnaden kräver en ökad säkerhet.

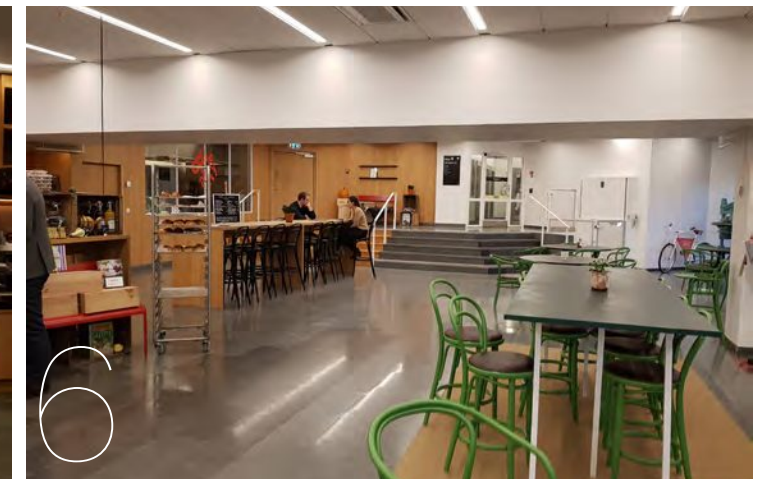
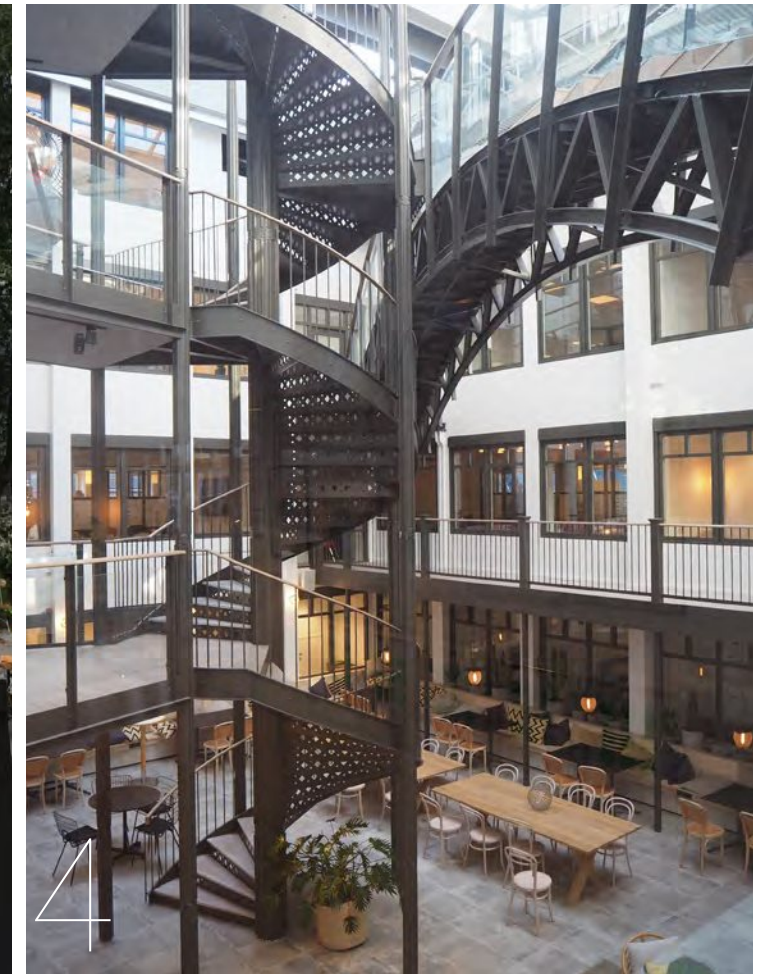
Entréer och trädgården renoveras

Höghusets entré från väster har under perioden byggts om i två omgångar. I början av 2000-talet fanns i entréplanet en restaurang, Två drakar, som idag är ombyggt till kontorslokaler. För att tillgodose restaurangen med en synlig entré uppfördes ett vindfång i det grindhål som idag leder in till trädgården. Tidningshusets norra entré har lyfts genom ett nytt vindfång med ett tak av koppar och en välkommande öppen foajén innanför som leder in till den nu även för allmänheten öppna restaurangen.

I samband med att entréerna in mot trädgården byggs om fick planteringarna en uppfrysning. De ursprungliga statyerna av Hugin och Mumin, som följt med från Klarakvarteren, står kvar.

Nya ägare

Under tidigt 2000-tal såldes fastigheten till Faberge från Mariefast som är ett underbolag till Bonnierkoncernen. Vid försäljningen ska enligt uppgifter hela fastigheten förutom skyltarna sålts, vars drift endast ska omfattas av avtalet. Genom detta ska Bonnier såsom uppfattat fortfarande kunna säkerställa fortlevnaden för sin tydliga och ikoniska reklamskylt.

1. Entréerna i mot trädgården har byggts om flera gånger under 2000-talet och det här är den senaste moderniseringen för att göra det till en mer inbjudande och publik entré.
2. Byggnadens inre karaktäriseras idag av de moderna ytorna och öppna landskapen. Här sker det flesta förändringar idag i form av hyresgästanpassningar.
3. En av de senare interiöra ombyggnationerna är en reception tillhörande Bonnier.
4. Den stora ljusgården i Höghuset har försetts med lanternin och en internt trappa har tillkommit. Detta nya rum har bytt karaktär sedan de glasades in.
5. Moderniseringen av kontoret, här var det tidigare industriell verksamhet med maskiner som förebredde plåtar inför tryckningen i de stora tryckhallarna.
6. En av de stora omvandlingar som sker i modern tid är att göra huset mer öppet för allmänheten med stora publika ytor och caféer.

FÖRÄNDRINGAR I ÅRTAL

Genom den första historiska redovisningen har det framgått att byggnaden genomgått genomgripande förändringar. I kommande kapitel redovisas mer specifikt de förändringar som skett genom åren med tyngdpunkt på de exteriöra förändringarna.

FÖRÄNDRINGAR I ÅRTAL EXTERIÖR

Förändringar i årtal för exteriör redovisar fasadförändringar och består av en sammanfattning utifrån bygglovsritningar hämtade från Stadsbyggnadskontoret. Utöver de markerade förändringarna så har det förekommit andra ingrepp i fasaden men som idag finns bakom nya fasadelement eller har helt avlägsnats. Eftersom byggnaden har genomgått stora övergripande förändringar från 1972-ca.1987 har dessa redovisats så tydligt som möjligt.

Genomgående har de största förändringarna skett i Tidningshuset. Höghuset har exteriört få synliga förändringar. De flesta ombyggnationer här har skett invändigt vid hyresgästanpassningar, det vill säga främst ej lovpliktiga ombyggnationer. Garaget har även det genomgått få exteriöra förändringar och p.g.a. dess karaktär som parkeringshus har även få interiöra ombyggnationer skett.

På denna och nästkommande sida redovisas ritningar med färgmarkering som visar fasadutförandets tillkomstperiod. Mer detaljerad information kring ändringarna som skett redovisas på nästkommande uppslag, s. 28.

Kommentar
De relationsritningar som tillhandahållits för arbetet har varit i sektioner. Dessa har klippts ihop för att skapa en helhetsuppfattning av byggnaden. De absolut senaste övergripande ritningarna har använts vid hopsättningen men flera delar är inte helt uppdaterade. Redovisningen är därmed generell och flera ändringar som tillkommit senare än ritningens upprättande vilket gör att detaljnivån på vissa delar är bristfällig. Ritningarna är med andra ord ej skalnlige eller relationsritningar.

- 1961
- 1967
- 1972
- 1975
- 1979
- 1980
- 1987
- Osäker datering, tillkom mellan 1987-1993
- 1988-1989
- 1990
- 1993-1995
- 1996
- 2001
- 2013-2016

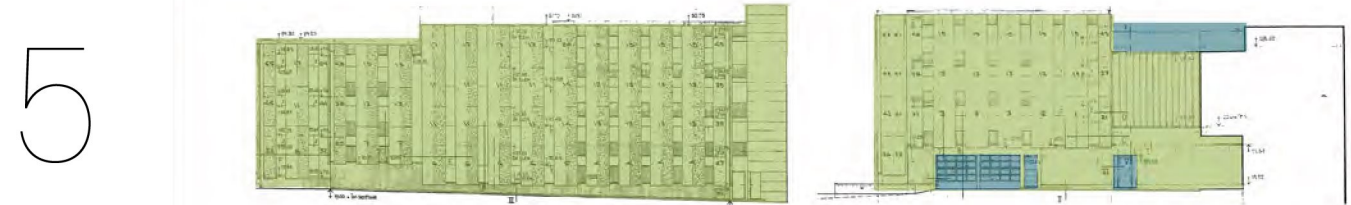
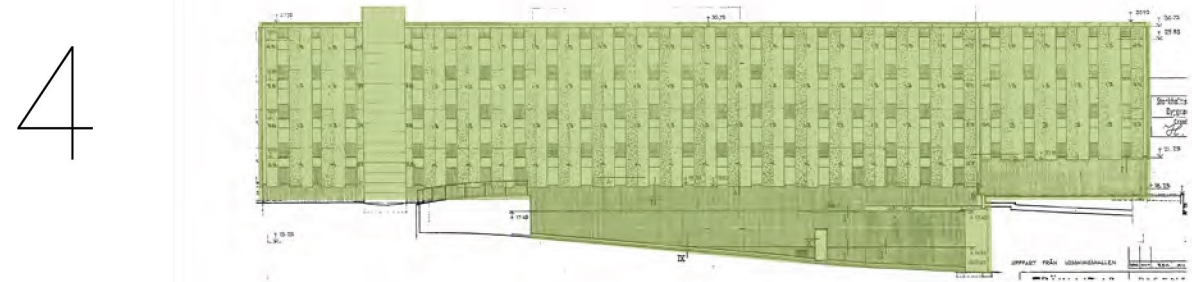
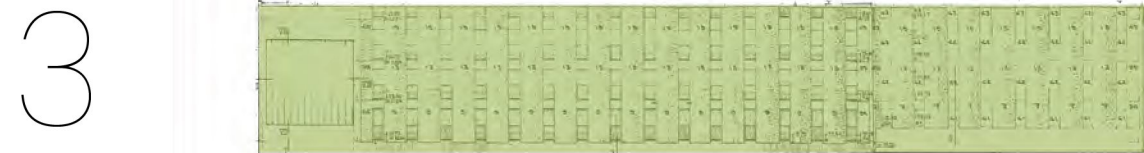
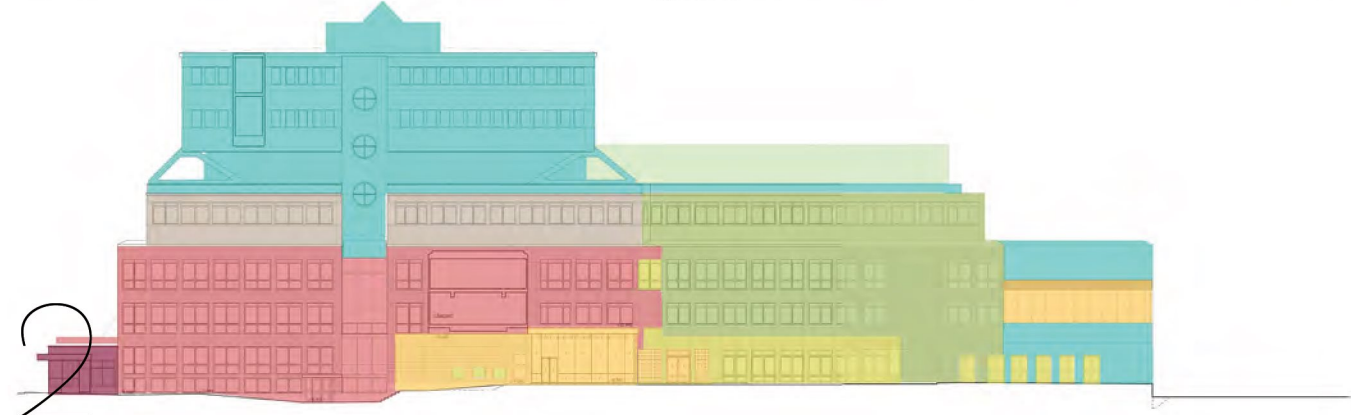
1. Tidningshusets södra fasad

2. Tidningshusets norra fasad

3. Garagets norra fasad

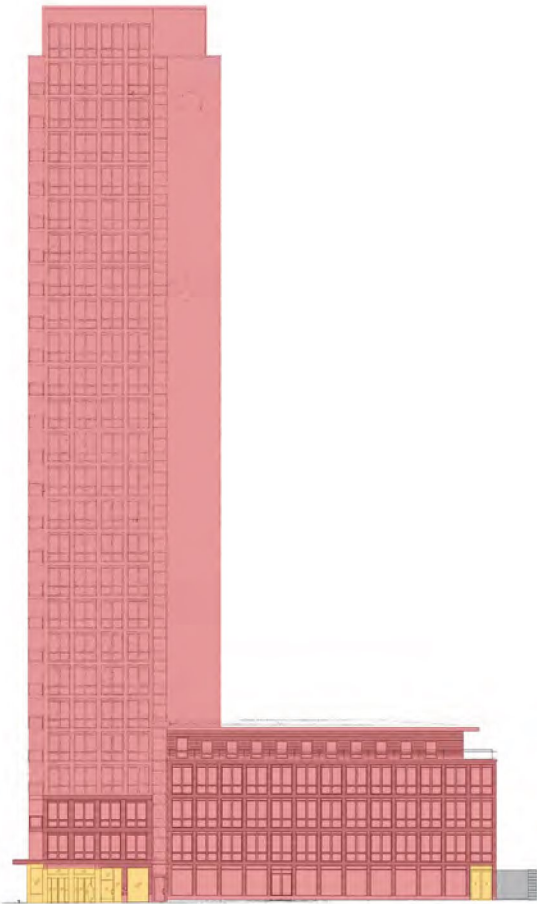
4. Garagets södra fasad

5. Ritning 1, Garagets västra fasad. Ritning 2, Garagets östra fasad

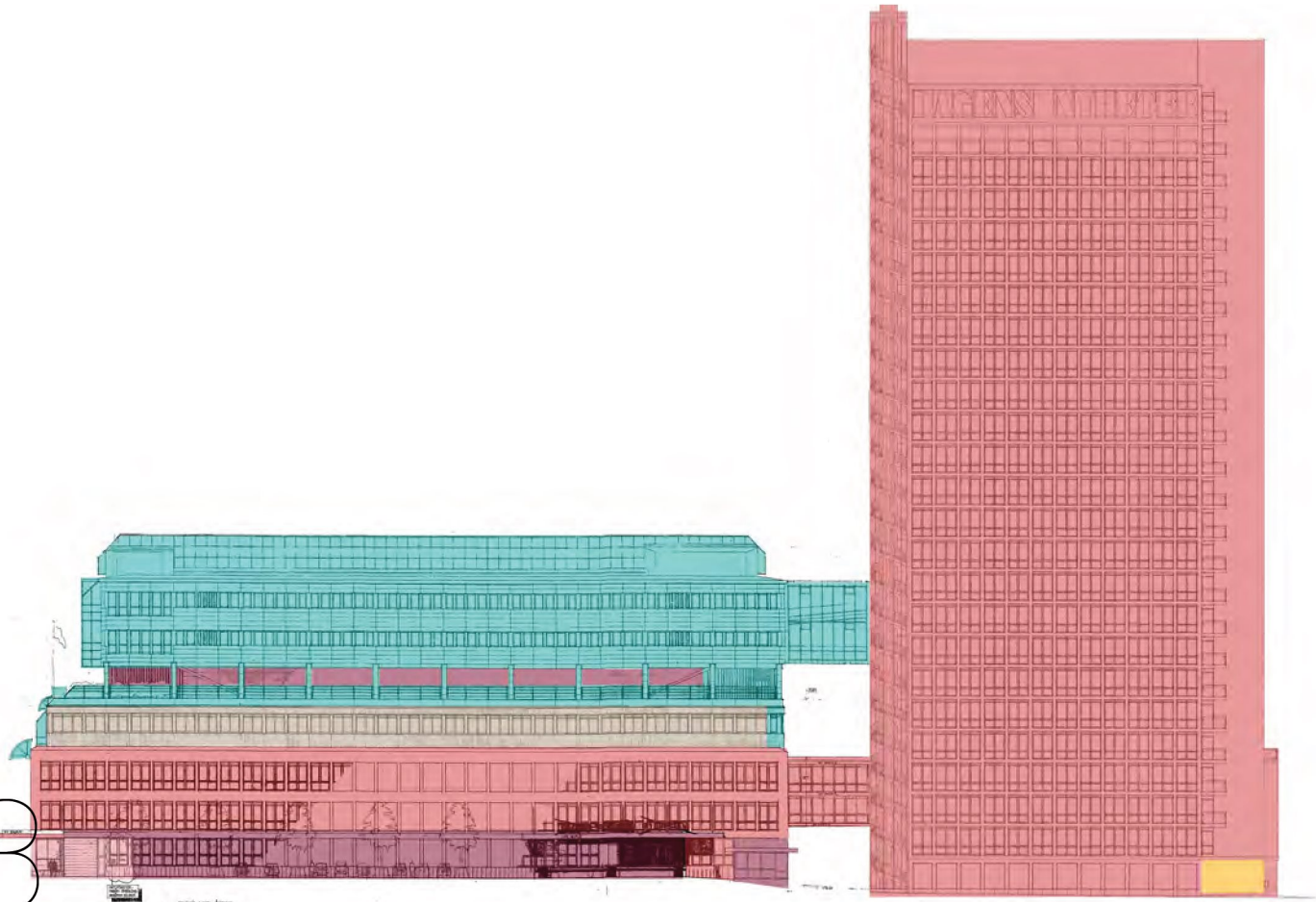

- 1961
- 1967
- 1972
- 1975
- 1979
- 1980
- 1987
- Osäker datering, tillkom mellan 1987-1993
- 1988-1989
- 1990
- 1993-1995
- 1996
- 2001
- 2013-2016

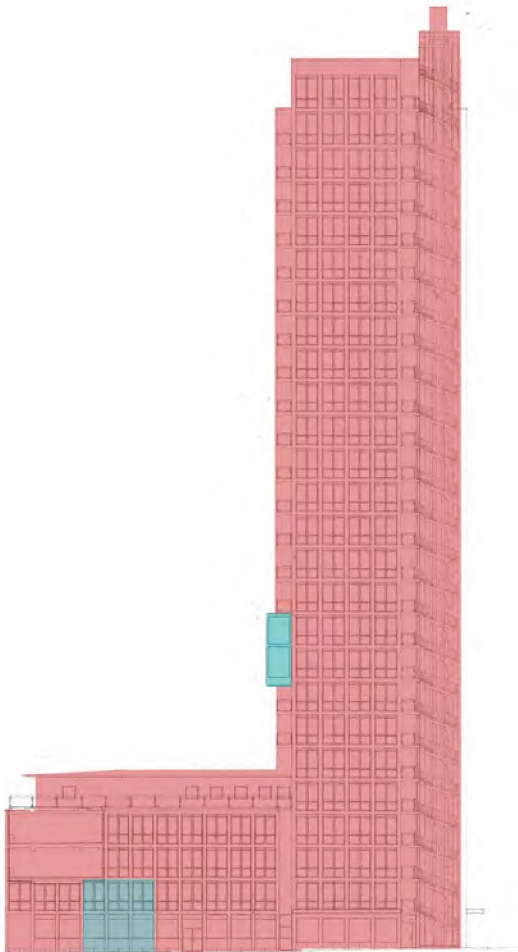
1

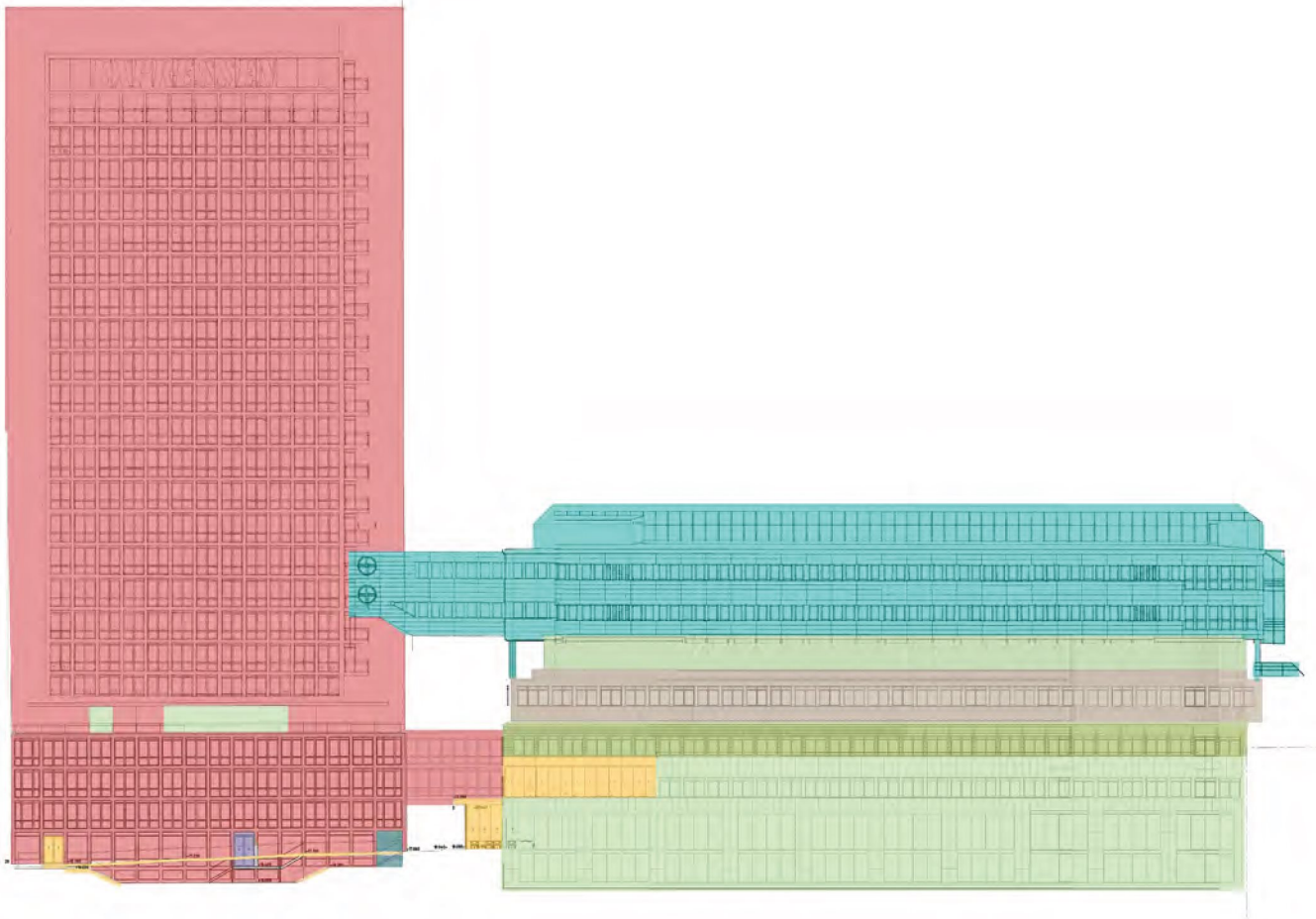
3

2

4

- 1. Höghusets norra fasad.
- 2. Höghusets södra fasad.
- 3. Tidningshusets och Höghusets östra fasader
- 4. Tidningshusets och Höghusets västra fasader

FÖRÄNDRINGAR I ÅRTAL EXTERIÖR OCH INTERIÖR

- 1959 – Första spadtaget tas på fastigheten, arbetena påbörjas med sprängning och bearbetning av marken.
- 1960 – Ritningar är färdigställda och bygglov söks hos stadsbyggnadskontoret.
- 1964 – Huset invigs och Dagens Nyheter flyttar in.
- 1966 – Första planerna för uppförande av ett garage på tomtens sydvästra hörn lämnas in till Stadsbyggnadskontoret.
- 1967 – Tidningshuset utökas med ytterligare plan. Plan 4tr byggs om och utökas på lång- och kortsidor och Plan 5tr blir ny fläktvåning.
- 1970 – En vaktmästarkur uppförs utanför i Tidningshusets sydöstra hörn, i anslutning till Expressens gamla entré. Kuren är idag riven.
- 1972 – Tryckpressarna flyttar ut och den stora om- och utbyggnationen på Tidningshuset påbörjas. Ombyggnationen sker i många steg och flera av de ursprungliga planerna och ritningarna hinner ändras innan det står färdigt 1983.
- 1974 - Garaget tillkommer med garageplan och motionshall.
- 1977 – Ett stort utrymme för oljetankar tillkommer under trädgården väster om Höghuset.
- 1980 – En balkong tillkommer på Höghusets västra sida i anslutning till befintlig entré och trädgården. Fasaden och entréerna från trädgården är idag ombyggd och balkongen riven.
- 1980 – Nya kanaler på tak tillkommer för värmeåtervinning i hög- och lågdel Höghuset.
- 1980 – Nytt skärmtak över lastgatan mellan Höghus och Industrihus.
- 1980 – Ombyggnation av personalrestaurangkök med biötor i Höghuset Vän -1 tr och bottenvåning. Vägen mellan Tidningshuset och Höghuset som leder in till lastgatan får ett nytt skärmtak.
- 1983 – Inredning av cafeteria på plan 3tr i Tidningshusets nordvästra hörn.
- 1984 – Ombyggnad av plan 23, utökning av kökslokaliteter, ritat av Erik Thelaus.
- 1987 – Tre stycken kyltorn uppförs på garagets översta plan/ tak.
- 1988 – Tidningshusets västra del byggs om, presshall kompletteras med bjälklag och användningen ändras från industri till kontor och förråd. De tre ljusgårdar förses med lanterniner.
- 1988 – Tillfällig kontorsbarack av moduler uppförs för att inhysa de anställda under ombyggnationerna av Tidningshuset. Barackerna fanns på plats på Tidningshusets västra terrass fram till och med 1995.
- 1990 – Tidningshuset får ytterligare tre våningsplan. Den så kallade Månlandaren tillkommer med ny förbindelsegång över till Höghuset. Ombyggnation av Plan 8tr och 9tr i höghuset för att tillgodose förbindelsen. Beslut fattas på ritningar inlämnade 1987.
- 1990 – Höghusets vän – 1 tr byggs om. Nya WC-paket, samtalsrum och konferensrum tillkommer.
- 1991 – Tidigare tillbyggnad av Tidningshuset från 1987 kompletteras ytterligare. Plan 4 tr byggs om med flertalet ändringar på hela våningsplanet.
- 1993 – Ombyggnad av plan 3tr i Tidningshuset, kontor för Expressen. Datahall tillhörande DN på Plan 1tr i Tidningshuset byggs om. Ljusgårdarna byggs om samt

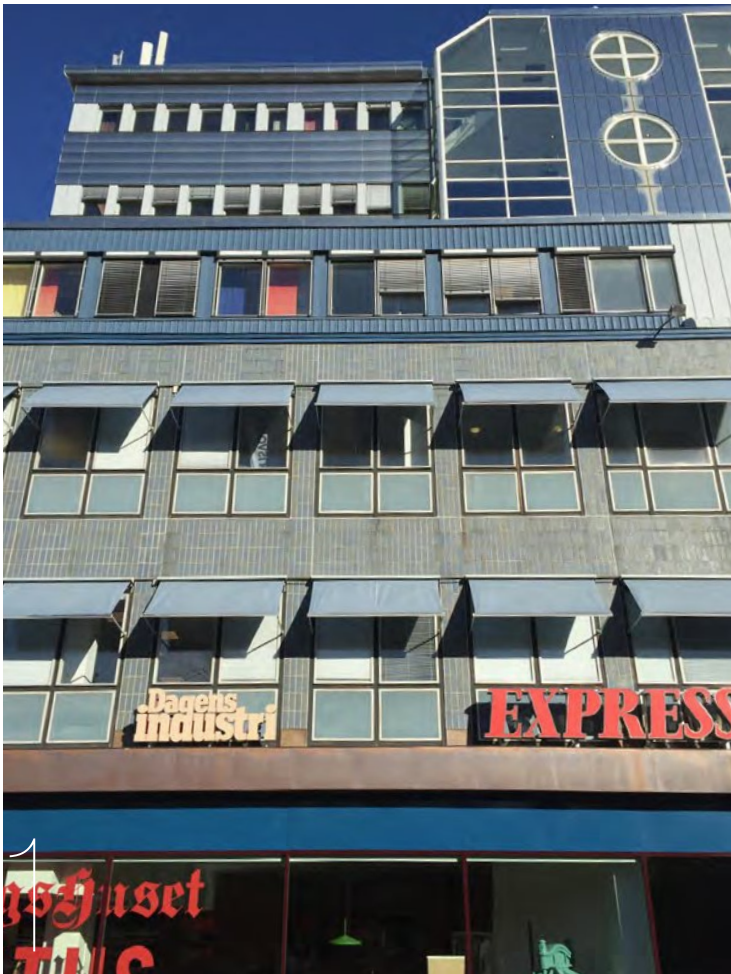
- skärmtak tillkommer på ny huvudentré åt söder på Tidningshuset.
- 1993 – Ändring av stommen påbörjas. Ombyggnation av de stora tryckhallarna med komplettering av 2 nya bjälklag ovan plan -2 tr och -1 tr. (Ettapp 2 i ombyggnationen av Tidningshuset)
- 1994 – Ombyggnation invändigt i Tidningshuset, vän.1 tr, 2 tr och -1 tr.
- 1994 – Ombyggnad av delar Tidningshuset på vän. -0 tr, +1, 2, 3, tr inför flytten av Dagens Nyheter från Höghuset till Tidningshuset.
- 1994 – Omfattande ombyggnad i Tidningshuset av allmänna kommunikationsutrymmen, ljusgårdar, reception, cafeteria mm. på plan +1tr Tidningshuset.
- 1995 – Inredning av garage i Tidningshuset på vän -2 tr och -1. Reservkraftsanläggning tillkommer på vän. -1 tr i f.d. tryckerihall och vän. 2 tr.
- 1995 – Under en kort period monterades tillfälligt provisoriska balkongfronter inför renovering av samtliga balkonger. Vid renovering ersätts ursprungliga balkongfronter i glas med laminerat glas och nya gummipackningar vid infästning i ursprungliga stommar.
- 1996 – Förslag på inglasad gång mellan Tidningshuset och Höghuset, idag riven.
- 1996 – Ljusgård i Höghuset förses med lanternin, pelare tillkommer på bottenvåning med nytt bjälklag ovan. Fläktrum byggs till och utvändig trappa tillkommer. Ändrad planösning i Höghuset på plan 1, 3, 4, 5, 6,10 tr. Ombyggnation av värme, kyla och santitet i källarplan 3, 2, 1 tr i Höghuset
- 1997 – Stambyte i Höghuset, samtliga plan får ändring i Norra WC-paketet, RWC tillkommer.
- 2001 – Ombyggnation och utökning av befintligt garage i Tidningshusets nordöstra hörn, omklädningsrum byggs tillbaka till garage och ramp tillkommer. Porten ner till garaget byts ut och flyttas, ett fönster tillkommer.
- 2002 – Telefonmast uppförs på taket på Höghuset och Månlandaren.
- 2007 – Tillbyggnad av entré i Höghusets sydvästra hörn till restaurangen, revs inför ombyggnaden 2015.
- 2011 – Ramp breddas ner till Garage.
- 2013 – Ändring av entré ut mot Gjörowellsgatan, nya dörr och glaspazier.
- 2014 – Inglasning av terrass och sänkning av golv, i det så kallade orangeriet i Tidningshusets nordvästra hörn.
- 2015 – Ombyggnation av nordöstra entrén av Tidningshuset med nya karuseller och glaspazier.

1. Garaget har inte genomgått speciellt stora exteriöra förändringar mer nya portar in och tillkommande installationer på taket.
2. Hela fastigheten bär spår av de förändringar som byggnaderna har gått igenom. På höghuset är de färre än på Tidningshuset. I ena hörnet mot Rålambsvägen har två dörrpartier bytts ut.
3. Huvudentrén på mot Rålambsvägen har även den byggts om men spåren är inte speciellt tydliga.
4. Den mest påtagliga förändringen för Höghuset är den gångbrygga som kopplar samman höghusdelen med Månlandaren.

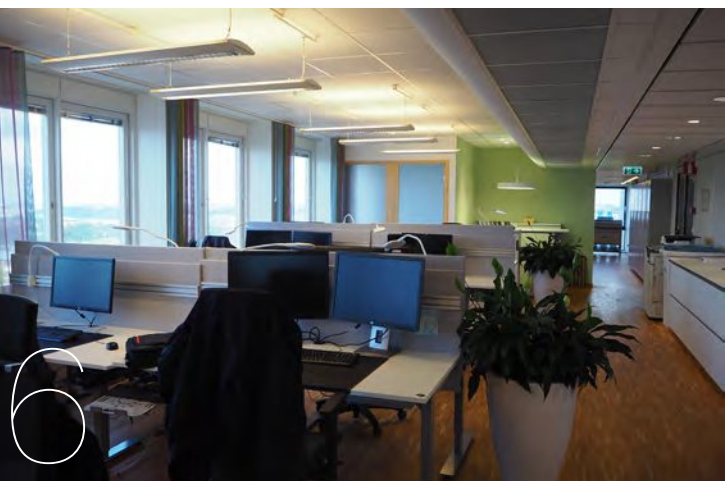
Bildtexter för nästkommande sida

1. Tidningshusets södra fasad har genomgått flera förändringar genom åren, spåren och årsringarna är tydliga i form av ursprungligt charmottetegel, olika typer av plåtar samt den Månlandaren som helt ny byggnadsvolym.
2. De olika förändringarna går enkelt att avläsa i plåtarnas kulörer, olika slitage och bleknad.
3. Fasadmaterialen på de olika våningarna särskiljer sig tydligt åt öst och årsringarna kan enkelt uttydas, pilarna pekar på olika synliga differenser i fasaderna.
4. Tidningshuset är den byggnaden som är mest förändrat vilket syns tydligt på föregående uppslag. Pilarna pekar på tydliga spår av förändringar på norra fasaden, bland annat syns en tydlig skarv i charmotten, denna är ett spår från utbyggnationen som påbörjades 1972. Plåten som klär det översta planet har en viss nyansskillnad vilket är en indikation att de tillhör olika årsringar.

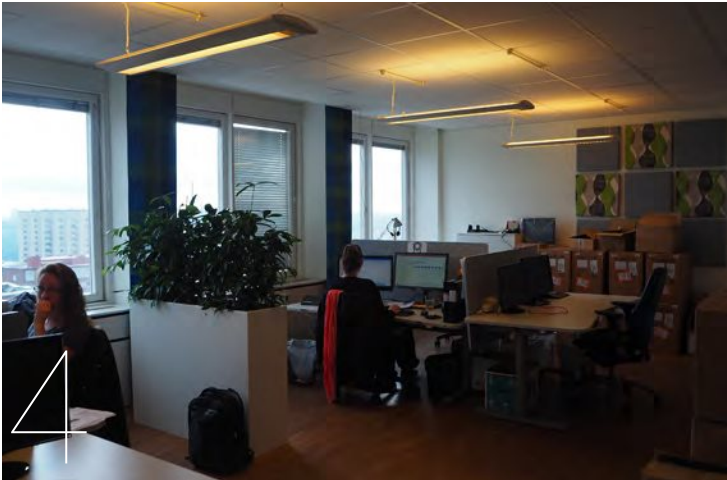
FÖRÄNDRINGAR
NU OCH DÅ
HÖGHUSET

- 1. Representationsvåningen, vån 23tr, efter renoveringen 1996.
- 2. Representationsvåningen idag, ytterligare ombyggd och moderniserad.
- 3. Den ursprungliga matsalen på entréplan Höghuset.
- 4. Föreläsningssal på källarplan -1tr, ursprungligt terazzo golv, samma som utförande som i bild 3.
- 5. Ett av kontorsplanen i Höghuset, ett exempel på ursprungligt utförande med mellanväggar av glaspartier. Källa: ArkDes
- 6. Typiskt utförande på kontorsutrymme idag.
- 7. Den ursprungliga foajén med marmorbeklädnad.
- 8. Foajén idag.
- 9. Den ursprungliga foajén.
- 10. Foajén idag har ett litet café öppet för allmänheten.
- 11. 1992, Foajén hade då ett konstverk av tryckvalsar, borttaget idag likaså glaspartierna.
- 12. Informationstavlan hänger kvar än idag. Källa äldre bilder: ArkDes

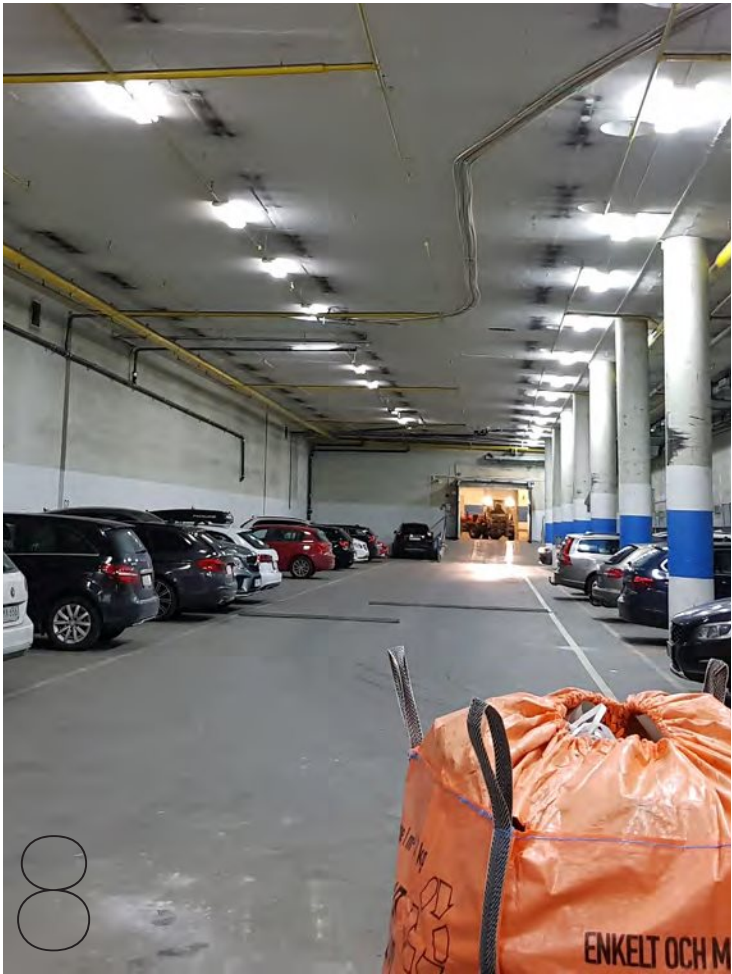
Våning			
Atelier 23	23	ATELIER 23	
Plantagon International AB	22	KONFERENS & FESTVÅNING	
Prosales	22	8AM ÖVER HAVET	
Vindex	22	LUNCH	
Ticketmaster	20	MÅN-FRE 11.30-14.00	
2Secure	20	VÅNING 23	
Framfot Företagsutbildning	19		
Cosmo Consult AB	18		
Tempest	17		
KSS Klimat & Styrssystem AB	17	HELIO	BV/-1
Deskjockeys	16	KRAMER ELECTRONICS AB	BV
Symantec Nordic AB	15	XTELLUS AB	BV
Andersson Company	14	UGOLA MASSAGE & WELLNESS	BV
2 A Projektpartner	14	STUDIO 3D	BV
Onemotion IMC	10		
MTR	8		
UPM - Kymmene AB	7		
Thomas Cook Northern Europe AB	1		
Ving Sverige AB	1		
Medibas, Academy, Netdoktor	BV		
Bonnier Pharma Insight	BV		
Resumé	BV		
Bonnier Business Press	BV		
Bonnier Education	BV		

- 1. 1960-tal, en av de karaktäristiska hisshallarna med stengolv, då fanns det plats att sitta.
- 2. Idag har glaspartierna på majoriteten av våningen förflyttats för att ge mer plats i kontorsutrymmena. Här har de även fått en insynsskyddande film.
- 3. Ett typiskt kontorsutrymme ca 1970-tal.
- 4. Liknande utrymme idag.
- 5. Kontorsutrymme ca 1970.
- 6. Liknande utrymme idag.
- 7. Korridor i höghuset i ursprungligt utförande.
- 8. Korridor på plan 9 i samma läge som bild 7, här har gångbryggan över från Månlandaren anslutits.
- 9. Korridor i höghuset, karaktäriseras av den vad som troligtvis är den ursprungliga linoleum mattan.
- 10. Idag karaktäriseras de flesta våningarna i höghuset av småstavig parkett. Källa äldre bilder: ArkDes

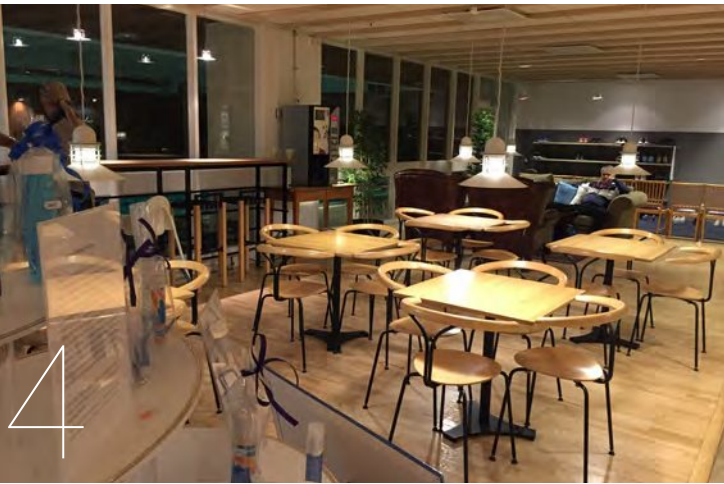
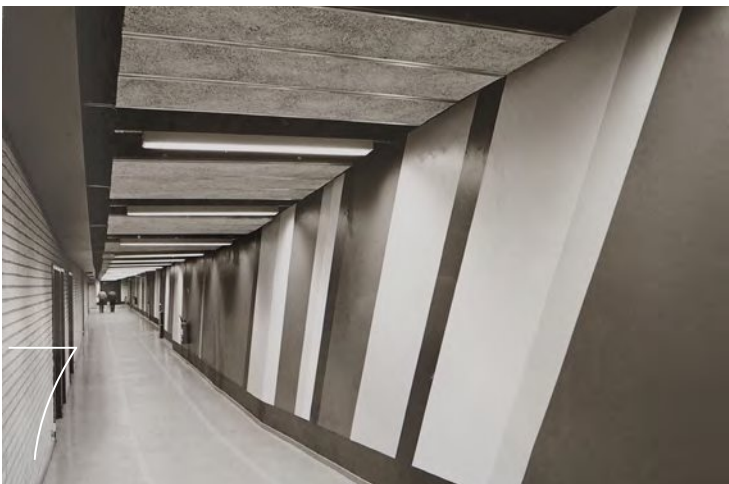

FÖRÄNDRINGAR NU OCH DÅ TIDNINGSHUSET OCH GARAGET

- 1. 1970-tal, det ursprungliga väntrummet till Simhallen och motionssalen med receptionen. Källa: Fabeges Husarkiv
- 2. Samma vy efter renoveringen som genomfördes på 1990-talet. Källa: ArkDes
- 3. Samma vy som bild 1 och 2, 2017.
- 4. 1970-tal, den lastgata som gick rakt igenom Tidningshuset efter utbyggnationen. Källa: ArkDes
- 5. Samma vy som bild 4. Idag är Lastgatan inbyggd och har ersatts av en foajé med restaurang och mingelyta för konferenser.
- 6. Samma utrymme som bild 4 och 5, 2017.
- 7. Papperslagret tillkom vid utbyggnationen som påbörjade 1972, beläget under lastgatan (bild 4). Källa: ArkDes
- 8. Det före detta papplagret är idag garage men har samma utseende som då.
- 9. Den stora tryckhallen med den ursprungliga utrustningen. Källa: ArkDes
- 10. Den stora tryckhallen idag. Tryckpressarna har sedan länge försvunnit, bjälklag har tillkommit och idag inryms garage. Källa: ArkDes
- 11. Den stora tryckhallen med pressarna kvar i. Källa: ArkDes
- 12. Samma vy som bild 11, idag utan tryckpressar och minskad rumsvolym.

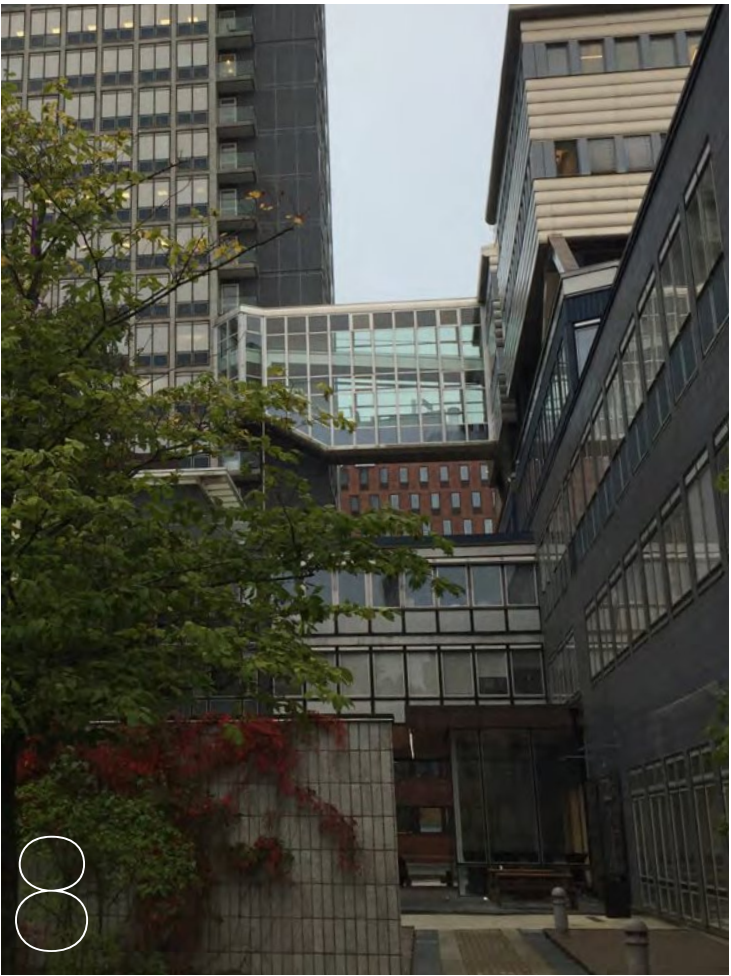

1. På 1980-talet byggdes ljusgårdarna in och den nya restaurangdelen skapades. Källa: ArkDes
2. Samma vy som bild 1 idag. Utrymmet har öppnats upp ytterligare och glaspartier har försvunnit och bytts ut.
3. Simhallen i garaget invigdes 1972, väntrummet i receptionen. Källa Fabeges Husarkiv
4. Samma vy som bild 3 idag.
5. Expressen inhystes i Månlandaren efter att den uppförts i slutet av 1980-talet. Ljusgården är öppen och karaktäriseras pelarna med mosaikkonst på.
6. Samma vy som bild 6 idag. Utrymmet har delats upp på hyresgäster, räckena har glasats in, trappan är borta och rymden har ändrats.
- 7 och 8. Den så kallade Akalla korridoren 1970-tal och idag. Korridoren var ursprungligen målad med snedställda fält för att få det att kännas som att man passerade snabbare.
9. När industrihuset byggdes ut fanns det en terrass i det nordvästra hörnet. Källa: Google maps
10. 2016 byggdes terrassen i bild 10 in.

FÖRÄNDRINGAR
NU OCH DÅ EXTERIÖR

- 1. 1960-tal, Expressens fd. entré i det sydvästra hörnet.
 - 2. 2017, samma vy som bild 1, idag är entrén förflyttad och fönsterna har bytts ut.
 - 3. 1960-tal, höghusets entré med stora skyltar som annonserar tidningsverksamheten.
 - 4. 2017, samma vy som bild 4. Entrén har byggts om och istället en verksamhet skyltar flera verksamheter på fasaden.
 - 5. 1960-tal, huset som aldrig sover vägen användes till parkering.
 - 6. 2017, samma vy som bild 5, byggnaderna har byggts ut, på, fått nya entréer och den nya gångbron dominerar.
 - 7. 1960-tal, samma vy som bild 5 och 6 fast dagtid.
 - 8. Samma vy som bild 5, 6 och 7. Stora förändringar har skett.
- Källa: Samtliga historiska bilder på sidan kommer från ArkDes

- 1. Tidigt 1960-tal, Expressens fd. entré i det sydvästra hörnet håller på att uppföras. Källa: Film om DN
- 2. Innan första påbyggnaden 1967, samma vy som bild 1. Källa: ArkDes
- 3. 2017, samma vy som bild 1 och 2.
- 4. Rålambsvägen sedd från väst, Paul Hedqvist har gjort en svag volymkiss för vart byggnadens skall kunna stå. Källa: ArkDes
- 5. Samma vy som bild 4. Källa: SSM
- 6. 2017, nästan samma vy som bild 4 och 5, vägen har försetts med mer grönska.
- 7. Tidigt 1960-tal. Tidningshuset håller på att uppföras, Höghuset har inte påbörjats ännu. Källa: Film om DN
- 8. Ca 1963, samma vy som bild 7, Tidningshuset står färdigt och har börjat nyttjas, Höghuset håller på att uppföras. Gropen som agerar parkering är samma plats som Garaget står på idag. Källa: Fabeges Husarkiv
- 9. Efter 1964 innan 1967, Höghuset står färdigt. Tidningshusets västra fasad, liknande vy som bild 7 och 8.
- 10. 1978, liknande vy som bild 7, 8 och 9. Garaget har uppförts och Tidningshuset har byggts ut.
- 11. 2017, liknande vy som bild 7, 8, 9 och 10. Månlandaren har tillkommit och proportionerna i bebyggelsen på Trängkåren 7 har förändrats.

KULTURHISTORISK KARAKTÄRISERING

I följande avsnitt redovisas den kulturhistoriska karaktäriseringen. Bebyggelseområdets karaktärsdrag är en hänvisning till Plan- och bygglagen, hänsyn skall tas till bebyggelseområdet och den enskilda byggnadens karaktärsdrag för att värna om byggnadens historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

För karaktäriseringen av byggnaden och området har *Boverkets Checklista karaktärsdrag* använts som utgångspunkt.

Då DN-huset är en central och synlig byggnaden har den även studerats utifrån ett vidare perspektiv där en siktlinjesinventering genomförts.

INTRODUKTION

KARAKTÄRISERING

ORIENTERINGSBESKRIVNING

Kommande avsnitt är en sammanfattande orienteringsbeskrivning som skall göra det enklare att förstå kommande karaktärisering. Flera av benämningarna har tidigare använts i historiken och skall här förtydligas för att ge läsaren en tydlig överblick över fastighetens olika beståndsdelar.

DEFINITIONER

Byggnad

Innebär en hel byggnad. Det vill säga att det är en sammanfattande benämning som kan inkludera flera byggnadsvolymer.

Byggnadsvolym

Byggnadsvolym syftar på en sammanhängande volym som särskiljer sig från en annan volym i byggnaden

Byggnadsdel

Definitionen byggnadsdel syftar på den del av byggnaden eller byggnadsvolymen som texten berör. Det vill säga en specialisering och avgränsning som till exempel, indragen fläktvåning, utanpåliggande trapphus, uppstickande lanternin, fasaden, ombyggd entré m fl.

BENÄMNINGAR

I karaktäriseringen används olika benämningar av fastighetens olika byggnader. Kartan bredvid skall förenkla orienteringen av vilka byggnader och byggnadsvolymer som omnämns i texterna och skall enkelt kunna bläddras tillbaka till för att orientera sig.

TRÄNGKÅREN 7

Syftar på hela kulturmiljön inom fastighetsgränserna med marker och byggnader inkluderade.

HÖGHUSET

Benämningen syftar på hela byggnaden i fastighetens norra del som består av två byggnadsvolymer.

HÖGDELEN

Syftar på hela den höga byggnadsvolym som är en del av höghuset. Högdelen inkluderar samtliga våningar som har de repetitiva hisshallarna, det vill säga från källarvåning -3tr till takplan på byggnadsvolymen.

SKRAPAN

Skrapan är en specificerande benämning som syftar till den delen av Höghuset som sticker upp ovan den lägre byggnadsvolymen (lågdel). Det vill säga från våning 5tr till takplan.

TIDNINGSHUSET

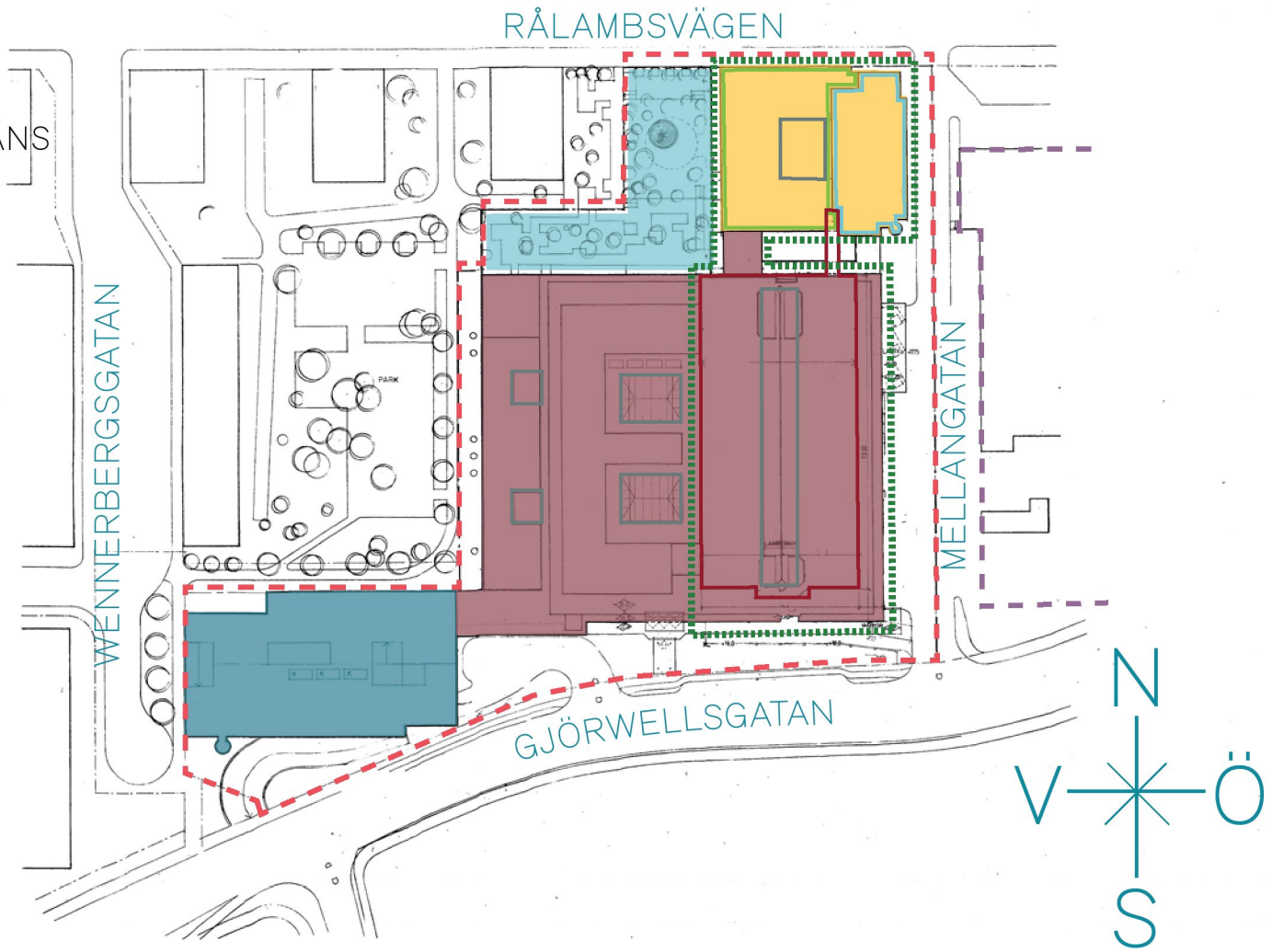
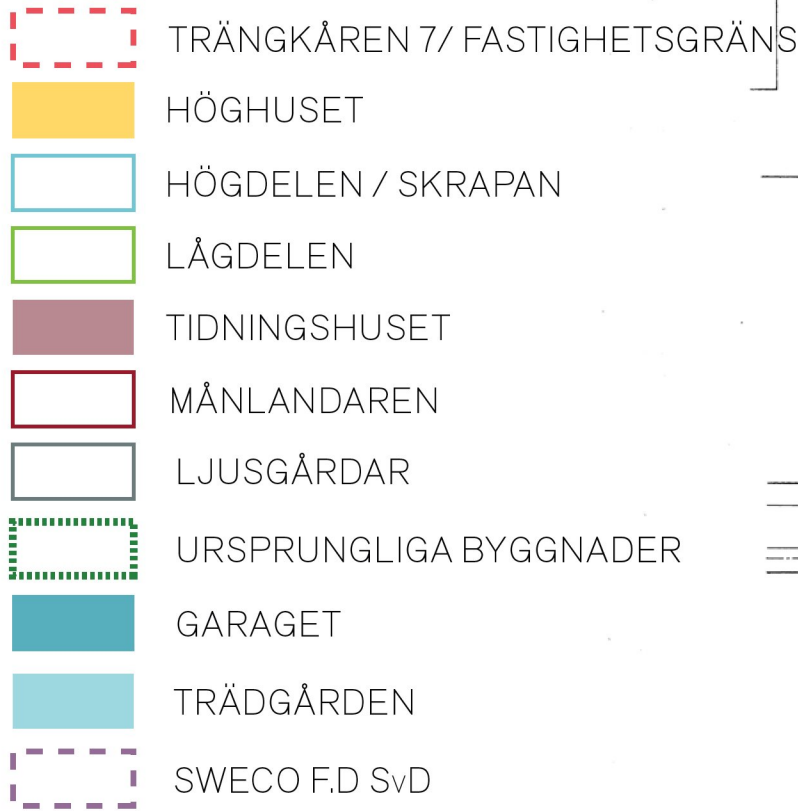
Benämningen syftar på hela byggnaden som tar upp majoriteten av fastighetens yta, inkluderat Månlandaren.

MÅNLANDAREN

Månlandaren är en specificerande benämning som syftar på den påbyggnad som gjorts på Tidningshuset, det vill säga de översta våningarna våning 6 och 7.

LJUSGÅRDAR

Byggnaderna inom Trängkåren 7 har flera ljusgårdar med lanterniner. Beroende vid användning av benämningen hänvisas det till den byggnadsvolym som texten berör.

URSPRUNGLIGA BYGGNADER

Benämningen syftar till de byggnader som uppfördes först, det vill säga Höghuset och delar av Tidningshuset. När benämningen *ursprungliga byggnaden* används i texter gällande Tidningshuset är det en specificering som gäller källarvåning -3tr till våning 4 tr som är beläget direkt under Månlandaren.

GARAGET

Garaget är den byggnad som ligger i fastighetens sydvästra hörn. Byggnaden utgör främst parkeringshus men källarplanen innefattar simhall och installationsutrymmen.

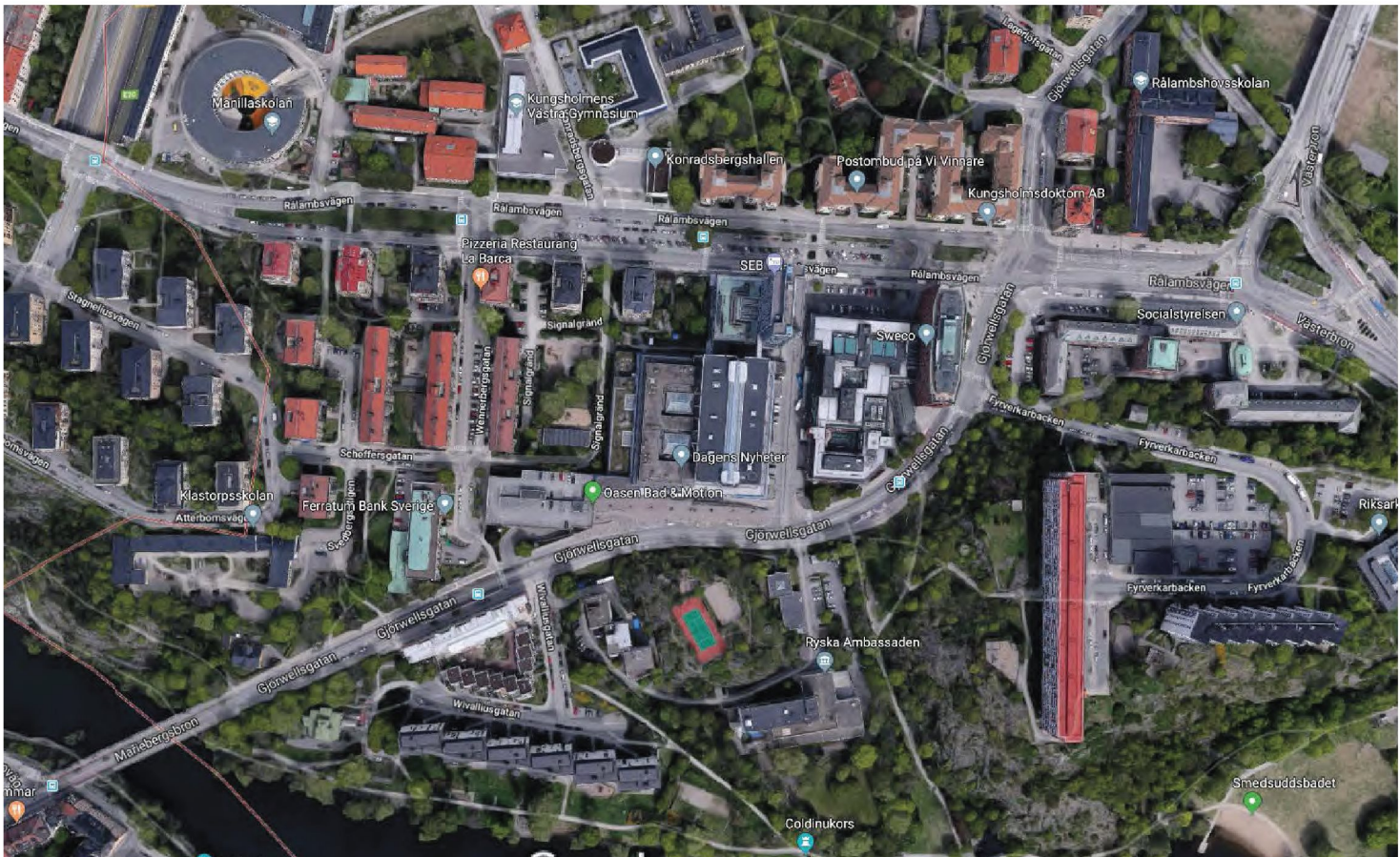
SWECO F.D SvD

Syftar på den byggnad som ligger på granfastigheten Trängkåren 6. Fastigheten har en viktig relation till Trängkåren 7 vilket gör att den om nämns både i karaktäriseringen och i tidigare historik.

ORIENTERING

I kommande kapitel används främst väderstreck för att orientera de olika byggnadsvolymer eller byggnadsdelarna som stycket syftar på.

Gällande orientering i de delar av kapitlet som karaktäriserar landskapet och området används även där väderstreck. För att förenkla dessa texter kan kartan bredvid vara behjälplig. Källa: Google Maps.

KULTURHISTORISK KARAKTÄRISERING STADEN

KARAKTÄRISERING STADENS SILUETT

KARAKTÄRISERING AV STOCKHOLM STADSSILUETT

Ett av Stockholms viktigaste kännetecken är dess relation till vattnet och Mälaren. Stadssiluetten byggs upp av varierande höga och låga byggnader. Trängkåren 7 är en av de byggnader som tar plats i stadens siluett och är en del av dess karaktär varför stadens siluett är en viktig del för att beskriva Trängkåren 7 i ett större perspektiv. I Stockholms Byggnadsordning: ett förhållningssätt till stadens karaktärsdrag från 1997 återfinns bild 3 och 4 som beskrivs nedan.

Innerstadens taklandskap och kvartersbebyggelse bildar en sammanhållen siluett som präglas av tidsbundna stilideal. Siluetten bestod länge av låg bebyggelse med kyrktorn som stack upp över takåsar enligt principen en kyrka per församling, det vill säga utspritt i staden. Kyrkornas torn hade proportionerna att höjden skulle vara tre gånger dess bredd men placerades medvetet på höjder i staden för att torna upp sig ännu mer. Principen en kyrka per församling fortsatte att råda fram till 1900-talet.

1700-talets stilideal, som än idag präglar Stockholm stad i viss mån, är det horisontella med långa byggnader med mycket fasader ut mot stadens fronter. En kontrast från tidigare epoker som karaktäriserades av gavelfasaderna ut mot fronterna, detta stilideal återfinns än i dag i Gamla stan.

Under 1800-talet expanderade staden och utbyggnaderna reglerades genom höjdbestämmelser och med det stadsplanehistoriska idealet kvartersstad. Tidsepoken präglar Stockholm siluett genom att inrätta en horisontell linje av tak som tidsepokens bebyggelser följer. I början av 1900-talet ändrades regleringen och byggnadshöjden tilläts överstiga de tidigare bestämmelserna. Detta gör att tidsepoken präglar Stockholms siluett genom de höga hus som ofta uppfördes för att markera byggherrarnas, den offentliga sektorn och maktens ställning i staden. Bland dessa hus finns Stadshuset, S:t Eriksbrons torn och Kungstornen. Dessa torn hade samma proportioner som kyrkorna, det vill säga höjden är tre gånger dess bredd.

Mellan 1950-1970-talet planerades och skapades modernismens höga skivhus som avbrott mot den äldre kvartersstaden. Tidsepoken präglar Stockholm stad av höghus och skrapor som sticker upp mellan tornen. Det var under denna tid som Wenner Gren Center, Hötorgscity, Skatteskrapan, Folksamhuset och självfallet DN-huset tillkom. Dessa hus fick samma höjder som de äldre tornen men med andra proportioner och bredd.

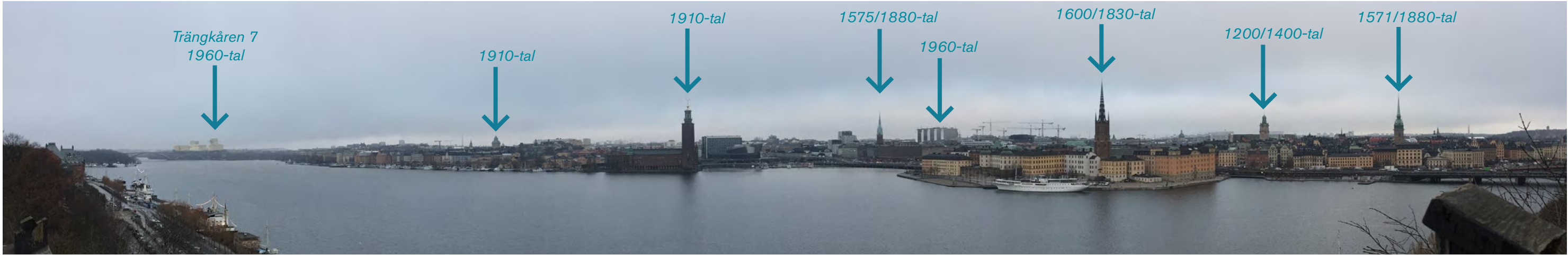
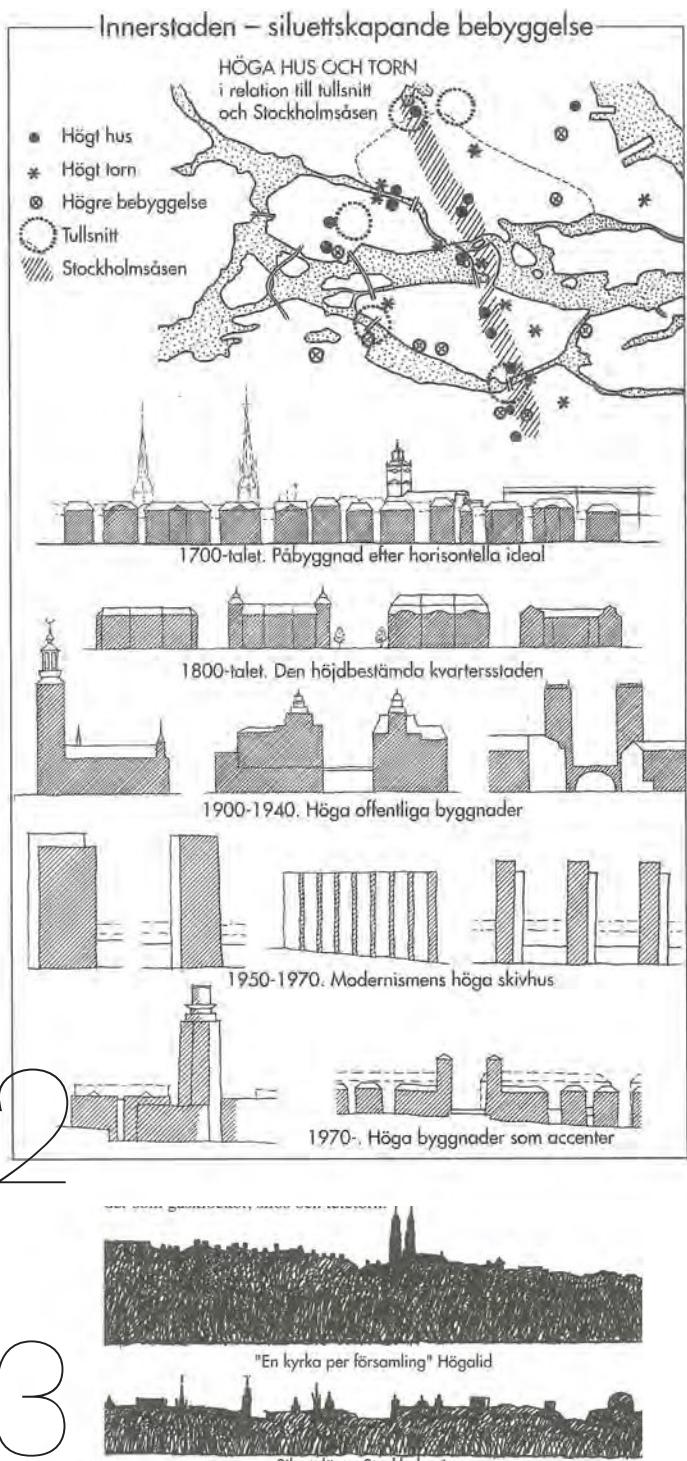
Sedan 1970-talet har höga byggnader uppförts både som spridda solitärer men även i samlad grupp. På senaste tiden har flera höga byggnader i innerstaden, genom påbyggnad eller nybyggnad, börjat sudda ut den tydliga horisontella gräns som 1800-talets höjdregering skapade.

DN-HUSETS PLATS I SILUETTENS TIDSSKIKT

Trängkåren 7 är en byggnad som följer 1950-1970-talets stilideal och samtidigt kan ses följa idealet en kyrka per församling. Genom att den sticker upp ovanför omkringliggande bebyggelse och dess placering med ett visst avstånd från närmaste torn.

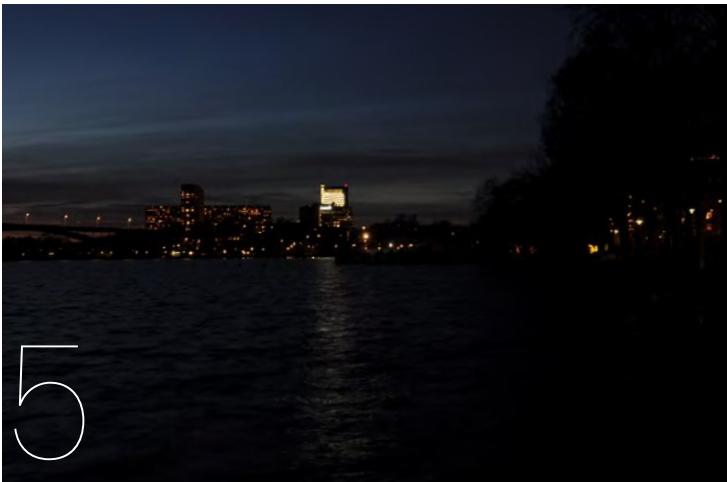
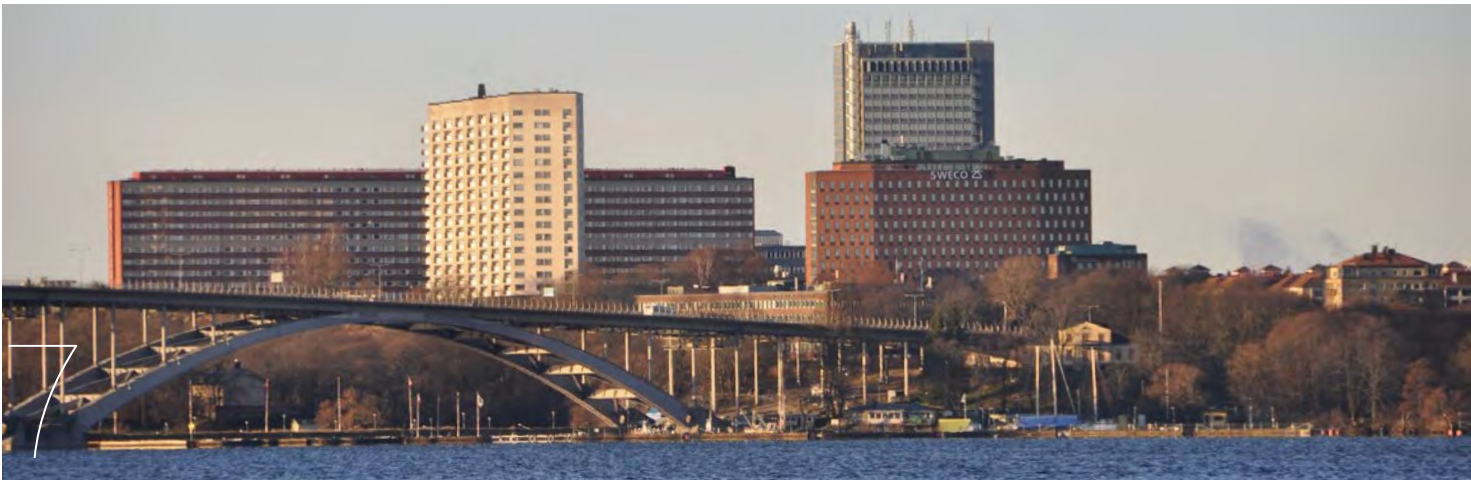

1. Affisch Stockholm Tinnar och torn Illustration av höga hus i Stockholm stad i proportion till varandra, samtliga viktiga för Stockholm stad både i siluett och karaktärsdrag.
1. Kaknästornet, byggår 1963-1967, 155m högt
2. Stadshuset byggår 1911-1923, 106m högt
3. Katarina kyrka, byggår 1656-1690/ 1990, 75m högt
4. Kungstornen, byggår 1919-1924, 61,5m högt
5. Storkyrkan invigs 1306 byggs om 1736-1742, 60m högt
6. Katarinahissen byggår 1881-1883/1935, 38m hög
7. Trängkåren 7, byggår 1960-1964, 80m högt
8. Klara kyrka byggår 1575-1590/ 1884-1886, 105m hög
2. Utdrag ur Stockholms Byggnadsordning angående innerstadens siluettskapande bebyggelse i olika årsringar. Källa: Stockholms Byggnadsordning.
3. Illustration av principen En kyrka per församling. Källa: Stockholms Byggnadsordning.
4. Panorama över ett dimmigt Stockholm, från Söders höjder

1. Höghuset lyser upp i natten.
2. Höghuset sticker upp bland ovan takåsarna sedd från Alviks strand.
3. Ett närmre perspektiv från Montebello-gatan på lilla Essingen.
4. Ett rejält hoptryckt perspektiv men visar ändå att byggnaden syns ända från Årsta holmar med Hornstull och Liljeholmsbron förgrunden. Bilden är tagen 2011. Källa: SSM
5. Trängkåren 7 syns även nattetid och är en stor del av Stockholm by night. Bilden är tagen från Norr Mälarstrand i samma läge som bild 6.
6. Skrapan sedd ifrån Gröndal.
7. Höghuset med dess omkringliggande höga bebyggelse i framkant, sedd ifrån Riddarholmens brygga.
8. Höghuset i skymningen, sedd från väst.
9. Höghuset med Tidningshuset i förgrunden.

SIKTLINJER

TRÄNGKÅREN 7 FRÅN ETT STADSPERSPEKTIV

DN-husets skrapa är en viktig karaktär i Stockholm stadssiluett, varför byggnaden har karaktäriserats utifrån ett bredare perspektiv. Byggnaden är en del av ett kluster med högrest bebyggelse, men är den som dominerar utifrån de flesta väderstrecken. Centrerat i Marieberg, som är en del av Kungsholmen, är den en nod för området.

Studerar Marieberg utifrån Mälarens stränder uppfattas det som en höjd med stränder som sluttar ner mot vattnet. Detta gör att DN-huset kan uppfattas ligga i ett höjdläge, vilket stärks av att den sticker upp ovanför de andra byggnaderna. På grund av dess påverkan på staden har en siktlinjestudie genomförts för att fastställa hur mycket byggnadens karaktär påverkar staden och hur den ter sig sett från olika siktlinjer.

SIKTLINJESANALYS

Analysen har utförts utifrån ett fotgängarperspektiv vilket innebär att höghuset har lokaliserats från platser i staden där allmänheten rör sig. Flera av de utsiktspunkter som besökts för inventeringen av siktlinjer har baserats på historiska vybilder som delvis redovisas i föregående kapitel Historik men även redovisas delvis senare i detta kapitel.

Endast ett fåtal utsiktspunkter redovisas närmare. För en helhetsbedömning inför förändringsåtgärder behöver därför analysen ses tillsammans med andra siktlinjestudier baserade på mer utvecklade och dynamiska 3D-modeller.

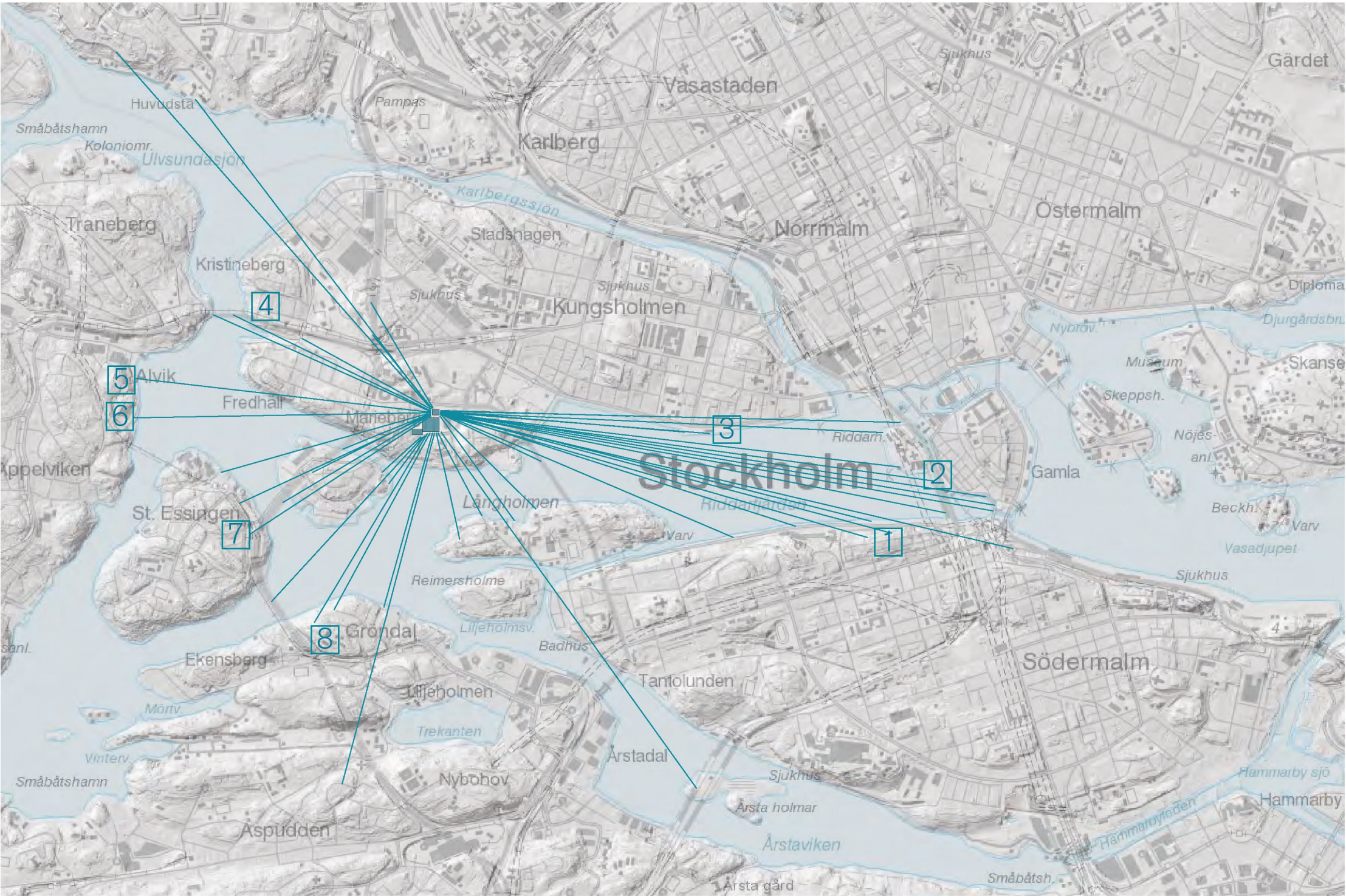
Även om höghuset kan ses från privata balkonger och terrasser så har detta inte tagits med i beräkningen när byggnadens påverkan på staden har studerats. Byggnaden kan dock beskådas från flera platser i staden där allmänheten kan ha tillgång till för speciella tillfällen så som takterrasser, takbarer och restauranger belägna på de övre våningsplanen i andra höghus i staden. Till exempel går byggnaden troligen att se från skybaren i DN-husets tvillingbyggnad ritad av Paul Hedqvist, det vill säga Skatteskrapan (Skrapan) vid Götgatan på Södermalm.

RESULTAT

Byggnadens högresta skrapa gör att den är synlig från många delar av staden, både från dess närområden men främst på längre avstånd. Skrapan som reser sig över omkringliggande bebyggelse agerar som målpunkt i siktlinjer från avstånd.

Utifrån byggnadens och områdets högresta utformning påverkas stadens karaktär som mest från öst. Där är byggnaden en del av stadskärnan och innerstadens siluett medan de från väst hamnar ur den kontexten och uppfattas mer som undantag än en del av en viktig helhet som skapar Stockholm Stad.

I kartan redovisas de siktlinjer som har identifierats under den studie som genomförts. De angivna siffrorna illustreras med bilder på nästa sida. Utöver de platser som angivits med siffror är byggnaden mer eller mindre synlig.

SIKTLINJER FRÅN MÄLARENS STRÄNDER OCH HÖJDER

1. Trängkåren 7 är en byggnad som har stor påverkan på Stockholm innerstad och en viktig del av dess ståtssiluett. Från Söder malarstrand är klustret av höga byggnader i Marieberg en tydlig målpunkt för ögat. Med Västerbron i förgrunden innehåller siktlinjen två av Paul Hedqvists byggnationer.

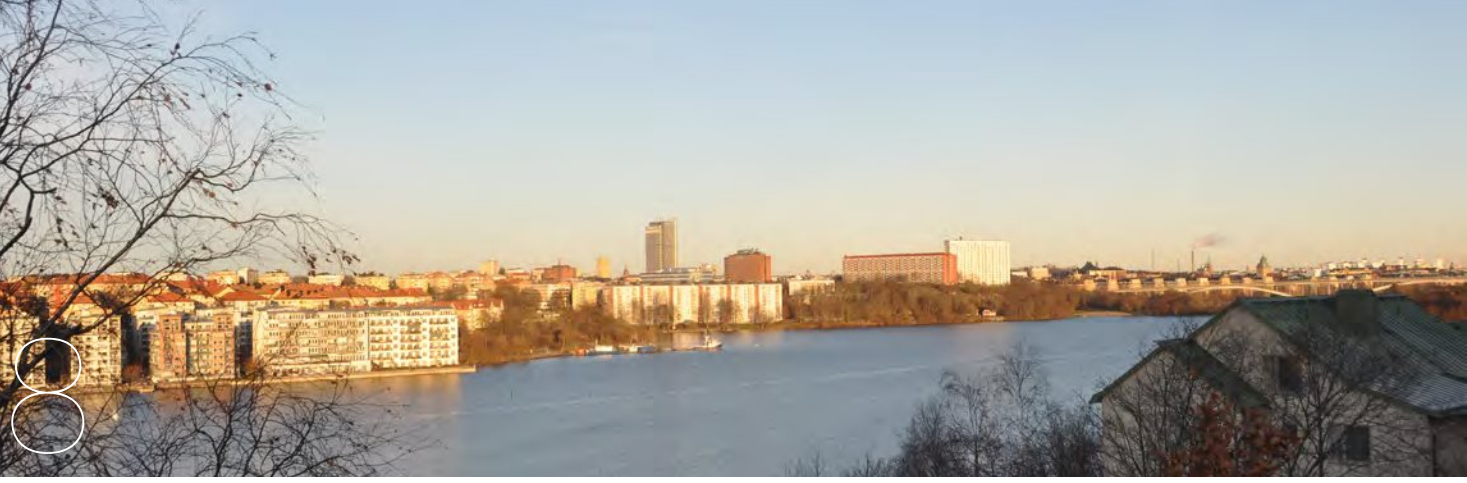
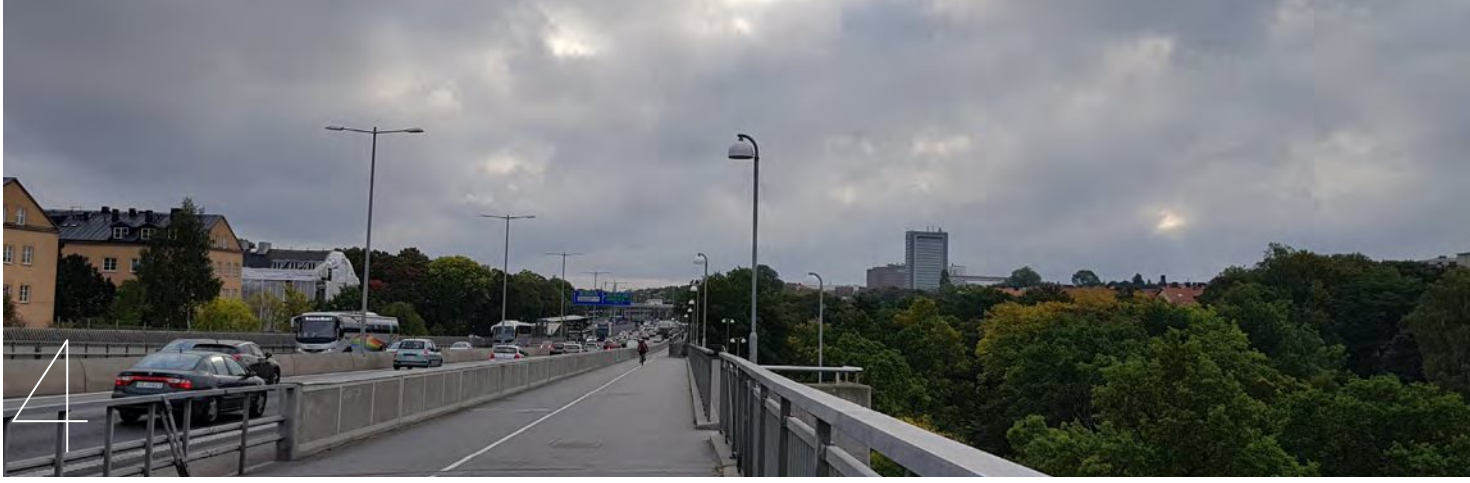
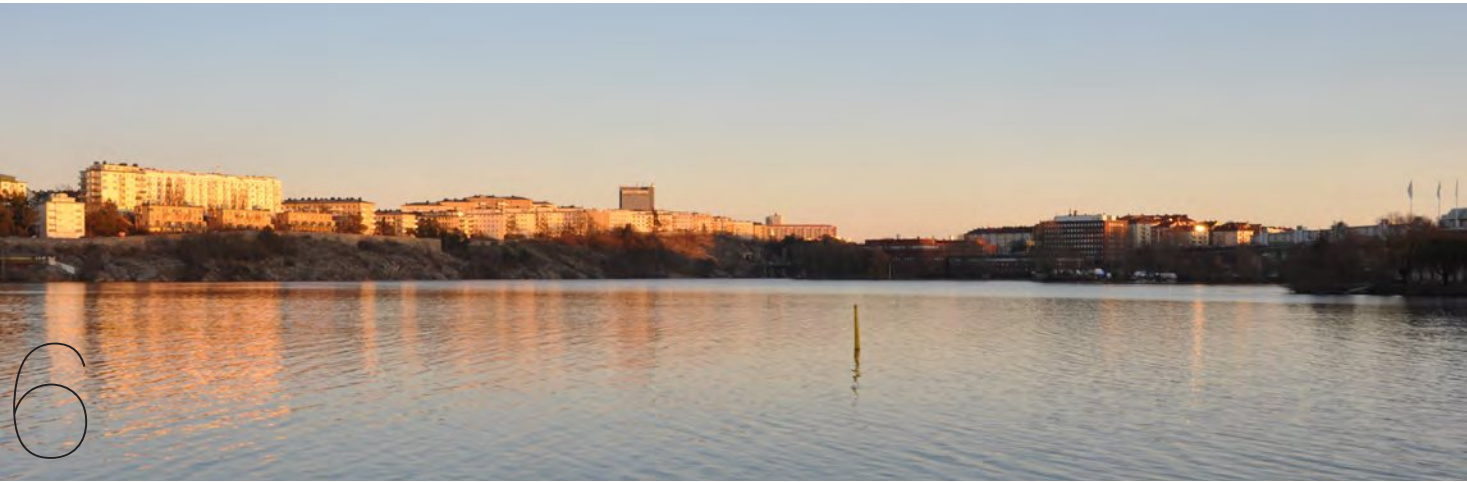
2. Från Riddarholmen sätts byggnaden i ett stadsmässigt perspektiv med Stadshuset i förgrunden som konkurrent om blickfånget. Fotografiet på motsatt sida är tyvärr från en dimmig dag men ändå är Trängkåren synlig. Denna vy är mer påtaglig nattetid när DN-huset lyser som en fyr.
3. Från Norr Mälarstrand är vyn densamma som den varit sen DN-huset uppfördes. På klara dagar går Månlandaren att utrönas mellan Silvieberg och Höghuset.

4. Stående på Tranebergsbron, Paul Hedqvist andra stora bro, syns nästan hela höghusets volym. Genom att det inte finns några byggnader som skymmer är siktlinjen viktig för att uppfatta helheten.

5. Siktlinje från Alviks strand. Promenerar man längs med strandpromenaden från norr till söder blir byggnaden mer och mer synlig.
6. Alviks strand längre söder ut, här har byggnaden börjat torna upp sig över bebyggelsen på västra Kungsholmen.

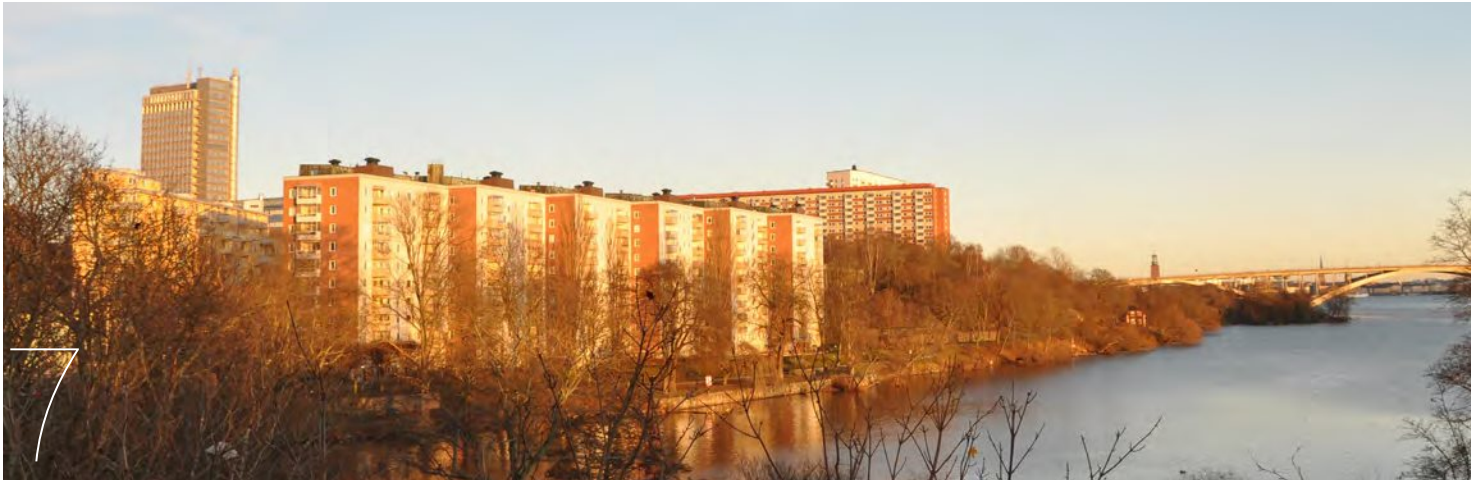
7. Vy från Stora Essingen. I förgrunden är Essingeleden, färdas man på leden är DN-huset en precis i blickfånget och tornar upp sig över bebyggelsen både dag och natt. Nattetid är det en fyr som leder en vidare på E20 och in under Fredhäll.

8. Från Gröndal uppfattas byggnaden mer som en solitär i Marieberg. Vinkeln göra att byggnaderna ser mer utspridda ut än det kluster som är avläsbart östifrån.

SIKTLINJER,
NU OCH DÅ

- 1. 1961 Från Norr Mälarstrand.
 - 2. 1964 från Normälarstrand
 - 3. 2017 Från Norr Mälarstrand
 - 4. 1968 från Ormberget i Gröndal.
 - 5. 2017 Från Ormberget i Gröndal.
 - 6. 1870 foto av Marieberg, taget från Luxparken på Lilla Essingen, Platsen där Höghuset sticker upp idag är i bildens periferi till vänster.
 - 7. 2017 foto från Luxparkens höjder på Lilla Essingen.
 - 8. Historiskt foto taget från Långholmen straxt efter skrapan uppförts.
 - 9. 2017 foto från Långholmen.
- Källa äldre bilder: SSM

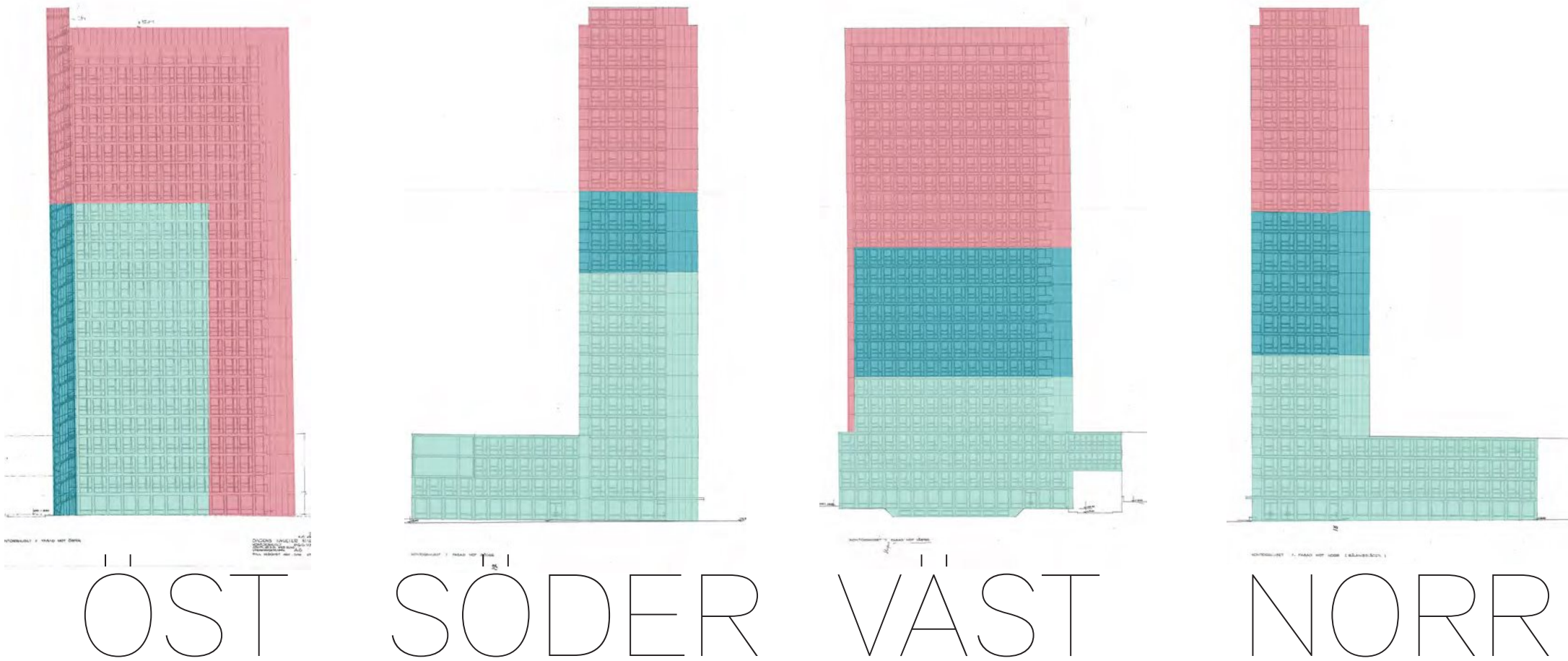
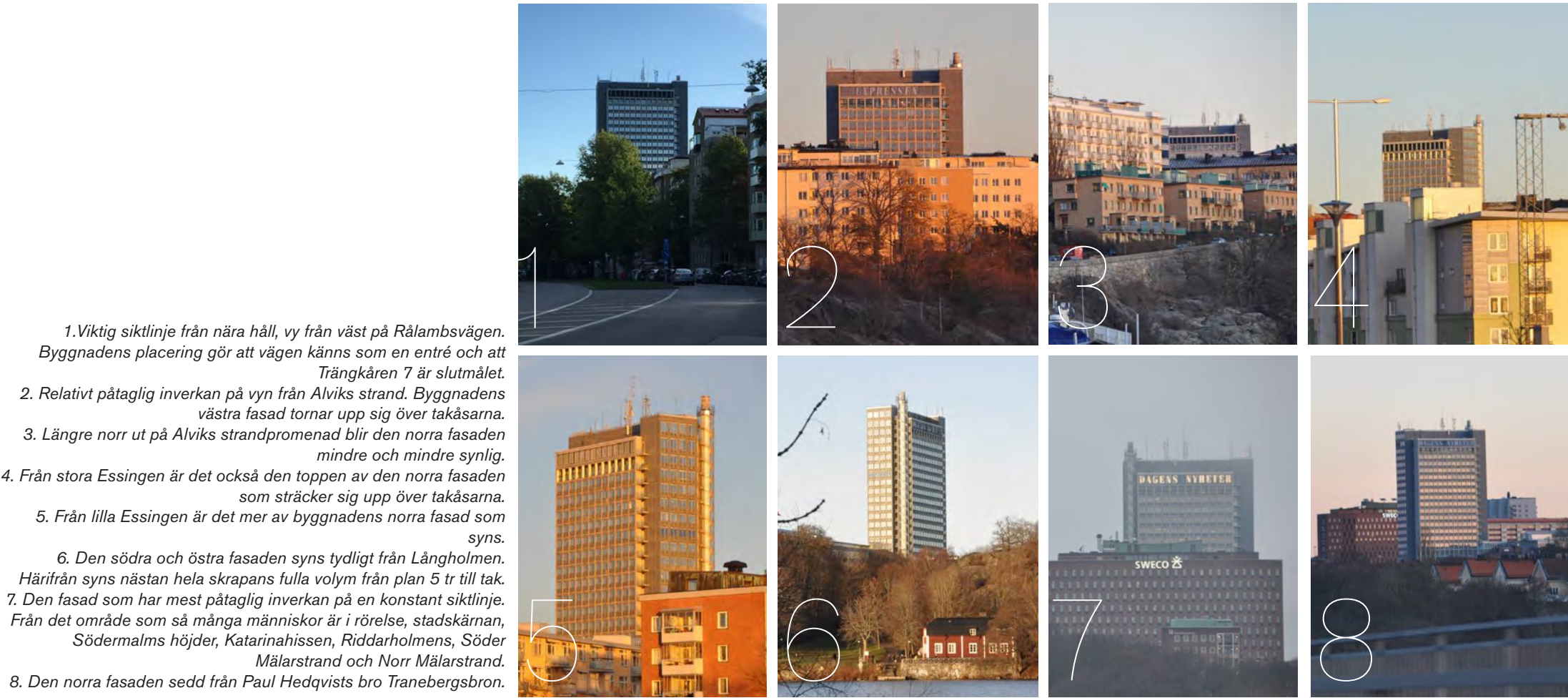
SIKTLINJER, INVERKAN PÅ STADEN

Byggnaden i närområdet
Utifrån tidigare redovisad siktlinjestudie har det fastställts hur stor inverkan byggnaden har på Stockholms stadslandskap och siluett. Byggnaden är tydligt framträdande i stadssiluetten och på längre avstånd.

DN-huset har studerats utifrån flera platser runt om i staden och framförallt Höghuset har utmärkt sig som en väsentlig del i stadssiluetten. En studie har därför även gjorts av byggnaden på närmre avstånd, där Höghuset valts ut och granskats närmare. Känsliga och mindre känsliga delar av Höghuset har markerats med färgfält utifrån siktlinjestudien. En generell gränsdragning har gjorts utifrån de våningsplan som är mest synliga från flera platser i staden.

I det direkta närområdet är det i de längsta siktlinjerna som hela DN-huset uppfattas som dominerande snarare än Höghuset. Hela huset upplevs tydligt kommande från öst längs Gjörwellsgatan. Här framträder Tidningshuset med Månlandaren som dominerande. Från väst dominerar Garaget upplevelsen av byggnaden. Kommande från öst längs Rålambsvägen skymms helheten av Höghuset länge av Swecos kontorshus (f.d. SvD) men från Västerbroplan går det att utläsa höghusets fulla volym. Längs med Rålambsvägen kommande från väst framträder Höghuset som dominerande av byggnaden. Till en början översta våningarna av Höghuset men nära inpå även kortsidan av Höghuset tydligt framträdande.

Karaktärsskapande siktlinjer
Framförallt är det de översta delarna av höghuset som är viktig utifrån ett siktlinjeperspektiv. Den enskilt viktigast siktlinjen är den som är den mest allmänna och som sätter byggnaden i perspektiv till innerstaden. Detta är den östra fasaden som har synlighet från Norr och Söder Mälarstrand samt Riddarholmen och Slussen. Den andra viktiga siktlinjen är från väst, där siktlinjen från Rålambsvägen av stor vikt. Det då denna siktlinje är den enda som visar störst del av höghuset på nära håll.

KULTURHISTORISK KARAKTÄRISERING MARIEBERG

KARAKTÄRISERING MARIEBERG

PLACERING I OMRÅDET

Som redovisats i tidigare avsnitt är DN-huset en tydlig del av siluetten i landskapet och karaktäriseras av höghuset som tornar upp sig över den omkringliggande bebyggelse. På håll definierar byggnaden Marieberg och är en tydlig markör för området och klustret av höga hus. I närområdet när byggnaden passeras på de omkringliggande vägarna är den inte lika dominant. Byggnadens placering karaktäriseras av utbredningen över hela kvarteret och dess utformning gör att den uppfattas olika och skapar olika stadsrumsstrukturer runt hela kvarteret. Fastigheten har ingen tydlig kvartersstruktur som exempelvis finns i stenstaden. Anslutningarna till omkringliggande bebyggelse utgörs därför i huvudsak av rumsbildningar snarare än tydliga gränser.

NORR

Stadsrummet på kvarterets norra sida karaktäriseras av Rålambsvägens breda vägdragnig av två körfält som separeras av parkeringsplatser med en gles trädallé. Sedd åt väst från korsningen Rålambsvägen-Görwellsgatan karaktäriseras gaturummet under de varmare månaderna av grönskan. Rålambsvägen skiljer det stora bostadskomplexet från sent 1900-tal som kantar Rålambsvägens norra sida från kontorsbyggnaderna på vägens södra sida. Byggnaderna ligger indragna från vägen med breda trottoarer. Bostadskomplexet har växtlighet i form av buskar i anslutning till bottenvåningen medan trottoarerna framför kontorsbyggnaderna karaktäriseras av hårdgjord mark.

Kontorskvarteret karaktäriseras av tydligt solitära byggnader som definieras av växlingar mellan det höga och det låga medan bostadskomplexet upplevs mer slutet, som en mur längs vägens sida.

Genom kontorsbyggnadernas utformning, med de höga och låga volymerna, karaktäriseras gaturummet av olika öppna och slutna rum. Gaturummet upplevs som inramat och relativt slutet då bebyggelsen är högre på båda sidorna men de lägre byggnadsvolymerna öppnar upp och ger blicken mer kontakt med himlen. Generellt karaktäriseras Rålambsvägen i anslutning till DN-huset av en större skala med stora proportioner med bred gata och höga hus.

1. Vy från Långholmen, härifrån uppfattas inte byggnaderna i så stora som de gör ifrån öst. De är som uppstickande staplar snarare än lameller. Trängkåren 7 särskiljer sig något och de uppfattas inte som ett kluster.
2. I perspektivet från Rålambsvägen uppfattas de båda f.d. tidningshusen som konkurrerande.
3. Muren mellan Trängkåren 7 och första bostadshuset binder samman kvarteren.
4. Gatans bredd och låg ger ett öppet rum. Precis vid skrapan slutrummet något.

VÄST

Byggnaden ansluter åt väst mot ett område som karaktäriseras av funktionalistisk bostadsbebyggelse från 1930-40-talet. I relation till DN-husets högresta skrapa uppfattas bebyggelsen som låg även om de flesta byggnaderna är så höga som 7-8 våningar. Det vill säga att även här karaktäriseras området av en större skala med stora proportioner och höga hus.

Bebyggelsen i området karaktäriseras av stora fasadpartier i huvudsak gult tegel med symmetriskt upprepade fönstersättningar. Byggnaderna ligger indragna från gatan och mellan dem finns det utrymmen som karaktäriseras av dess växtlighet och kuperade terräng som gör att det känns delvis anlagda trädgårdar/parker som omger bebyggelsen.

Rumsbildningar mellan höghuset och bostadsområdet karaktäriseras av att de smälter samman genom den mur som sammanfogar DN-huset och det första bostadshuset längs med Rålambsvägen. Tidningshuset som har större utbredning åt väst än Höghuset har inget direkt avslut då fasaden övergår till Garaget östra fasad. Inramat av Tidningshuset, Garaget och de höga bostadsbyggnaderna finns en mindre park som till stor del utgör en förskola. Utrymmet karaktäriseras av växtlighet och grönska som tillsammans med stängslet till förskolan gör att det upplevs som stängt. Parken medför att Tidningshusets västra fasad till och med Garaget utgör en gräns som dock blir otydlig då parken flyter över i bostadsområdet utan direkt slut. Otydligheten förstärks med det faktum att den fristående förskolan har liknande färgsättning och dimensioner i detaljer som DN-huset, men som i övrigt särskiljer sig genom sin provisoriska barackutformning. Kvarterets otydliga avslut mot väst genom lägre byggnadsvolymer som avviker från helhetens struktur gör att mötet mot väst är diffust.

Wennergsgatan avslutas mot Görwellsgatan med den låga garagebyggnaden och ett kontorskomplex om 5 våningar. Mellan byggnaderna finns en vändplats samt garagedfart som kantas av planeringar med låg växtlighet. Detta gör att gaturummet väster om garagebyggnaden karaktäriseras av en öppenhet.

5. Från väst på Rålambsvägen uppfattas hela Skrapans västra fasad i sin helhet. Vägen blir som en entré för huset.
6. Den blå barackliknande förskolan i fronten gör att det är svårt att avgöra gränsen mellan de olika kvarteren.
7. Muren som löper längs med Rålambsvägen mellan Höghusets lågdel och bostadshuset knyter samman de båda vilket skapar en otydlig gräns.
8. Området väst om Trängkåren 7 karaktäriseras av bostadslameller i gult tegel omgivna av grönska.

SÖDER

Gaturummet karaktäriseras av Gjörwellsgatan som svänger något framför Trängkåren. Svängen gör att Tidningshuset tar plats och dominerar rummet trots att det är kraftigt indraget från gatan. Byggnaden ligger diagonalt mot vägdragningen vilket gör att det formas ett utrymme framför entrén till Tidningshuset med torgkaraktär med hårdlagd yta. Motsatta sida av Gjörwellsgatan karaktäriseras av berg i dagen och växtlighet som skärmar av bakomliggande byggnader från stadsrummet. En tydlig gräns pga. Ryska ambassaden som är belägen här. Ovan nämnda karaktärsdrag är några av de som gör att Marie-berg särskiljer sig från många andra bostads- och kontorsområden i staden.

ÖST

Det östliga gaturummet är utformat på ett sådant sätt att det karaktäriseras av upplevelsen av en bakgata. Den tidigare funktionen som lastgata är fortfarande tydligt avläsbar då utrymmet fortfarande är helt hängivet till motordriven trafik. Bygg-naderna ligger dikt an parkeringsplatserna som omgärdar den omarkerade vägen. Vägen är inte allmän och inte ger utrymme för fotgängare vilket förstärker karaktären av bakgata. Området karaktäriseras av hårdgjord markyta, lastkajer, infart till ga-rage och de tunga skärmtaken som sträcker sig ut från fasaderna.

Relationen mellan byggnaderna DN och Sweco-huset (f.d. SvD) är avläsbar genom att de båda frontar med lastkajer och tunga skärmtak. Detta gör även att rummet karaktäriseras av en sluten avgränsning. Åt detta väderstreck finns det en tydlig relation mellan de båda kontorsbyggnaderna som en gång i tiden båda hade samma verksamhet med tidningsproduktion.

1. Trängkåren 7 sedd från sydväst på Görwellsgatan, karaktären på byggnaden tillsammans med Gjörwellgatans svängning gör att den uppfattas som en centrumbyggnad vid ett torg.
2. Framför byggnaden är marken av hårdgjord yta och ett torg bildas. 3. Åt öst är vägen en parkeringsyta och upplevs som ett ingenmansland.

KVARTERET I SIN HELHET

Sammanvägt karaktäriseras kvarteret av de varierande höga och låga volymerna. Trängkåren 7 har en relation till Trängkåren 6, Sweco-huset (f.d. SvD), vars relation karaktäriseras av den konkurrens som de ursprungligen utgjorde. De högresta byggnadsvolymerna ligger på båda fastigheterna i nordöstligt läge, längs med Rålambsvägen med tillhörande låga delar i sydväst. De två byggnaderna, konkurrerar med varandra, precis som de båda tidningarna gjorde förut.

Bebyggelsen runt om Trängkåren 6 och 7 är varierande i utformning men upplevs ändå som enhetlig utifrån perspektivet att det är storskaliga byggnader så som flerbostadshus eller kontorskomplex. Bo-stadsbebyggelsen är från två olika tidsåldrar, den dominerande är tidig funktionalism från 1930-40 talet. Insprängt bland dessa finns ett tredje tidsskikt från sent 1900-tal och tidigt 2000-tal. Omkringliggande bebyggelse uppfattas som varierande men karaktäriseras av att det är tegel som är dominerande i fa-sadmaterial. De offentliga byggnaderna och kontorskomplexen runt Trängkåren 7 är generellt upp-förda i rött tegel medan bostadshus är uppförda i gult tegel. Ett fåtal byggnader är putsade och färgsatta med ljusa kulörer.

5. Trängkåren omges av hög och låg bebyggelse av olika utformning.
6. Görwellsgatan från öst har en karaktär av grönska. Garagens fasad tar stor plats i blickfånget och Månlandarens glänsande fasad.
7. Från öst skymts ofta skrapan av Sweco-huset (f.d. SvD)
8. Sett längs Görwellsgatan från väst tar garaget stor plats i blickfånget och skrapan tornar upp sig över de låga byggnaderna i kvarteret.

KULTURHISTORISK KARAKTÄRISERING TRÄNGKÅREN 7

KARAKTÄRISERING HÖGHUSET EXTERIÖR

Höghuset karaktäriseras av dess proportioner i det höga och det låga, det vertikala och det horisontella. 1960-talets karaktäristiska form-språk är tydligt avläsbar i den välbevarade högresta skrapan som tornar upp sig över de lägre delarna. Det viktigaste karaktärsdraget för byggnaden är de symmetriskt placerade, tidstypiska fönstren i aluminium med blå bröstning som omges av en blå chamottebeklädnad. Gestaltningen skapar ett repetitivt rutnät av stora och små rektanglar placerade på högkant.

LÅGDELEN

Övre våningsplanet på lågdelen, dvs. Tidningshuset, är indraget vilket karaktäriserar volymen olika beroende på vart ifrån den studeras. Lågdelen innehar både en liggande och en kubisk karaktär. Från norr uppfattas byggnadsdelen som mer fyrkantig och kubistisk pga. att övergången mellan lågdelen och skrapan skapar ett indrag vilket bryter av de båda byggnadsvolymerna från varandra. Fönstersättningen bidrar till ett kvadratisk rutnät som dock bryts något i botten-våningen där det är större skyltfönster. Från väster upplevs fasaden som mer horisontell. Främsta orsaken till detta är att översta planet är indraget samt att fasaden är något längre. Något som stärker upplevelsen av horisontalitet härifrån är att skrapan tornar upp sig i vyn bakom, skrapans vertikalitet gör att lågdelen upplevs låg och hoptryckt.

SKRAPAN

Skrapan karaktäriseras av den högresta vertikala volymen som byggnadsdelen utgör. Dess utformning är symmetrisk med få utstickande detaljer. Toppen av byggnaden karaktäriseras av att översta våningsplanet på långsidorna är indragna. Tillsammans med de uppstickande kortsidorna med fönster ända upp stärker det skrapans högresta intryck. Taket är platt vilket ger byggnaden ett skarpt avslut mot himlen. Kortsidorna upplevs som smalare än vad de egentligen är, mycket på grund av de indragna hörnen med balkonger, viktet är ett viktigt karak-tärsdrag. Detta gör att byggnadskroppen inte är helt rektangulär. Det sydöstra hörnet skiljer sig från de andra och istället för balkonger finns här en cirkelformad utanpåliggande trapp som är tydligt framträdande.

UTSMYCKANDE DETALJER

Den cirkelformade trappan är ett av de mest karaktäristiska detaljerna vars gestaltning särskiljer sig från byggnadens övriga strikta linjer och tillför ett arkitektoniskt element till byggnaden. Den vitmålade betongtrappan har glasats in vilket gör att serpentina av cirkulerande trapp-steg är synlig utifrån. Trapphusets mitt, som trappstegen cirklar runt, är en skorsten som leder från första källarvåningen till byggnadens tak. På taket av trapphuset finns en rund ventilationshuv, som tillsammans med den långa smala runda trappan skapar den ett formspråk som kan associeras till en toppen av kulspetspenna. Detta är något som inte kan stärkas var arkitektens tanke, men som idag är starkt karaktäriserande och förknippat med identiteten som DN-huset.

En annan utsmickande detalj på byggnaden och kronan på verket är de roterande skyltarna som finns på den östra och västra fasadens övre våningsplan, långsidorna. En strikt utsmickning som skapats utifrån modernismens och konsumtionssamhällets tidsanda med reklam och teknik. Skyltarna är både karaktäriserande och identi-

tetsskapande för byggnaden och området och stärker byggnadens karaktärsdrag som en lysande nod i Stockholms stadssiluett.

Höghusets skrapa är utformat på ett sådant sätt att dess karaktärsdrag stärks nattetid. Vardera fönster på den högresta byggnaden är försedd med en ljuslåda i överkant. Detta gör att oavsett om det är personer i byggnaden så är skrapan, tillsammans med det utanpålig-gande trapphuset, upplyst nattetid. Detta karaktärsdrag är något som påverkar samtliga siktlinjer i Stockholms stad. Tillsammans med de roterande upplysta skyltarna är byggnaden en tydligt upplyst nod, en fyr, vid Mälarens strand i Stockholms innerstad.

1. Höghusets västra och södra fasader med det utanpåliggande trapphuset.
2. Höghusets lågdelen med det indragna översta våningsplanet.
3. Ventilationshuv på trapphusets tak gör att trapphuset liknar en kulspetspenna.
4. Höghusets södra och östra fasad.
5. Skrapan tornar upp sig över lågdelen vilket gör att den uppfattas som mer ihoptryckt.
6. Lågdelen med dess symmetriska fönstersättning och indragna övre våningsplan. I denna vinkel uppfattas byggnadsdelarna som separata genom att de sett från norr inte ligger i linje med varandra.
7. Olika nivåer av kvarterets bebyggelse.

1. Hög och lågdel åt väst.
2. Lågdelens indragna våning med installationer på taket av koppar.
3. De karaktäristiska skyltarna på taket har en bra utsikt.
4. En av de karaktäristiska balkongerna med utsikt över Industrihuset.
5. Taket på lågdelen sett uppifrån, den karaktäristiska ljusgården med dess lanternin. Innanför glaset syns den spiraltrappa som är för hyresgästerna internt mellan Månlandaren och Höghuset.
6. Den moderna gångbron som leder mellan Månlandaren och Höghuset.
7. Höghusets norra fasad.
8. Beroende på vinkel smälter gångbron fint ihop med höghuset.
9. Höghusets västra fasad i proportion till lågdelen.
10. Höghuset by night, västra och södra fasaden, ett viktigt karaktärsdrag som har stor påverkan på hela Stockholm Stad.

KARAKTÄRISERING HÖGHUSET INTERIÖR

Höghuset är den del av fastigheten som interiört har kvar mycket av sina ursprungliga strukturer vilket gör att den karaktäriseras av den flexibilitet som Paul Hedqvist skapade. Byggnaden ter sig olika beroende på vilket plan som studeras men grundläggande strukturer är i stort lika. De våningsplan i lågdelen som utgör kontor karaktäriseras av den ljusgård med lanternin som är centrerad i byggnadsdelen och sträcker sig från våning 1 tr till takplanet. Våningsplanen på norra, södra och östra delen av byggnadens ljusgård har en grundstruktur som karaktäriseras av öppna kontorslandskap med en tydligt avläsbar pelarkonstruktion. WC-paket, el och ventilationsstammar är placerade på samma plats på vardera våning. Genomgående för byggnadens östra del både lågdel och skrapa är de centrerade hisshallarna som flankeras av trapphus, WC-paket och el- och ventilationsstammar.

LÅGDELEN KÄLLARVÅNINGARNA

Källarutrymmena karaktäriseras av den långa korridor som sträcker sig från norr till söder och flankeras av stora förråd och verkstadsutrymmen. Den långa korridoren fortsätter över till källarutrymmena som är under Tidningshuset vilket gör den nära tre gånger så lång som Höghuset yta. Dessa källarplan sammankopplar samtliga byggnadsvolymer på fastigheten och det går att röra sig från höghusets nordligaste del till garagets västligaste delar utan att gå utanför byggnaden.

Korridorerna karaktäriseras av enkla och slittåliga material. Den tåliga karaktären förstärks av de massiva blåa ståldörrarna som kantar korridorerna. På flera ställen domineras utrymmena av obehandlad betong, tegel och stål som framhäver den funktion som källarna har haft.

Under skrapan går de fem hissarna ner i källarplanen. Utrymmena har närmast hissarna en mer offentlig och påkostad karaktär med stengolven.

De äldre installationer som fortfarande finns kvar skapar en känsla av vad som en gång varit. Många av utrymmena har idag installationer kvar som inte längre är i funktion men vilka gör det möjligt att avläsa hur de anställda arbetade. På flera ställen finns det kvar kontorsutrymmen som delas in med glaspartier. Våningarna karaktäriseras av att det finns tydliga spår av en livlig i rörelse verksamhet som idag står tom och delvis outnyttjad. Känslan som infinner sig när man rör sig i de stora utrymmena är att det är öde och inte längre nyttjas så som det en gång gjort.

Det gamla pannrummet har dubbla takhöjden från vån -3 tr till -2 tr. Pannrummet hen mycket industriell karaktär som byggs upp av dess entresolvåningar med gallerdurk, klinker- och betonggolv och de gamla pannrummsinstallationerna.

Våning -2 tr karaktäriseras av de verkstadsrum som fortfarande finns kvar i originalutförande och som fortfarande nyttjas såsom maskinverkstad och rörverkstad. Men även ett äldre bevakningsrum med bevarade instrumentpaneler är starkt karaktärsbärande då den

skapar känslan av övergivenhet och ett spår av den funktion, liv och rörelse som en gång varit.

Våning -1 tr har en mer offentligt karaktär och planet nyttjas fortfarande som konferens- och samlingslokaler. Källarplanet på våning -1 tr är det som är mest moderniserat av samtliga källarplan. Centrerat på våningsplanet ligger en föreläsningssal som karaktäriseras av ett modernt uttryck. Foajén och WC-utrymmena karaktäriseras av det uttrycksfulla terazzogolvet som är ursprungligt och tidigare funnits på fler platser i byggnaden.

FOAJÉN

Den stora entrén och foajén i höghuset karaktäriseras av den livligt tecknade mörkt gråa marmorn som klär väggar och golv. I själva huvudentrén ut mot Rålambsvägen återfinns den karaktäristiska keramikväggen *Dag och Natt* av Lennart Rodhe. De färgglada figurerna ger en konstnärlig kontrast till den kraftigt marmorerade stenen på väggarna. Golvet i entrén visar tydliga spår av att ha byggts om och karaktäriseras av det runda partiet i mitten av golvet som antyder att det suttit en roterdörr mer centrerat. Foajén är pampig och karaktäriseras av en överdådig känsla. Marmorn och rummets kromade detaljer reflekterar taklampornas sken gör att hela rummet lyser. De djupa fönsternischerna och de massiva pelarna som delar av rummet in till hisshallen ger rummet en robust och tung karaktär.

Hisshallen karaktäriseras en avvikande stenvägg i mörk granit som återger en glittrande reflektion. Hissdörrarna omges av en kromad dörrkarm som stärker uttrycket.

KONTORSUTRYMMEN I LÅGDELEN

Våning 0 tr- 4 tr karaktäriseras av det moderna kontoret, våningsplanen har moderniserats genom åren genom hyresgästpassningar och består idag av öppna kontorslandskap tidstypiska för vår tid. Karaktäristiskt för kontorsytorna är den ljusgård med lanternin som låter dagsljuset flöda in även i de innersta delarna av byggnaden.

SKRAPAN VÅNING 5TR- 22TR

Våningsplanen som utgör skrapan karaktäriseras av dess planstruktur med de centrerade hisshallarna som flankeras av WC-paket, trapphus och samt el- och ventilationsstammar. Våningsplanen är i grunden symmetriskt utformade med utgångar till balkonger på nordöstra och sydvästra hörnet, med ventilationsstammar i anslutning.

Samtliga våningar karaktäriseras av modernare ytskikt och rumsindelningen skiftar. Karaktäristiskt är att våningsplanen är att de antingen är indelade i cellkontor eller öppet landskap. Våningsplanet 8 tr och 9 tr har försetts med en förbindelsegång som knyter samman Höghuset med Tidningshusets del Månlandaren. Vån 8-9 tr har en tydlig karaktär med cellkontor som byggts upp av glaspartier med björkprofiler, tidstypiskt för sent 1900-tal då månlandaren uppfördes och våningsplanen knöt samman.

VÅNING 23 TR

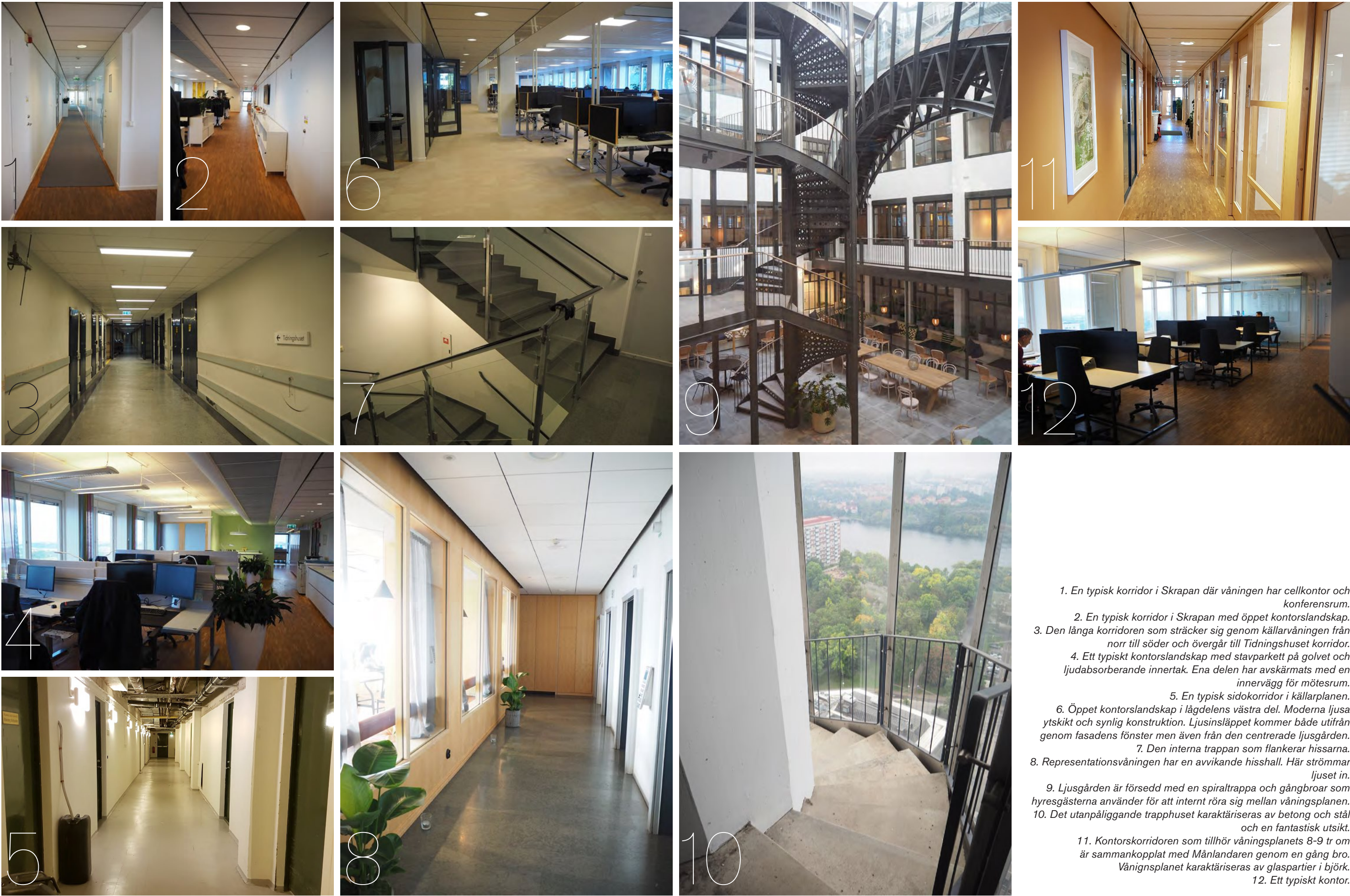
Våning 23 tr är den våning som varit representationsvåning sen byggnaden uppfördes. Den särskiljer sig från de andra våningarna då den karaktäriseras av terrassbalkongerna som löper längs med långfasaderna och ger våningsplanet ytterligare en rumsfil. De höga fönstren och de dubbla fönsterdörrarna som leder ut till terrasserna och terrassfronten i glas ger våningsplanet en extra luftig karaktär som leder in den vidsträckta utsikten in i rummen. Våningsplanet karaktäriseras av en modern färgsättning och stavparketten i ljus björk som sträcker sig genom korridorerna. Karaktären är exklusiv och genomtänkt.

HISSHALLAR

Hisshallarna karaktäriseras en viss representativ utformning med golv i kalksten. Hissdörrarna är markerad av en utanpåliggande aluminiumkarm som tydligt accentuerar rummets funktion. Rummen karaktäriseras av de glaspartier som skärmar av hisshallarna och kontorsytorna. Glaspartierna har aluminiumprofiler med ett armerat englasfönster som är infäst med hjälp av en plastlist i svart kulör, vilken skiftar i lila/rött. Majoriteten av glaspartierna är utflyttade och bytta. Många av entrédörrarna in till verksamheterna från hisshallen är original.

1. Ett av de mer representativa delarna i källarvåningarna -1 tr, ett av konferensrummen.
2. Den karaktäristiska foajén med den mörka marmorn.
3. En av hisshallarna i Höghuset. De typiska glaspartierna har fått en frostad film vilket sluter rummet.
4. En av de representativa delarna i källarvåningarna till -1 tr. Karaktäriseras av det ursprungliga terazzogolvet. Enligt äldre fotografier har detta funnits på fler ställen innan ytskiktsrenoveringar.

1. En typisk korridor i Skrapan där våningen har cellkontor och konferensrum.
2. En typisk korridor i Skrapan med öppet kontorslandskap.
3. Den långa korridoren som sträcker sig genom källarvåningen från norr till söder och övergår till Tidningshuset korridor.
4. Ett typiskt kontorslandskap med stavparkett på golvet och ljudabsorberande innertak. Ena delen har avskärmats med en innervägg för mötesrum.
5. En typisk sidokorridor i källarplanen.
6. Öppet kontorslandskap i lågdelens västra del. Moderna ljusa ytskikt och synlig konstruktion. Ljusinsläppet kommer både utifrån genom fasadens fönster men även från den centerade ljusgården.
7. Den interna trappan som flankerar hissarna.
8. Representationsvåningen har en avvikande hisshall. Här strömmar ljuset in.
9. Ljusgården är försedd med en spiraltrappa och gångbroar som hyresgästerna använder för att internt röra sig mellan våningsplanen.
10. Det utanpåliggande trapphuset karaktäriseras av betong och stål och en fantastisk utsikt.
11. Kontorskorridoren som tillhör våningsplanets 8-9 tr om är sammankopplat med Månlandaren genom en gång bro. Våningsplanet karaktäriseras av glaspartier i björk.
12. Ett typiskt kontor.

KARAKTÄRISERING TIDNINGSHUSET EXTERIÖR

Tidningshuset karaktäriseras av ett ytterst varierat fasaduttryck med indragna volymer i olika proportioner och olika fasadmaterial. Byggnaden karaktäriseras även av de olika fasadmaterial som präglar byggnaden till ett mindre enhetligt uttryck. Den indragna bottenvåningen i glas, våning 1-2tr i blå chamotte, de indragna våningsplanen 3-5 i blå och brun korrugerad plåt och sen Månlandaren våning 6-7 tr i högglassig plåt.

Den södra fasaden som dominerar stadsrummet ut mot Görwellsgatan karaktäriseras av variationen i utförandet från de många ombyggnationerna. Fasaden har i grunden en horisontalitet som byggs upp av våning 1 tr och 2 tr sammanhängande utformning med de symmetriska fönsterbanden med blå bröstning och den blåa fasadbeklädnaden i chamotte. Horisontaliteten bryts upp av det indragna glaspartiet vid Expressens entré, den utskjutande entrén till stora foajén och det utskjutande partiet som sammanfogar Tidningshuset med garaget. Våningsplanen 1 tr och 2 tr dominerande yttryck stärks ytterligare av att bottenvåningen i sydvästra hörnet och sydöstra hörnet samt våningsplanen ovan är indragna från fasadlivet.

Tidningshusets östra och västra fasad karaktäriseras av en symmetrisk horisontalitet. Den östra fasaden, sedd från Görwellsgatan, avslutas med höghusets skrapa som ett högre avbrott. Fönsterbanden stärker fasadernas horisontella uttryck och de indragna övre partierna gör att byggnaden uppfattas som högre och mer kompakt än den södra fasaden. Bottenvåningen på den östra fasaden har avvikande karaktärsdrag med en hög betongsöcket och utskjutande skärmtak i brun plåt. Den västra fasaden karaktäriseras främst av fasadbeklädnaden i plåt, de övre våningarna av korrugerad plåt i blått och brunt. De nedersta tre planen som delvis ligger i suteräng har en beklädnad av breda plåtskivor i blått. Den översta våningen av dessa tre är i avvikande blå kulör, vilket gör i sin helhet att fasaden uppfattas stökig med oplanerade kulörväxlingar.

Från den västra sidan upplevs byggnaden som låg då Månlandaren är så pass indragen att den inte ses från gatuplan. Fönstren på nedre två våningarna särskiljer sig och karaktäriseras av breda överstycken av aluminium. Fönstren skapar en öppen fasad som bjuder in till att se på arbetet som pågår innanför.

Likt den södra fasaden karaktäriseras den norra fasaden av de olika fasadbeklädnader som karaktäriserar byggnadens utseende och avläsbarhet. Beroende på varifrån fasaden studeras ter den sig olika. De översta planen på denna fasad är endast indragna på den västra delen, och inte på den östra, vilket gör att den uppfattas som mer kompakt och högre. Månlandaren dominerar i fasaduttrycket då dess kortsida är mer dikt an de ursprungliga fasaderna. Utformningen gör att Tidningshusets fasad uppfattas göra ett försök att möt höghuset höjd vilket skapar ett vertikalt rum mellan byggnaderna där gångbroarna som kopplar samman dem svävar i luften.

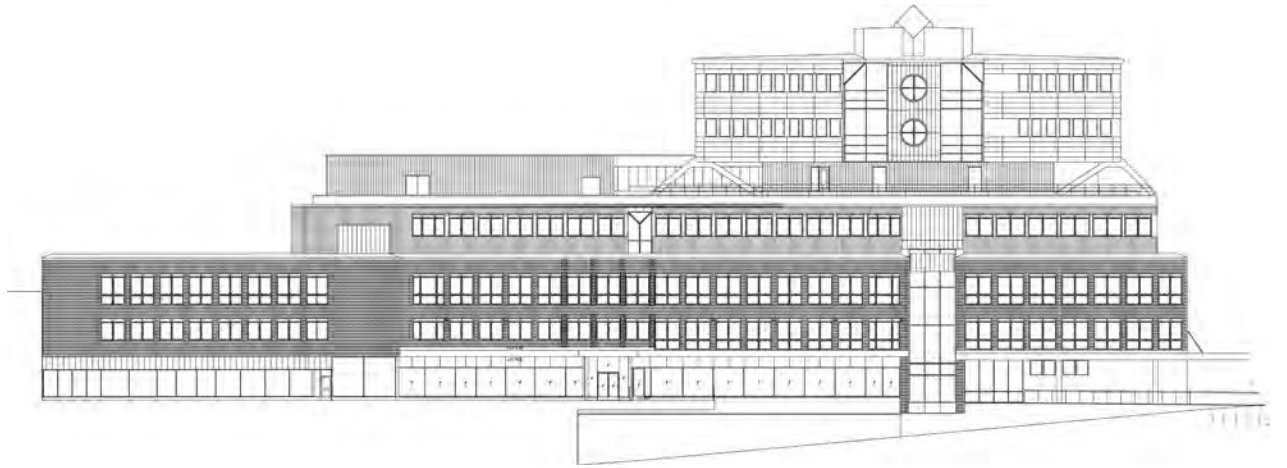
Månlandaren särskiljer sig från den övriga byggnadens formspråk och karaktäriseras av den välvd högglassiga fasadplåten samt utstickande glaspartier såsom trapphuset på södra sidan. Gångbron till Höghuset på norra sidan och den stora lanterninen som sträcker sig över taket särskiljer sig också från övriga byggnadens utformning.

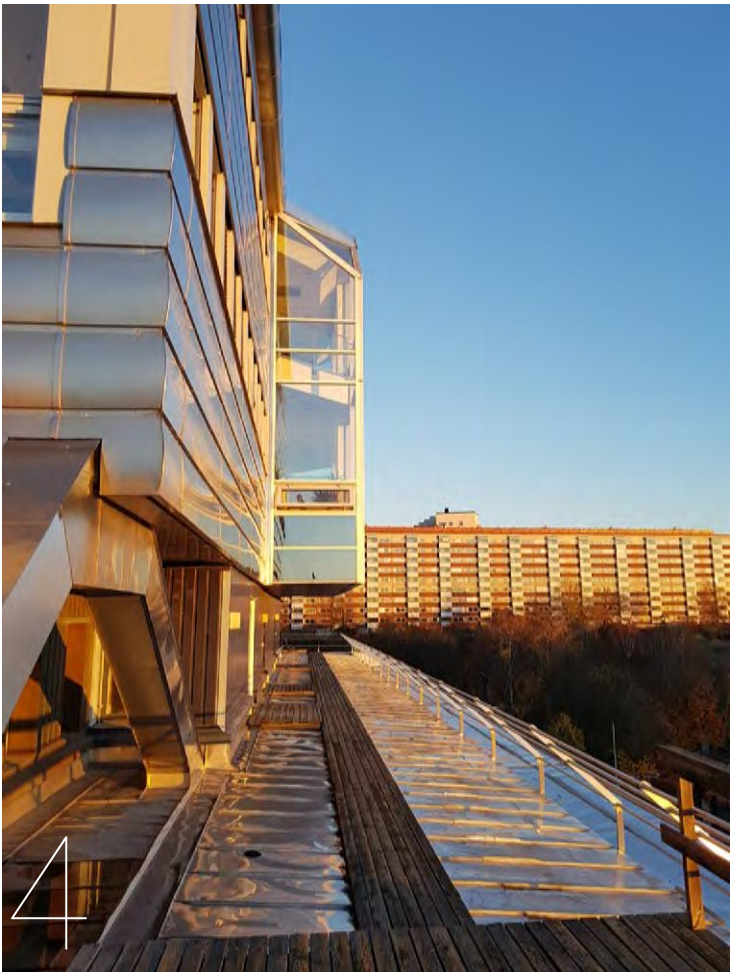
Byggnaden karaktäriseras av det tydligt avläsbara formspråket från slutet av 1900-talet. Karaktäristiskt för det tidstypiska formspråket är de runda fönsterna som återfinns på byggnadskroppens norra och södra fasad samt de indragna och utstickande fasadpartierna som markerar byggnadskroppens trapphus. Fönsterbanden har anammat den övriga byggnadens blåa kulör men med mindre utrymme mellan bågarna vilket avviker sig från fönsterbanden som är på byggnadens äldre delar. Ett framträdande karaktärsdrag som även gett byggnadskroppen dess kallelsenamn, Månlandaren, är de stödben som håller upp byggnadsvolymen ovan det indragna våningsplanet som utgör fläktrummet. Stödbenen ger en illusion om att byggnaden svävar som ett tydligt tillägg ovan den ursprungliga byggnadsvolymen.

1. Tidningshusets sett från sydöst med Månlandarens stödben tydligt avläsbara.
2. Tidningshusets västra fasad med den nya orangeriet.
3. Ritning av husets södra fasad med de olika byggnadsdelarna och indragningarna.
4. Flera olika plåtar på liten yta.
5. Del av norra fasaden som visar på de olika materialen och utbyggnaderna.
6. Södra fasaden med olika kulörer på plåtar och markiser.
7. Fasaden åt väst med de stora glaspartierna.
8. Norra fasaden med flera utbyggnationer synliga. Månlandarens övergång till Höghuset samt ett av Månlandarens stödben syns tydligt.

3

1. Tidningshusets norra fasad med flera utbyggnationer synliga, dominerande i blickfånget är Månlandaren.
2. Från en vy uppifrån syns de lanterniner som är mycket karaktäristiska för interiören. Tydlig är även takets trappning.
3. Månlandarens reflekterande fasadmateriäl.
4. Månlandaren på ben med ett av de utstickande glaspartierna typisk för dess stildrag.
5. Månlandarens norra sida med det ursprungliga delarna under som trappas.
6. Tidningshuset by night, sett från sydost, med Skrapans som en fyr bakom.
7. Tidningshusets östra del sedd från Höghuset, Månlandaren reser sig över flåkrummen och tvärs över taket går den karaktäristiska lanterninen.
8. Blå charmotte från Ifö, karaktäristiskt för både Tidningshuset och Höghuset.

KARAKTÄRISERING TIDNINGSHUSET INTERIÖR

Industrihuset är uppdelat i olika karaktäristiska zoner som särskiljer dem främst utifrån den funktion som rummen har. De olika zonerna kan delas in i utrymmen för industri, verkstäder, kontorsutrymmen, garageutrymmen, representationsdelar samt utrymmen för byggnadens funktion och dess installationer. Generellt karaktäriseras byggnaden av dess storlek interiört, en volym som inte går att uppfatta om den endast studeras utifrån. De ursprungliga delarna och utbyggnaden från 1970 har lika mycket volym under mark som ovan.

KÄLLARVÅNINGARNA

De tre källarplanen under mark är de utrymmen som fortfarande starkt karaktäriseras av den industriella verksamheten vars funktion byggnaden är sprungen ur. Det nedersta källarplanet karaktäriseras av dess funktion som fläktutrymme. Stora kulvertar för installationer och stora utrymmen som är utgrävda. Flera av rummen är uppbyggda av obehandlad plåt med råa betonggol. Rummen är en del av byggnadens stora ventilationssystem vilket gör att man står inuti själva installationen.

VÅNING -2 TR OCH -1 TR

Stora delar av industrihusets källarplan karaktäriseras idag av garage. I den ursprungliga byggnaden karaktäriseras stora delar av garaget av en nästan trippel våningshöjd. Här inhystes en gång de stora tryckpressarna. Trots att bjälklag tillkommit som delar av utrymmets ursprungliga volym upplevs fortfarande rummen som krävdes för de stora maskinerna. En sektion av de västra delarna karaktäriseras av garaget i dubbla våningshöjd som en gång varit papperslagret till pressarna. Ytterligare en del har byggts om till garage. Båda dessa sektioner karaktäriseras idag av att vara garage och den industriella funktionen har näst intill suddats ut. Garagets karaktär byggs upp av materialiteten som finns i den synliga pelarkonstruktionen, betongen, asfalten och de vitmålade väggarna.

Runt dessa stora rumsvolymer karaktäriseras våningsplanen av långa korridorer som leder en mellan de många rummen. Korridorerna karaktäriseras av dess tåliga ytskikt som enkelt renoveras vid mindre skador. Korridoren kantas av stora plåtdörrar i blåa och gröna kulörer. Dörrarna bygger upp känslan av industri och verkstäder. Rummen innanför dörrarna har flera olika karaktärer. Främst är det verkstäder som innehåller stora maskiner som användes för att hålla byggnadens funktioner igång. Vissa av dessa rum upplevs tack vare de äldre maskinerna som orörda, som att tiden stått still.

Även i dessa industri och verkstadszoner stärks känslan av rummens karaktär genom materialiteten. Bland annat är flera av mellanväggarna till rummen och korridoren uppförda av gult tegel. Tillsammans med de gröna detaljerna i korridoren upplevs våningsplanen som retro och man förs tillbaka till 1970-talet som inspirerade till gestaltningen. De moderniserade korridorerna har fått vita väggar, linoleumgolv och mörkt blåa ståldörrar som skapar en helt annan känsla.

KONTORSUTRYMMEN

Plan 0 består främst av garagens översta delar men åt väst har våningsplanet kontoriserats. Kontoren karaktäriseras av ljusgårdar i dubbel våningshöjd som ligger ut mot den västra fasaden.

Samtliga kontorsutrymmen i industrihuset karaktäriseras av en modern känsla med öppna kontorslandskap och den synliga pelarkonstruktionen. Kontorslandskapen har fått mindre mötesrum och konferensrum oftast separerade med glaspartier.

Kontoren på våningarna 2tr-4tr karaktäriseras av de stora ljusgårdarna som släpper in ljus från även om i byggnadens mitt. Tillsammans med de repetitiva fönsterbanden som löper längs med ytterväggarna upplevs kontorsutrymmena som öppna, lugna och ljusa. Materialen är typiska för utrymmenas funktion och moderna kontorstandard med linoleum- eller textilmattor, ofta vitmålade gipsväggar och ljudabsorberande innertak som gömmer installationer.

FOAJÉN

Foajén är den mest representativa delen i Tidningshuset med mottagningsytan med reception, café och restaurang. Utrymmet karaktäriseras av den rymd som upplevs genom att man ser rakt igenom byggnaden från söder till norr. Den ursprungliga funktionen för utrymmet återspeglas inte idag i utförandet, här låg nämligen den lastgata som forslade tidningstransporterna rakt igenom byggnaden. Upplevelsen av rummen stärks genom de två ljusgårdar som sträcker sig genom byggnaden. Den representativa känslan stärks av det stengolv som löper genom hela ytan.

TRAPPHUSEN

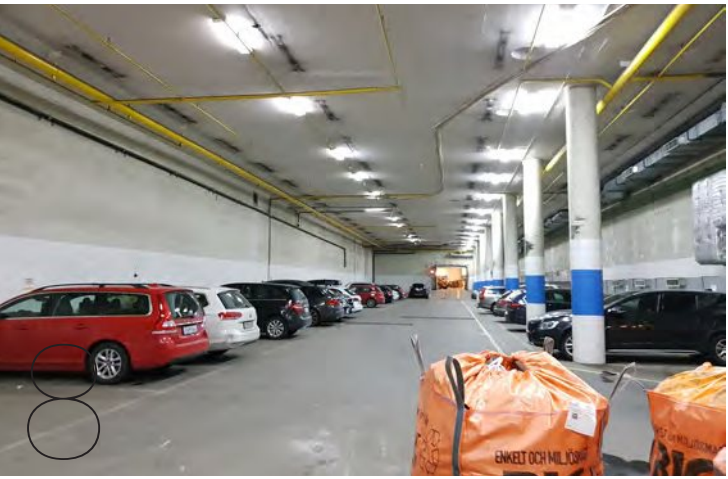
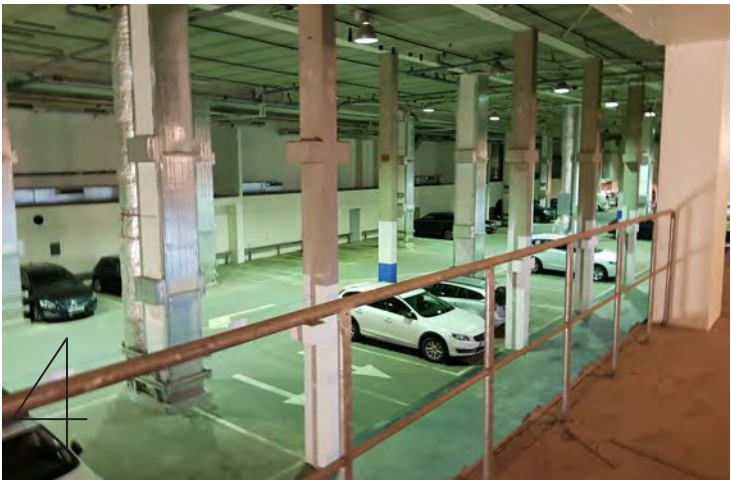
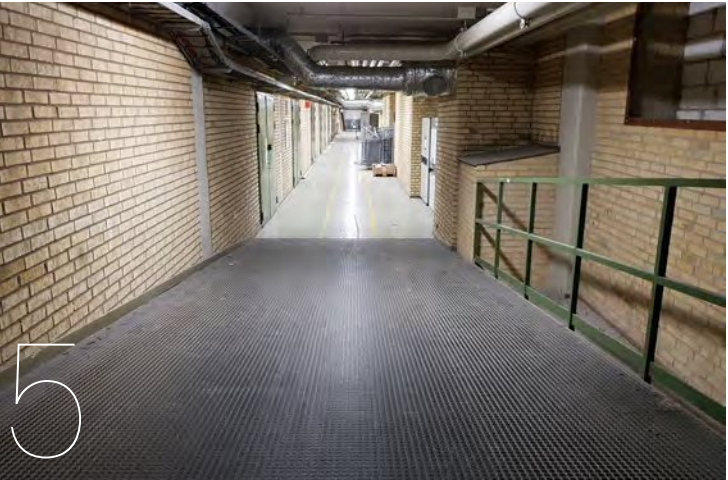
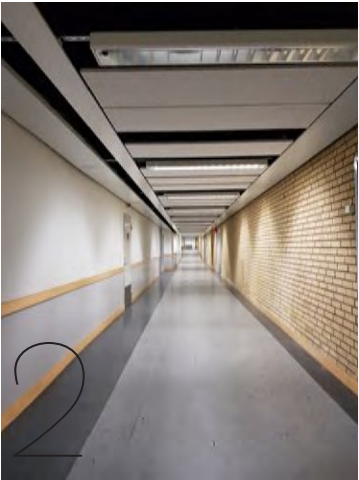
Trapphusen i byggnaden är karaktäriseras av den kalksten eller marmorn som utgör golv och trappsteg. Stenen tillsammans med glasträckena med kromdetaljer och svarta handledare gör att de uppfattas som exklusiva och representativa. De kopplar även samman byggnadsdelen med Höghuset som har liknande utformning på sina trapphus.

MÅNLANDAREN

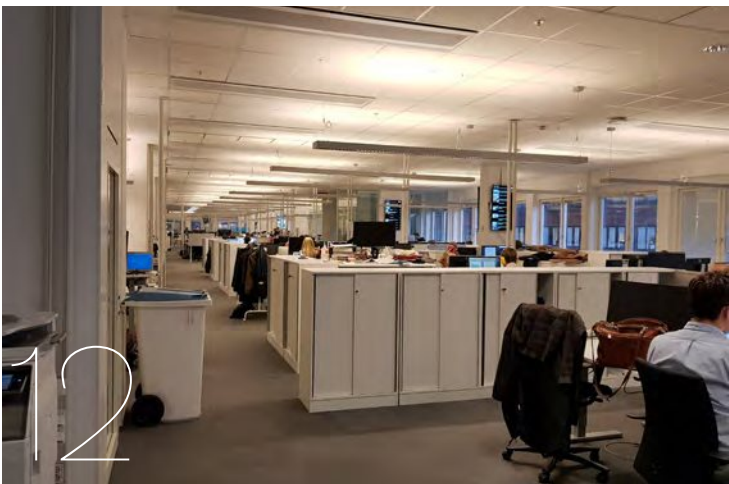
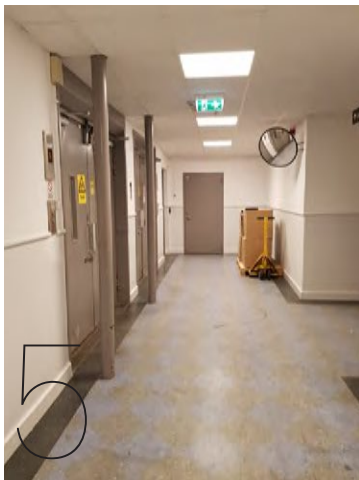
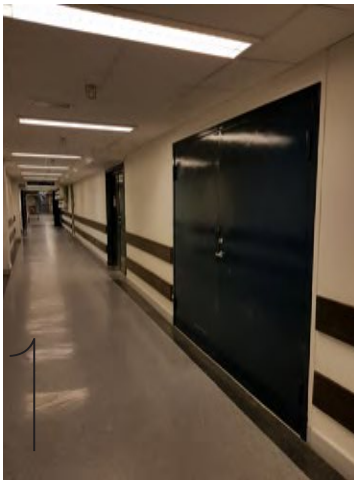
Påbyggnaden från sent 1900-tal har precis som övriga delar av byggnaden genomgått hyresgäst Anpassningar efter det att Expressen flyttat ut ur lokalerna.

I mitten av Månlandaren finns en ljusgård som är öppen i två våningshöjder med en lanternin som släpper in dagsljus. Ljusgården omges av glaspartier som skärmar av till kontorsytorna. Karaktäristiskt för det stora rummet i två våningar är att det delas av med en gångbro mellan långsidorna. Längs ut på vardera kortsidorna sträcker sig två framträdande pelare från golv till tak, som karaktäriseras av ytskikten av mosaikkonst. Mosaikkonsten är från den tiden Expressen upptog lokalerna och föreställer delar av tidningstryck.

Det nedre planet karaktäriseras av moderna ytskikt och öppna kontorslandskap. Det övre planet har fortfarande kvar grundstrukturen med cellkontor och karaktäriseras av de glaspartier som delar in cellkontoren. Den ljusa björken i partierna, färgsättningen och de i övrigt enkla materialen är tidstypiska.

1. Byggnaden karaktäriseras av det gula teglet i kombination till de gröna ståldetaljerna.
2. De långa korridorerna upplevs ibland som oändliga.
3. Gröna dörrar och gult tegel som införlivar industri och verkstadskänslan.
4. De f.d. tryckhallarna vars stora volym upplevs trots kompletterande bjälklag.
5. En av de mest autentiska korridorerna.
6. Flera av rummen innehåller installationer, äldre som nya. Golvet är karaktäristiskt i de rummen med liknande funktion.
7. Snickarverkstaden är ett av de mest karaktäristiska och autentiska verkstadsrummen. Beläget i nordöstra hörnet på plan -1 tr.
8. Garaget med dubbel våningshöjd som är beläget i det gamla papperslagret.

1. En av de korridorer som fått modernare ytskikt.
2. Ytterligare en korridor med moderna ytskikt, innan för dörren ligger DN:s arkiv. Väggarna är tapetserade med äldre upplagor av tidningen.
3. Bottenvåningen karaktäriseras av sin rymd som skapas av den långa siktlinjen och de stora ljusgårdarna.
4. Ett moderniserat verkstadsrum med linoleumgolv.
5. Ytterligare en korridor med modernare ytskikt. Här är ställdörrarna gråa istället för det karaktäristiska blå eller gröna.
6. Ett av förråden som har ett gammalt rullarkiv med förvaring av delar som tillhör byggnaden, som ett reservupplag med allt som kan tänka sig, från glödlampor, armaturer, dörrar till lister.
7. Ett av utrymmena i det stora kulvertsystemet som utgör plan -3 tr. Det karaktäristiska plåtväggarna som får en att känna som om man står inuti installationen.
8. Det sydvästra trapphuset som tillkommit senare men ändå håller samma stilspråk som ursprungliga trapphus så som det ursprungliga i sydvästra delen.
9. Ett av de moderniserade kontoren med glaspartier som skärmar av konferens- och mötesrum.
10. Stående i en av ljusgårdarna längs med den västra fasaden. Ett modernt kontorsutrymme som tillkommit genom bjälklagskompletteringar i en tilltänkt tryckhall.
11. Det moderna kontoret.
12. Det moderna kontoret.
13. Högst upp i en av de två stora ljusgårdarna som går igenom går ner till entréplan. Ett av de mest karaktäristiska elementen kvar.
14. Ljusgården vid västra fasaden sedd från det övre våningsplanet.
15. En av de nyaste tillbyggnaderna som karaktäriserar det moderna kontorets era. En terrass har glasats in för att skapa ett nytt lunchrum. Rummet karaktäriseras av de f.d. yttre fasaderna av byggnadens kännetecknade charmotteplattor från Ifö.

KARAKTÄRISERING GARAGET EXTERIÖR

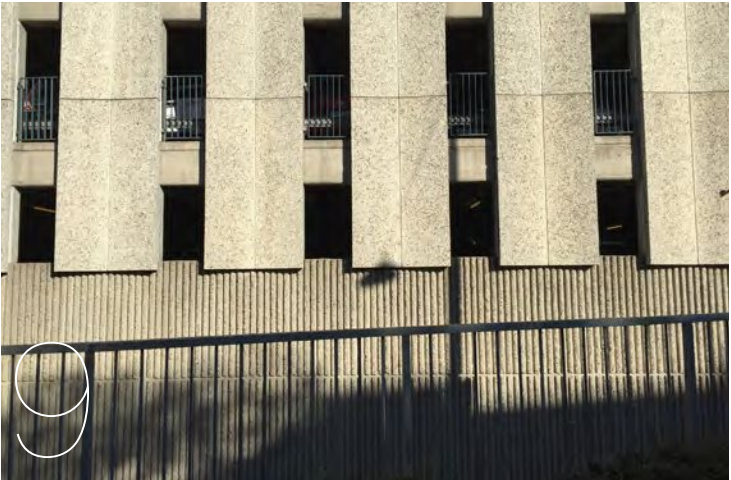
Garaget karaktäriseras av en brutalistisk arkitekturstil som byggs upp av råa betongelement med synlig ballast. De symmetriskt placerade elementen är något vinklade vilket gör att skuggorna spelar över fasaden och ger den olika djup som stärks av öppningarna. Byggnaden karaktäriseras av sin tydliga funktion genom att bilarna som parkerar längs med insidan av fasaderna är synliga. Betongelement gör att byggnaden präglas av en vertikalitet.

Det utanpåliggande runda trapphuset bidrar till att bygga upp det arkitektoniska uttrycket. Trapphuset ligger inte dikt an fasaden utan kortare gångbryggor leder till trappavsatsen. Detta göra att trapphuset och byggnaden får ett luftigt intryck trots de solida fasaderna. Byggnadens brutalitet mjukas upp något av den växtlighet som omgärdar den. Bland annat har man låtit en ranka klättra längs med trapphuset och byggnadens sydvästra hörn, denna tillför ett kulörstänk till den annars gråa byggnaden.

Byggnaden har en sluten hög sockel i suterräng med vertikal relief. Nedfarten till de undre garageplanen stärker vertikaliteten i byggnaden. Beroende på väderstreck upplevs byggnaden olika, men som helhet upplevs den som en stor kompakt volym. Från söder uppfattas byggnaden som en fristående solitär snarare än en del av Tidningshuset.

Den östra fasaden har en mer sluten karaktär genom att två av öppningarna mellan betongelementen förslutits samt att den nordligaste delen av fasaden förslutits och försetts med ett stort ventilationsgaller. De varierade fasaduttrycken gör att byggnaden känns mer kompakt och anslutningen till Tidningshusets fasad gör att byggnaden blir en del av kvarteret snarare än fristående.

Från nordväst uppfattas byggnaden som väldigt sluten, en baksida av en betonglåda. Växtligheten nära inpå fasaden gör att byggnaden inte ses i sin helhet men och öppningarna mellan betongelement är inte lika avläsbara.

1. Östra fasaden i anslutning till Tidningshuset.
2. Västra fasaden, upplevs som en bakgata.
3. Norra fasaden ut mot parken, växtlighet som mjukas upp brutaliteten.
4. Garaget i relation till de andra byggnadskropparna i kvarteret. Sedd från Görwellsgatan från väst.
5. Från öst är byggnaden inte lika dominerande.
6. Det utanpåliggande trapphuset som svävar en bit från fasaden.
7. Växtligheten skapar en färgklick i den annars gråa fasaden.
8. Karaktäristisk synlig ballast i betongelementen och den räfflade sockeln, innanför syns en parkerad bil.
9. Gestaltningen i arbetad betong med mellanrum som skapar dimensioner.

KARAKTÄRISERING GARAGET INTERIÖR

Garaget är uppdelat i halvplan med ramper för bilarna att ta sig upp i byggnaden. Den dominerande upplevelsen är lågt i tak, asfalt och rå betong. Trapphusen som leder genom byggnaden är placerade i den östra delen av byggnaden. Mellanväggarna som delar av dessa är av gult tegel som även återfinns i Tidningshusets källarvåningar. Dörrar till trapphus, el- och ventilationscentraler har även de samma karaktär som i källarvåningarna på de övriga byggnadskropparna, dvs. de blå och gröna ståldörrarna. Även om materialet ger en koppling till Tidningshusets källarvåning upplevs garagets interiör som ett ordinarie parkeringshus, i struktur och material lika andra byggnader med samma funktion.

Konstruktionen i byggnaden är synlig och består av valv med pelare. Mellanrummen mellan betongelementen som klär fasaden skapar trots den låga takhöjden en öppen, luftig karaktär som släpper in dagsljus och upplevelsen av den grönska som finns utanför.

I de nedre planen av byggnaden finns en simhall och gym. Simhallen karaktäriseras av väggarna som är klädda i betsad furu, ursprungligt från uppförandet på 1970-talet. Receptionsytan och cafeterian i simhallen och gymmets entré har renoverats sedan uppförandet men de karaktäriseras ännu av de glaspartier som avgränsar in till angränsade simhall. Glaspartierna gör att simhallens ursprungliga ytskikt även präglar cafeterian. Byggnadens funktion som simhall kräver stora installationsrum som inryms i källarplanen. Dessa karaktäriseras av gult tegel, betong och stål.

- 1. Omklädningsrum tillhörande simhallen, ytskiktrenovering genomfördes på 1990-talet.
- 2-3. Simhallen i befintligt utförande.
- 4-5. Receptionsytan med glaspartier.
- 6. Bild på simhallen från 1975, det vill säga strax efter invigningen av simhallen och garaget.
- 7. Det utnåpåliggande trapphuset.
- 8. Konstruktionen är synlig, valven delas av med betongelementen som utgör fasaden.
- 9. Ventilationschakt, elrum och trapphus är uppbyggda av gult tegel som är synligt. Plåtdörrarna är genomgående blå eller gröna.
- 10. Ett typsikt garage som karaktäriseras av betong och öppna ytor.

KULTURHISTORISK VÄRDERING

I följande avsnitt redovisas den kulturhistoriska värderingen. Kulturhistoriskt värde avser olika slags värden som associeras med byggnaden och kvarteret. Värden kan röra sig om såväl upplevelser som historiska fakta eller berättelser som är förknippade med objektet.

Värderingen utgår från en modell framtagen av Riksantikvariämbetet. Modellen beskrivs i boken *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse* av Axel Unnerbäck. Modellen bygger på att det kulturhistoriska värdet är uppbyggt av dokumentvärden, upplevelsevärden och förstärkande värden.

KULTURHISTORISK VÄRDERING

Dokumentvärden

ARKITEKTURHISTORISKT VÄRDE

Byggnaden har ett högt arkitekturhistoriskt värde som är knutet till kvarteret som helhet samt till det konstnärliga och arkitektoniska värdet.

Byggnadens arkitekturhistoriska värde är starkt kopplat till arkitekten, Paul Hedqvist som skapat flera tongivande element i Stockholm stad. Trängkåren 7 är en god representant för hans senare verk. Utformningen särskiljer sig från hans tidigare byggnader både i gestaltning och storlek och kan ses som en punkt markerade hans sista tid som verksam arkitekt. Det arkitekturhistoriska värdet byggs upp av den gestaltning som är sprungen ur dess funktionen och tidningsverksamhetens starka utveckling.

Hedqvist är en arkitekt som varit närvarande i stora stadsplaneringsprojekt och två av Stockholms viktigaste broar, Tranebergsbron och Västerbron. Utöver detta har han bla. även ritat Skatteskrapan som tillsammans med DN-huset är två viktiga komponenter i stadens siluett vilket gör Trängkåren 7 till ett viktigt arkitekturhistoriskt dokument för hela Stockholms utformning.

STADSPLANEHISTORISKT VÄRDE

Trängkåren 7 är ett resultat av de stora stadsomvandlingsprojekten som genomfördes i Stockholm under 1900-talets mitt och är därmed ett dokument med stort stadsplanehistoriskt värde.

DN flyttade till Klarakvarteren för att ha nära till tågen som kunde transportera tidningarna ut till landet. Av samma anledning flyttade DN från Klarakvarteren. På 1950-talet var DN:s redaktion och produktion förlagd i ett stort antal byggnader runt om i kvarteret och i och med tidningens starka utveckling började det bli för litet. Genom bilismens utveckling fanns det en vilja från staten att utveckla stora motorleder genom Stockholms innerstad. Klarakvarteren var ett av de önskade utvecklingsområdena, varför Dagens Nyheter fick köpa tomten i Marieberg billigt från staten. Tomten var även i ett ultimät läge för Dagens Nyheter, ett läge som gynnade tidningen men även visar på dåtidens stadsplaneideal. Bilismens plats i staden med

motorkringleden genom Kungsholmen, närheten till järnväg men även till Bromma.

De många stadsplanmässiga faktorerna som påverkade beslutet att uppföra DN-huset och som föranledde till saneringen av Klarakvarteren gör Trängkåren 7 till ett tydligt samhällsdokument som har ett högt stadsplanehistoriskt värde.

SAMHÄLLSHISTORISKT VÄRDE

Mediernas utveckling

Trängkåren har ett samhällshistoriskt värde som förankras i den moderna tidens mediala och digitala utveckling. Tidningar och medias roll i att sprida nyheter med viss politisk anknytning har varit en stor del i samhällsutvecklingen sedan tryckpressarna gick igång. DN-huset tillsammans med dess granne, Svenska Dagbladets f.d. kontorsbyggnad (Sweco-huset) är representativa för kulmen av papperstidningarnas era innan digitaliseringen. Dagens Nyheter var innovativ och drivande i det svenska tidningarnas utveckling och Trängkåren 7 och 6 uppfördes under de mest högproducerade årtiondena. Det gör det till ett dokument på en medial tjänst som kan vara utdöende i den digitala världen vilket ger den ett samhällshistoriskt värde.

Det nya tjänstesamhället påverkar

Kontorsarkitektur har länge kännetecknats av krav på föränderlighet och rationalitet. Både 1970-talet och 1980-talet såg en snabb utveckling av kontorshusens typologi från det dominerande cellkontoret till landskapskontor i olika former, vilket bland annat beror på att Sverige under denna period övergår från industrisamhälle till ett alltmer utpräglat tjänstesamhälle. Kompletteringsbyggandet växer starkt under 1970-talet och 1980-talet, särskilt i innerstäderna pga. ekonomiska och infrastrukturella skäl. Som exempel på kompletteringsbebyggelse från tiden kan nämnas en stor utbyggnad av Folksamhuset på Södermalm och även kv Garnisonen på Östermalm. Den stora till- och utbyggnationen av Tidningshuset under sent 1960-tal och under 1970-talet spelar denna samhällsutveckling, dock på bekostnad av avläsbarheten av andra företeelser såsom det social- och industrihistoriska värdet.

Bilismens som planeringsinstrument

Bilismens intåg i städerna krävde mer och mer parkeringsplatser vilket gjorde att det blev vanligt under 1960- och 1970-talet att samla parkeringsplatser i stora enheter om hela parkeringshus. Inte minst syns detta i bostadsbyggandet men även för andra sektorer, i Stockholm representerat genom bl.a. Parkaden på Mäster Samuelsgatan/ Regeringsgatan från 1962-1965, kv Telefonstolpen 1 vid Telefonplan från 1970-74 och tidigare parkeringshuset i kv Elefanten som stod klart 1973.

Där man inte kunde bygga hela parkeringshus byggdes garage under mark vilket blev vanligt i storstadsområdena där mark ovan jord kunde vara dyrbar. Tillbyggnaden av Åhlénshuset på Södermalm under mark är ett exempel. Parkeringen som normkrav i samhällsplaneringen framgår även i andra byggnader, såsom i utformningen av Arkitekturskolans byggnad på Östermalmsgatan vid Danderydsplan uppförd 1967-1969 med garage i hela bottenvåningen.

Kopplingar värdena emellan

Det samhällshistoriska värdet är kopplat till det arkitekturhistoriska värdet där funktionen av byggnaden har drivit fram gestaltningen. Byggnaden uppfördes som en funktionsmässig helhet med möjlighet till att verksamheten skulle utvecklas. Ombyggnationen som påbörjades knappt 10 år efter uppförandet visar på den starka utvecklingen tidningen hade och speglar även den ökning av information- och nyhetssökande som samhället hade.

SOCIALHISTORISKT VÄRDE

I byggnadernas utformning, dess byggnadsvolymer, delar av ursprungliga detaljer och planlösningarna går det att uttyda byggnadens sociala rörelsemönster vilket gör att byggnaden har ett visst socialhistoriskt värde.

Höghusets skrapa uppfördes för att ge plats åt ledningen, skribenterna och de administrativa delarna av tidningens organisation. I Tidningshuset utfördes det tyngre arbetet. På våning 23 tr i Höghuset låg representationsvåningen för ledningen och i Tidningshuset vistades de som arbetade med tryckeriet och vaktmästarna hade sina utrymmen i källarvåningarna. Genom

byggnadens utformning och dess ursprungliga indelning kan det hierarkiska inom tidningens organisation utläsas. Trängkåren 7 var utformad på ett sådant sätt att funktionen kunde liknas med en mindre stad, helt i folkhemstidens spår. Från tiden vid uppförandet låg det en läkarmottagning på våning 15 tr och när garaget hade uppförts på 1970-talet fanns här även egen simhall med tillhörande gym. Medbestämmandets 1970-tal betonade personalutrymmen och framhävde de anställdas förhållanden, vilket är det sammanhang som tillkomsten av simhallens lokaler bör ses.

Läsbarheten av denna lilla stad har försvagats genom att Dagens Nyheter inte upptar hela byggnaden längre men byggnaden har ändå ett socialhistoriskt värde som ligger i de kvarvarande strukturerna. Autentiska delar i byggnaden finns kvar men dessa är slumpmässigt bevarade vilket gör att helheten är svårsläst. Bland annat finns det ett ursprungligt omklädningsrum i Tidningshusets källarvåningar. Här finns det exempelvis fortfarande kvar askkoppar vid toalettstolarna, ett bevis på en annan tids sociala inställning.

Det socialhistoriska värdet är starkt kopplat till det samhällshistoriska värdet och byggnaden som fungerade som en liten stad var alltid vid liv. Vid byggnadens uppförande vad Dagens Nyheter en av Sveriges största morgontidningar och Expressen var en av de största kvällstidningarna. Produktionen var igång dygnet runt, när respektive tidning trycktes producerades den andra. Idag går det inte att utläsa

1. Saneringen av Klarakvarteren, en resultat på Dagens Nyheters flytt ut till Marieberg och en del av det stadsplanehistoriska värdet. Källa: Wikipedia
2. Relationen mellan DN-huset och övrig bebyggelse, bland annat konkurrenten SvDs f.d. kontor. Källa: SSM
3. Bild tagen i de stora ventilationskulvertarna som utgör nästan hela nedersta källarplanet under Tidningshuset.
4. De spår som finns kvar av den industriella verksamheten återspeglas bland annat i rumshöjden i det befintliga garaget. Här kan höjden för tryckpressarna delvis utläsas. Utrymmet har kompletterats med bjälklag för att skapa garaget med ett mer yteffektivt sätt.

detta i byggnaden men dess historia är fortsatt desto viktiga och som ett dokument av detta har byggnaden ett högt socialhistoriskt värde som är stark kopplat till tidningsverksamheten.

INDUSTRIHISTORISKT VÄRDE

Byggnaden har ett visst industrihistoriskt värde. Genom de spår av den industriella verksamhet som återstår är byggnaden ett viktigt dokument för den mediala verksamheten men också kvarterets funktion. Tyvärr har den maskinella utrustningen i form av tryckpressar försvunnit vilket gör att värdet inte är högt. Den utveckling som byggnaden haft och den nya funktion den nu har gör att spåren från industrin har suddats ut. De få avtryck som finns kvar har därmed har enskilt höga värden. Bland dessa är den takhöjd som fortfarande återfinns i de gamla tryckhallarna smat lastkajerna ut mot Sweco-huset (f.d. SvD).

BYGGNADSTEKNIKHISTORISKT VÄRDE

Byggnaden har ett visst byggnadsteknikhistoriskt värde som är starkt kopplat till det industrihistoriska- och samhällshistoriska värdet. Byggnadens ursprungliga funktion var kontorshus och industri med en drift som en liten stad som skulle vara igång dag som natt. Kombinationen ställde stora krav på byggnadens funktion avseende ljus, värme och ventilation. De byggnadsteknikhistoriska värdena byggs främst upp av de stora ventilationskulvertarna som utgör nästa hela nedersta källarplanet i Tidningshuset. Tekniken i byggnaden har utvecklats genom åren men än idag nyttjas flera av de äldre installationerna.

Upplevelsevärden

ARKITEKTONISKT VÄRDE

Utmanande volymer, symmetri och materialval
När Paul Hedqvist utformade DN-huset var förutsättningarna en tomt som han ansåg för liten, men som skulle innehålla både redaktion och tryckeri för en av Sveriges största tidningar. Med en av tidningens rivaler som granne var viljan att skapa något arkitektoniskt utmanande med en välplanerad funktion, något som än idag återspeglas i byggnaden. Detta medför att det arkitektoniska värdet bedöms som högt. Hedqvist arbetade med en tidstypisk utformning med det höga och det låga, proportioner, symmetri och materialval. Genom att rita

en hög skrapa utmanade DN:s redaktion och arkitekten det redan uppförda SvD-huset. Kvaliteten i gestaltningen består idag med fasadbeklädnaden i blå charmotte från Ifö, aluminiumfönster med blå bröstning, det utanpåliggande trapphuset och de roterande skyltarna som kronan på verket.

Det arkitektoniska värdet byggs upp av de olika byggnadskropparna som är gestaltade efter en enhetlig idé och har ett i huvudsak sammanhållet uttryck. Trots att byggnaden genomgått stora förändringar och utbyggnader upplevs den fortfarande som autentisk. Den stora utbyggnationen, ritad av Erik Thelaus Arkitekter AB, som påbörjades 1972, är utförd i samma material och formspråk vilket binder samman kvarteret till en arkitektoniskt samstämd helhet. Dock är den stora påbyggnaden, ritad av Tengbom genom Erik Thelaus, från sent 1900-tal, en byggnadsdel som påverkar helheten negativt och försvagar det autentiska uttrycket. Även de olika kulörer och utformning på plåtar i fläktvåningarna har en negativ inverkan på helhetsintrycket och det arkitektoniska värdet. Den så kallade Månlandaren har ett eget arkitektoniskt värde då den är tidstypisk för sin tid. Den är ett tydligt tillägg i kvarteret men särskiljer sig allt för mycket från övrig bebyggelse för att ge en god helhetsverkan. De blanka plåtarna, glaspartierna, de symmetriska fönsterbanden och de accentuerade runda fönstren har arkitektoniska kvaliteter som är starkt kopplade till det postmodernistiska stilspråket.

Garaget
Garaget är även det ritat av Erik Thelaus i samband med tillbyggnaden av Tidningshuset som påbörjades 1973. Då fasadutformningen skiljer sig från Tidningshuset och Höghuset, liksom att Tidningshusets uttryck är splittrat genom senare kompletteringar, framstår garagebyggnaden från vissa vyer som en fristående byggnad i volym och uttryck. Den i stort oförändrade fasaden bidrar till detta.

Garagets byggnadsvolym har ett arkitektoniskt värde som är kopplat till den tidstypiska utformningen i brutalistisk stil. Tidstypiskt för stilen är det tunga och råare formspråket, ofta bestående av fasadelement av betong med grov puts som bryts upp av burspråk eller balkonger i ett rationellt, ofta upprepande formspråk. Vid tiden för uppförandet handlade det mycket om att skapa byggnader som är rationella och

ekonomiskt fördelaktiga att bygga. Garagets arkitektoniska värde är därmed kopplat till det stadsplanehistoriska och samhällshistoriska värdet och byggnaden är representativ både som företeelse och i sitt arkitektoniska uttryck.

Interiör
Invändigt i byggnaden finns det flera rum och delar av våningsplan som har ett arkitektoniskt värde. Främst är det foajén i Höghuset som besitter höga arkitektoniska värden, som är kopplade till både det konstnärliga och samhällshistoriska värdet. Den mörka marmorn som klär väggarna är en specialbeställning som gjordes av DN:s ledning, vilket bygger upp de arkitektoniska kvaliteterna i rummet. Hisshallen i granit och stengodskonsten som klär väggarna är viktiga för det arkitektoniska värdet. Även kontinuiteten i foajén är bygger upp det arkitektoniska värdet interiört, det vill säga som mottagningsyta och semioffentligt utrymme.

De invändiga arkitektoniska värdena i Tidningshuset ligger inte i de ursprungliga materialen utan rumsbildningar och renoveringar som utförts när Tidningshuset gick från industri till kontor. Däribland den idag semioffentliga bottenvåningen som är där lastgatan låg som byggdes in efter 1970-talets utbyggnad. Här finns även de inglasade lanterninerna som ger besökaren chansen att se byggnadens volym inifrån.

KONSTNÄRLIGT VÄRDE

Vid uppförandet arbetade Paul Hedqvist tillsammans med flera konstnärer. Spår av dessa finns än idag kvar i byggnaden vilket gör att byggnaden har vissa konstnärliga värden.

Fojén i Höghuset har ett högt konstnärligt värde genom den stengodskonst som klär väggarna. Verket heter *Dag och natt* och är skapad av Lennart Rhodes. Det konstnärliga värdet finns även utvändigt, bland annat byggs det upp av reliefen *Expressen* av vitbetongstavar i byggnadens sydöstra hörn, skapad av Per Olof Utvedt. Tyvärr är intrycket av reliefen skadat då två fönster placerats mitt i konstverket, dock är dessa ursprungliga vilket inte var helt genomtänkt. Det konstnärliga värdet har därmed alltid varit svagt i just detta verk.

I trädgården står Arne Jones skulptur *Nova* i svarteloxerad aluminium den tillför ett högt konstnärligt värde till kvarteret. Flera av de andra skulpturerna som pryder trädgården eller är placerade runt byggnaderna är flyttade från Klara kvarteren. Bland annat den skulpturala tavla som kallas *Tidningspojken* som hänger ut mot Rålambsvägen och de två korparna *Hugin och Munin* i trädgården.

Paul Hedqvist var i en artikel i Tidskriften Arkitektur från 1966 mån om att framhäva de som samarbetat med honom under skapandet av DN-skrapan. Landskapsarkitekten Walter Bauser samarbetade med Hedqvist och skapade en trädgård vid den före detta personalmatsalen som skulle hedra skulpturen. Detta gör att trädgården, även om den gjorts om genom åren, har ett högt konstnärligt värde.

SYMBOLVÄRDE

Höghuset tillskrivs stora symbolvärden genom de roterande skyltarna på taket som är tydligt framträdande och förankrade i det allmänna medvetandet. DN-huset är en nod i stadslandskapet som ständigt annonserar sig själv och förknippas med Dagens Nyheter och Expressen. Trots att byggnaderna bytt ägare från Bonnierkoncernen till Faberge är byggnaden fortfarande starkt förknippad med tidningsverksamheterna genom det symbolvärde

1. Arne Jones skulptur Nova pryder än idag trädgården.
2. I Höghusets foajé pryder Lennart Rhodes konstverk *Dag och natt* väggarna.
3. De roterande skyltarna är en del av symbolvärdet och en del av byggnaden som ger den dess unika utformning och höga kulturhistoriska värde.
4. Höghuset har ett högt miljöskapande värde både på området och som en del av Stockholm stadssiluett. Vy från Söder mälärstrand med Tranebergsbron i förgrunden, en annan betydande skapelse av arkitekten Paul Hedqvist.

den har. Även om redaktionerna idag tar upp endast en bråkdel av kontorsytorna kommer byggnaden alltid att vara en symbol för de stora tidningarna så länge skyltarna roterar. Just skyltanordningar från tidigt till mitten av 1900-talet har stora symbolvärden som ofta förknippas med varumärket, dessa har blivit en del av stadslandskapet och DN-huset är en av dessa. Vissa av Stockholms stads mer kända skyltanordningar så som *Stomatol* vid Slussen eller *Tag allid Tulo* skylten på Kungsholmsstrand är idag svagt förknippat eller marknadsförande för varumärket utan en viktig del av stadsbilden snarare än en symbol.

Symbolvärdet av skyltarna på DN-huset uppfattas idag som mer förknippat med huset och Marieberg än själva verksamheten trots den tydliga marknadsföringen. Symbolvärdet bedöms därmed som mycket högt och viktigt för både byggnaden och Stockholm stads siluett, både idag och för framtiden.

KONTINUITETSVÄRDE

Kontinuitetsvärde är baserat på det att byggnaden än idag nyttjas av Dagens Nyheter och Expressen. Även om DN:s och Expressens redaktionsytor har minskat kraftigt sedan de flyttade in i huset på 1960-talet är det fortfarande verksam i huset. På grund av byggnadens unga ålder är kontinuitetsvärdet inte så starkt idag. Men med kopplingen mellan byggnadens symbolvärde är det av stor vikt så länge redaktionen fortfarande har en plats i kvarteret.

Kontinuiteten av att Dagens Nyheter och Expressens redaktioner är kvar bedöms vara viktigt för hela Marieberg som stadsdel. Tomterna för Trängkåren 6 och 7 i den form de har idag har varit ett tidningskvarter med byggnader uppförda för verksamheterna och läsbarheten av dessa två kvarstår så länge funktionen finns kvar

MILJÖSKAPANDE VÄRDE

Det miljöskapande värdet byggs upp av de tidigare beskrivna kulturhistoriska värden och är förankrat i den karaktärisering som gjorts. Trängkåren 7 har ett mycket högt miljöskapande värde som präglar både kvarteret och området men även hela Stockholm stad. Kvarterets relation till den omkringliggande bebyggelsen är varierande och skapar varierande öppna och slutna rum med tydliga och otydliga gränser. DN-huset utformning konkurrerar

med Sweco-huset (f.d. SvD) och i stadsmiljön höjer den sig över ett kluster av byggnader i väldigt stora proportioner. Som en roll i stadssiluetten är dess miljöskapande värde högt inte bara för närområdet utan även för Stockholm stad.

Byggnadens höga och låga byggnadsdelar skapar en variation i miljön och dess autentiska detaljer har en positiv inverkan på den omkringliggande miljön. Symbolvärdet i byggnaden är starkt vilket i sin del stärker det miljöskapande värdet då den tar en plats i staden som ingen annan byggnad kan ha. Den är representativ för sin tid och tack vare de roterande skyltarna unik i sitt slag. Dess inverkan på stadsmiljön är positiv, inte bara dagtid utan även nattetid då den lyser upp som en fyr ger en ytterligare dimension till det mörka vattnet och de långa siktlinjerna som finns från Mälarens stränder.

1. Garagebyggnaden sett från väst längs med Gjörwellsgatan.
2. Parkaden, parkeringshus, på Mäster Samuelsgatan/ Regeringsgatan är en tidstypisk byggnad sprungen ur tidens vurm för bilism. Utformningen skiljer sig från DN-husets garage genom sin mer särpräglade och unika formgivning som har höga arkitektoniska kvaliteter, men uppvisar likheter såsom uppbyggnaden av fasadelement och som tidstypisk företeelse. Källa: Google
3. Arkitekturskolans byggnad på Östermalmsgatan vid Danderydsplan uppförd 1967-1969 med garage i hela bottenvåningen och entré på plan 1 tr upp. Den brutalistiska stilen återfinns även i denna byggnad. Källa: Google

KÄLLOR

LAGRUM

Plan- och bygglagen (2010:900), PBL
Miljöbalken (1998:808), MB

ARKIV

Stadsbyggnadskontoret i Stockholm (SBK)

- Bygglovshandlingar för Trängkåren 7
- Gällande detaljplan för fastigheten

Arkitektur och Designmuseum (ArkDes)

- ARKM. 1984-10 Paul Hedqvist, Mapp 93, A04A02B8
- ARK.SAR Erik Thelaus, Bildarkiv

Kungliga biblioteket

- Historiska kartor hämtade 2017-10-27 <https://www.kb.se/hitta-och-bestall/hitta-i-samlingarna/regina.html>
- Historiska flygfotografier

Riksantikvarieämbetet

- Riksintresseförklaring
- Fornsök
- Kulturmiljö i bild

Lantmäteriet historiska kartor

- Lantmäteristyrelsen arkiv
- Rikets allmänna kartverks arkiv

Stockholmskällan

- Historiska kartor

Stockholm stadsmuseum (SSM)

- Bilder hämtade från Digitalt Museum
- Stadsdelsinventering 1984
- Gullberg, Anders (2001). City: drömmen om ett nytt hjärta. D. 1. Stockholm: Stockholmia, [http://digitalastadsmuseet.stockholm.se/fotoweb/Grid.fwx?archiveId=5000&search=\(IPTC187%20contains\(SSMB_0012688_01_\)\)](http://digitalastadsmuseet.stockholm.se/fotoweb/Grid.fwx?archiveId=5000&search=(IPTC187%20contains(SSMB_0012688_01_)))
- Klassificering av Trängkåren 7
- Sidenblad, Göran (1981). Planering för Stockholm 1923-1958: [Planning for Stockholm 1923-1958]. Stockholm: LiberFörlag, [http://digitalastadsmuseet.stockholm.se/fotoweb/Grid.fwx?archiveId=5000&search=\(IPTC187%20contains\(SSMB_0004164_01_\)\)](http://digitalastadsmuseet.stockholm.se/fotoweb/Grid.fwx?archiveId=5000&search=(IPTC187%20contains(SSMB_0004164_01_)))

Fabeges husarkiv

- bilder, ritningar och film om DN.

TRYCKTA

- Bedoire, Fredric, 1945-. - Den svenska arkitekturens historia. 1800-2000 / Fredric Bedoire. - 2015. - ISBN: 978-91-1-306705-6, s 424-427
- Björk, Cecilia, 1952-. - Tidstypiskt : arkitekturdetaljer i flerbostadshus 1880-1980 / Cecilia Björk & Laila Reppen. - 2016. - ISBN: 978-91-7333-791-5
- Huset som aldrig sover: [Dagens nyheter och Expressen]. (1959). Stockholm: Dagens nyheter
- Lundström, Gunilla, Rydén, Per & Sandlund, Elisabeth (red.) (2001). Den svenska pressens historia. 3, Det moderna Sveriges spegel (1897-1945). Stockholm: Ekerlid
- Allpere, Kristina (2009). Paul Hedqvist: arkitekt och stockholmsgestaltare 1895-1977. Stockholm: Stockholmia
- Hadenius, Stig (2002). Dagens nyheters historia: tidningen och makten 1864-2000. Stockholm: Bokförl. DN
- Eriksson, Eva (2001). Den moderna staden tar form: arkitektur och debatt 1910-1935. Stockholm: Ordfront
- Fredlund, Arne, Kallstenius, Per & Reppen, Laila (red.) (1997). Stockholms byggnadsordning: ett förhållningssätt till stadens karaktärsdrag. Stockholm: Stadsbyggnadskontoret
- Bedoire, Fredric (2015). Den svenska arkitekturens historia. 1800-2000. Stockholm: Norstedts i samarbete med Stockholms byggnadsförening och Kungl. konsthögskolan
- Whiteboken 1951-2018. - 2018. - ISBN: 978-91-983855-5-7, sid 139, 165, 205

OTRYCKTA

Google Maps, hämtade jan 2018
<https://www.traullit.se/om-oss/>, hämtad 2018-06-14
Google, bilder sid 66, hämtad 2018-06-14

